

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO

TEISĖS FAKULTETO

PRIVATINĖS TEISĖS INSTITUTAS

GIEDRĖ POŠKUTĖ

TEISĖS STUDIJŲ PROGRAMOS CIVILINĖS TEISĖS SPECIALIZACIJA

CIVILINĖ ATSAKOMYBĖ KAIP ASMENS TEISIŲ REGLAMENTAVIMO PRIEMONĖ

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė –
Doc. dr. Simona Drukteinienė

Vilnius, 2016

TURINYS

ĮVADAS	3
1. CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS REGLAMENTAVIMO YPATUMAI	7
1.1. Civilinė atsakomybė kaip teisinės atsakomybės rūšis	7
1.2. Sutarčių laisvės principo taikymas šalims numatant civilinės atsakomybės ypatumus	9
2. CIVILINIŲ TEISIŲ RIBAS APIBRĖŽIANTYS VEIKSNIAI	13
2.1. Viešoji tvarka	13
2.2. Geros moralės principai	22
2.3. Žmonių sveikata ir gyvybė	27
3. VISIŠKAS ŽALOS ATLYGINIMAS	36
3.1. Visiško žalos atlyginimo principas	36
3.2. Teismo teisė sumažinti žalos atlyginimo dydį	45
4. CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS NETAIKYMAS IR ATLEIDIMAS NUO CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS KAIP CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS TAIKymo IŠIMTYS	54
4.1. Civilinės atsakomybės netaikymo ir atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindai	54
4.2. Civilinės atsakomybės netaikymo ir atleidimo nuo civilinės atsakomybės santykis	56
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS	61
LITERATŪRA	63
ANOTACIJA LIETUVIŲ KALBA	72
ANOTACIJA ANGLŲ KALBA	73
SANTRAUKA	74
SUMMARY	75
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ	76

IVADAS

Tiriama problema. Civilinė atsakomybė yra viena iš svarbiausių prievolių teisės instituto dalių. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.245¹ straipsnio 1 dalyje civilinė atsakomybė apibrėžiama kaip turtinė prievolė, pasireiškianti vienos šalies turima teise reikalauti atlyginti žalą ar sumokėti netesybas, o kitos šalies pareiga atlyginti padarytą žalą ar sumokėti netesybas. Magistrinio darbo paskirtis yra civilinės atsakomybės kaip asmens teisių reglamentavimo priemonės analizavimas. Įstatymų leidėjas Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse civilinės atsakomybės institutą įtvirtino kaip asmens teisių ir pareigų reglamentavimo priemonę: viena šalis turi reikalavimo teisę, kita šalis – reikalavimo teisę atitinkančią pareigą. Įstatymų leidėjas civilinės atsakomybės institutu įtvirtino civilinių teisinių santykių subjektų teisių ir pareigų pusiausvyrą, atitinkančią teisinės valstybės sampratą. Reglamentuodamas civilinę atsakomybę įstatymų leidėjas taip pat įtvirtino civilinės atsakomybės netaikymą ir atleidimą nuo civilinės atsakomybės esant įstatyme numatytoms faktinėms aplinkybėms. Magistrinio darbo problematika pasireiškia bandant atsakyti į klausimą, ar vienos šalies reikalavimo teisės ribojimas, o kitos šalies žalos padarymo toleravimas gali būti pagrįstas.

Baigiamojo darbo aktualumas. Magistriniame darbe nagrinėjamos temos aktualumas pasireiškia tiek teoriniame, tiek praktiniame lygmenyje. Civilinių santykių teisinis reglamentavimas apibrėžia civilinės teisės veikimo ribas, nustato visuomeninius santykius, kurie patenka į civilinės teisės reguliavimo objektą. Viena iš civilinių santykių teisinio reglamentavimo priemonių yra civilinė atsakomybė. Nors civilinės atsakomybės institutas yra gana plačiai analizuojamas, tačiau civilinės atsakomybės kaip asmens teisių reglamentavimo priemonės analizė nėra išplėtotą. Nėra skiriama pakankamai dėmesio civilinių teisių ribas apibrėžiantiems veiksniams ir jų specifikos nulemtam įstatyminiam žalos atlyginimo reglamentavimui. Praktikoje teismai dažnai susiduria su civilinės atsakomybės netaikymu ir atleidimu nuo civilinės atsakomybės, todėl civilinės atsakomybės kaip asmens teisių reglamentavimo priemonės analizės svarba pastebimai išaugo.

Baigiamojo darbo mokslinis naujumas ir tiriamos problemos ištyrimo lygis. Magistrinio darbo temos naujumas pasireiškia specifiniu civilinės atsakomybės nagrinėjamo aspektu – kaip asmens teisių reglamentavimo priemonės. Teoriniu aspektu plačiausiai nagrinėti tokie civilinės atsakomybės aspektai kaip civilinės atsakomybės rūšys, sąlygos bei jų atirbojimo aspektai. Civilinė atsakomybė kaip asmens teisių reglamentavimo priemonė yra itin reikšminga

¹ “Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas,” *Valstybės žinios* 74, 2262 (2000).

civilinės teisės šakai, kadangi civilinė atsakomybė palaiko normalų civilinių teisinių santykių funkcionavimą, yra pagrindinis civilinės teisės pusiausvyros garantas. Tačiau kartu su civilinės atsakomybės institutu veikia ir tokie institutai kaip civilinės atsakomybės netaikymas ir atleidimas nuo civilinės atsakomybės. Būtent per civilinės atsakomybės ir civilinės atsakomybės netaikymo bei atleidimo nuo civilinės atsakomybės santykį ir pasireiškia magistrinio darbo temos naujumas. Nagrinėjamoje temoje taip pat aptariami civilinių santykių teisinio reglamentavimo ypatumai. Tiriamos problemos ištyrimo lygis pasireiškia keliais aspektais: aktualios teismų praktikos analize, įstatyminio reglamentavimo analizavimu bei įvairių teisės mokslininkų darbų, aktualių nagrinėjamai temai, tyrimu. Magistrinio darbo temai nagrinėjami Egidijaus Baranausko, Algio Norkūno, Valentino Mikelėno, Vytauto Mizaro, Dangutės Ambrasienės, Vytauto Pakalniškio, Pranciškaus Vitkevičiaus bei kitų teisės mokslininkų darbai, aktualūs nagrinėjamai temai ir susiję su civilinių santykių teisiniu reglamentavimu, civiline atsakomybe, civilinės atsakomybės netaikymu ir atleidimu nuo civilinės atsakomybės.

Baigiamojo darbo reikšmė ir originalumas. Nagrinėjamos temos svarba pasireiškia įstatymų leidėjo teisinio reglamentavimo tyrimu, analizuojama, ar civilinės atsakomybės taikymo išimtys, iškreipiančios kreditoriaus reikalavimo teisę bei pateisinančios skolininko žalingus veiksmus, nepaneigia pačios civilinės atsakomybės esmės. Analizuojama, ar įstatyminis reglamentavimas yra pakankamai aiškus, bandoma atskleisti su kokiomis abstraktaus įstatyminio civilinių teisių ribojimo problemomis susiduria teismai, sprendami civilines bylas.

Tyrimo tikslas. Siekiama atskleisti civilinių teisių ribas apibrėžiančių veiksnių įtaką visiško žalos atlyginimo principo taikymui, taip pat civilinės atsakomybės ir civilinės atsakomybės netaikymo bei atleidimo nuo civilinės atsakomybės santykį bei nustatyti, ar įstatymų leidėjas pagrįstai numatė vienos šalies reikalavimo teisės ribojimą, o kitos šalies žalos padarymo toleravimą bei ar toks reglamentavimas gali būti pateisinamas teisinėje valstybėje.

Tyrimo uždaviniai. Tyrimo tikslas gali būti pasiektas išanalizavus iš šio tikslo sekančius uždavinius:

1. Atskleisti sutarčių laisvės principo taikymą civilinės atsakomybės institute.
2. Išanalizuoti civilinių teisių ribas apibrėžiančius veiksnius ir jų įtaką civilinės atsakomybės reglamentavimui.
3. Aptarti visiško žalos atlyginimo principą ir problemas, su kuriomis susiduria teismai, sprendami klausimus dėl žalos atlyginimo.

4. Įvertinti civilinės atsakomybės netaikymo ir atleidimo nuo civilinės atsakomybės institutų, kaip itin reikšmingos civilinės atsakomybės reglamentavimo dalies, tikslingumą ir jų tarpusavio santykį.

Tyrimo metodika. Nagrinėjamai temai atskleisti magistriniame darbe naudoti šie metodai:

- Dokumentų analizės metodas, pasireiškiantis nacionalinio ir tarptautinio civilinės atsakomybės reglamentavimui reikšmingų aspektų aptarimu, analizuojant civilinę atsakomybę kaip asmens teisių reglamentavimo priemonę.
- Lyginamasis metodas, pasireiškiantis nacionalinių teisės aktų ir tarptautinių teisės aktų analizavimu dėl civilinių teisių ribas apibrėžiančių veiksnių, skirtumų ir panašumų pateikimu, skirtingos instancijos teismų priimtų procesinių sprendimų dėl visiško žalos atlyginimo analizavimu ir prieštaravimų aptarimu.
- Gramatinis metodas, pasireiškiantis įstatyminio reglamentavimo pažodiniu analizavimu siekiant atskleisti civilinės atsakomybės netaikymo ir atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindų ypatumus, aptariant civilinės atsakomybės reglamentavimui aktualias sąvokas, pateiktas teisės normose.
- Įstatymų leidėjo ketinimų metodas, pasireiškiantis siekiu atskleisti dabartinio nacionalinio civilinės atsakomybės ir jos netaikymo bei atleidimo nuo civilinės atsakomybės taikymo reglamentavimo tikslingumą.
- Loginis metodas, pasireiškiantis analizuojamos medžiagos susisteminimu bei magistrinio darbo tikslų bei uždavinių įgyvendinimu.

Tyrimo struktūra. Magistrinį darbą sudaro keturios dalys. Pirmoji darbo dalis yra skirta civilinių santykių teisinio reglamentavimo ypatumams aptarti, joje pateikiama civilinės atsakomybės specifika, aptariamas šalių laisvės principo taikymas ir jo ribos civilinės atsakomybės institute. Pirmoji dalis iš esmės yra skirta pagrįsti nagrinėjamos temos aktualumui ir jos reikšmei. Antroji darbo dalis yra skirta civilinių teisių ribas apibrėžiančių veiksnių analizei ir jų įtakos esamam civilinės atsakomybės reglamentavimui aptarimui. Trečioji darbo dalis skirta visiško žalos atlyginimo principo analizei ir teismų teisės mažinti žalos atlyginimą bei su tuo susijusiems sunkumams aptarti. Ketvirtoji darbo dalis skirta civilinės atsakomybės netaikymui ir atleidimui nuo civilinės atsakomybės, kaip civilinės atsakomybės taikymo išimtims, analizuoti esant įstatyme numatytoms faktinėms aplinkybėms.

Ginamasis teiginys. Nepaisant to, kad civilinė atsakomybė kaip asmens teisių reglamentavimo priemonė, kuri pasireiškia kaip vienos šalies teisė reikalauti žalos atlyginimo, o kitos šalies pareiga tą žalą atlyginti, sąlygoja visiško žalos atlyginimo principo įtvirtinimą, tuo pačiu metu pagrįstai numato, kad ne visais atvejais asmeniui padaryta žala gali būti atlyginama.

1. CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS REGLAMENTAVIMO YPATUMAI

1.1. Civilinė atsakomybė kaip teisinės atsakomybės rūšis

Civilinės atsakomybės negalima analizuoti neatsižvelgiant į civilinės teisės kaip specifinės teisės šakos ypatumus. Civilinė teisė yra darnios visuomenės pamatas, numatantis asmenims teisę patiems laisva valia ir savo nuožiūra, laikantis įstatymo leidėjo nustatytų apribojimų ir tvarkos, kurti tarpusavio santykius. Civilinė teisė yra ta teisės šaka, kurioje labiausiai atsiskleidžia asmenų teisinė sąmonė, kadangi būtent civilinėje teisėje asmenys turi daugiausiai laisvės pasirinkti jiems priimtinausią elgesio variantą. Tačiau asmenys, dalyvaujantys civiliniuose santykiuose nėra lygiavertėse padėtyse, jų teisinės sąmonės lygis nėra vienodas, dažnai asmenys skirtingai interpretuoja įstatymo leidėjo priimtas teisės normas, savo turtinių poreikių patenkinimo siekia kitos sandorio šalies sąskaita, todėl valstybė nustatė civilinės atsakomybės institutą, kaip teisingumo garantiją.

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 6.245² straipsnio 1 dalyje civilinė atsakomybė apibrėžiama kaip turtinė prievolė, pasireiškianti vienos šalies turima teise reikalauti atlyginti žalą ar sumokėti netesybas, o kitos šalies pareiga atlyginti padarytą žalą ar sumokėti netesybas. Civilinės atsakomybės taikymas nėra vienintelis CK numatytas asmens teisių gynimo būdas, kadangi CK 1.138³ straipsnis įtvirtina konkrečius būdus, kurių pagalba teismas gina asmenų civilines teises įstatymo nustatyta tvarka: 1) pripažįsta tas teises; 2) atkuria iki teisės pažeidimo buvusią padėtį; 3) užkerta kelią tiems veiksams, kurie pažeidžia teisę arba uždraudžia atlikti tuos veiksmus, kurie kelia pagrįstą grėsmę žalai atsirasti; 4) priteisia įvykdyti pareigą natūra; 5) nutraukia arba pakeičia teisinį santykį; 6) išieško nuostolius ir įstatymo numatytu atveju netesybas iš pažeidusio teisę asmens; 7) pripažįsta negaliojančiais valstybės, savivaldybių institucijų, pareigūnų aktus, kurie prieštarauja įstatymams, CK 1.3 straipsnio 4 dalyje numatytais atvejais; 8) kitais būdais, kuriuos numato įstatymas. Civilinių teisinių santykių subjektai savo nuožiūra renkasi savo teisių gynimo būdą, asmuo gali kreiptis į teismą su ieškiniu, prašydamas taikyti civilinę atsakomybę kartu su kitais CK 1.138 straipsnyje numatytais asmens teisių gynimo būdais. Asmens teisių gynimo būdus įprastai sąlygoja tarp šalių susiklosčiusių civilinių teisinių santykių specifika.

Kaip ir visoms teisinės atsakomybės rūšims, civilinei atsakomybei būdinga tai, kad ji yra taikoma tik esant asmens teisių pažeidimui, kuris civilinės atsakomybės atveju kyla iš sutarties

² *Supra* note 1.

³ *Ibid.*

nevykdymo, netinkamo vykdymo (CK 6.245⁴ str. 3 d.) arba dėl padaryto delikto (CK 6.245⁵ str. 4 d.). Valentinas Mikelėnas pagrįstai pabrėžia, kad sutartinės ir deliktinės atsakomybės esminė funkcija yra vienoda – kompensacinė, t. y., civilinė atsakomybė siekiama ne nubausti skolininką, o grąžinti kreditorių į tokią padėtį, kurioje jis būtų buvęs, jeigu nebūtų įvykdytas deliktas arba jeigu būtų tinkamai įvykdyta sutartis⁶. Būtent kompensacinė civilinės atsakomybės prigimtis nulemia civilinės atsakomybės, kaip asmens teisių reglamentavimo priemonės, ypatumus. Siekiant suprasti šiuos ypatumus, tikslinga išskirti esminius civilinės atsakomybės bruožus, kurie šią atsakomybės rūšį išskiria iš kitų teisinės atsakomybės rūšių. Teisės doktrinoje yra išskiriami šie esminiai civilinės atsakomybės bruožai: turtiškumas (civilinė atsakomybė, skirtingai nei baudžiamoji atsakomybė yra nukreipta ne į asmenį, o į jo turtą, taikant civilinę atsakomybę yra taikomos būtent turtinės sankcijos), privatumas (skirtingai nuo viešosios teisės, civilinė atsakomybė taikoma pažeidus privatų interesą, civilinės atsakomybės taikymas yra nulemtas paties privataus asmens iniciatyva, jo naudai ir privataus asmens turto sąskaita), dispozityvumas (skirtingai nuo viešojoje teisėje taikomo imperatyvaus metodo, civilinės atsakomybės taikymo atveju pats privatus asmuo sprendžia, ar jam ginti savo pažeistas teises, jei taip, tai pats pasirenka savo pažeistų teisių gynimo būdą, apimtį), naujumas (civilinė atsakomybė atsiranda tik padarant žalą)⁷. Iš aptartų civilinės atsakomybės taikymo bruožų matyti, kad šios atsakomybės taikymo atveju šalims yra suteikta laisvė pasirinkti savo teisių įgyvendinimo ir gynimo būdą. Kadangi civilinėje teisėje vyrauja dispozityvus teisinio reguliavimo metodas, kuriam būdingi leidžiamieji ir draudžiamieji paliepimai, numatant, kad šalys, įstatymui nenumatant draudimo, yra laisvos savo nuožiūra pasirinkti joms priimtina elgesio variantą⁸, iškyla pagrįstas klausimas, kiek šalims yra taikomas dispozityvumo metodas civilinės atsakomybės institute, t. y., būtina aptarti, kiek civilinės atsakomybės taikymo atveju yra taikomas sutarties laisvės principas, koks yra tokio teisinio reglamentavimo pagrindimas ir tikslingumas.

⁴ *Supra* note 1.

⁵ *Ibid.*

⁶ Valentinas Mikelėnas, *Civilinės atsakomybės problemos: Lyginamieji aspektai* (Vilnius: Justitia, 1995), 44.

⁷ Algis Norkūnas ir Simona Selecionytė-Drukteinienė, *Civilinės atsakomybės praktikumas. Mokomasis leidinys* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008), 61.

⁸ Alfonsas Vaišvila, *Teisės teorija. Trečiasis leidimas* (Vilnius: Justitia, 2009), 160.

1.2. Sutarčių laisvės principo taikymas šalims numatant civilinės atsakomybės ypatumus

Iš CK 1.2⁹ straipsnio 1 dalies matyti, kad sutarties laisvės principas yra vienas iš civilinių teisinių santykių reglamentavimo principų. CK 6.156¹⁰ straipsnio 1 dalyje numatyta, kad šalys gali pačios nustatyti tarpusavio teises ir pareigas sudarydamos sutartį, kai toks susitarimas neprieštarauja įstatymui. Sutarties laisvės principas yra įtvirtintas UNIDROIT principų 1.1¹¹ straipsnyje, kuriame numatyta, kad šalys gali laisva valia sudaryti sutartį ir nustatyti jos turinį, bei Europos sutarčių teisės principų (PECL) 1:102¹² straipsnyje, kuriame numatyta, kad šalys gali laisvai sudaryti sutartį ir nustatyti jos turinį, atsižvelgiant į sąžiningumo ir sąžiningo elgesio principus bei privalomų nustatytų šių principų taisyklių reikalavimus. Iš aptartų sutarties laisvės principo apibrėžimų matyti, kad Lietuvos nacionalinėje teisėje yra pateiktas detaliausias sutarties laisvės principo apibrėžimas, kadangi jame numatyta šalių galimybė sudaryti CK nenumatytas sutartis.

Civilinėje teisėje asmenys sutarčių laisvės principą paprastai įgyvendina sudarydami įvairius sandorius. Sudarydami sandorius asmenys savo laisva valia prisiima sutartinius įsipareigojimus ir numato jų nevykdymo ar netinkamo vykdymo teisinius padarinius. Nors civilinėje teisėje ir vyrauja dispozityvusis teisinio reguliavimo metodas, tačiau sutarties laisvės principas nėra absoliutus. Pažymėtina, kad civilinės atsakomybės institute sutarčių laisvės ribojimą lemia viešasis interesas, kadangi valstybė gina silpnosios sandorio šalies interesus (pvz., vartojimo sutartys aiškinamos vartotojo naudai) ir siekia užtikrinti, kad civilinėje apyvartoje nebūtų neteisėtų sandorių (pvz., teismo teisė šalių sudarytą sandorį pripažinti niekiniu šalims nereišskiant tokio reikalavimo).

CK 6.251¹³ straipsnio 1 dalyje numatytas visiško nuostolių atlyginimo principas, numatantis, kad padaryti nuostoliai turi būti visiškai atlyginti visais atvejais, išskyrus atvejus, kai įstatymai ar sutartis nustato ribotą atsakomybę. Pažymėtina, kad visiško nuostolių atlyginimo principo numatymas įstatyme nereiškia, kad šalys negali susitarti dėl tam tikro nuostolių atlyginimo ribojimo sutartyje. Priešingai, iš aptartos įstatymo normos matyti, kad šalys, naudodamosi sutarčių laisvės principu, abipusiu sutarimu gali detalai aptarti civilinės atsakomybės taikymą, taigi, tuo pačiu sutartyje gali susitarti ir dėl visiško žalos atlyginimo principo ribojimo. Šalims sutartyje

⁹ *Supra* note 1.

¹⁰ *Ibid.*

¹¹ International institute for the unification of private law, Unidroit Principles of International Commercial Contracts, žiūrėta 2015-11-04, <http://www.unidroit.org/instruments/commercial-contracts/unidroit-principles-2010/414-chapter-1-general-provisions/863-article-1-1-freedom-of-contract>

¹² European Union, The Principles Of European Contract Law 2002 (Parts I, II, and III), žiūrėta 2015 11 04, <http://www.jus.uio.no/lm/eu.contract.principles.parts.1.to.3.2002/>

¹³ *Supra* note 1.

numatant civilinės atsakomybės ribojimą, joms iš anksto tampa žinoma, kokių atveju ir kokiomis sąlygomis bus taikoma švelnesnė arba griežtesnė civilinė atsakomybė nei numatyta įstatyme.

Teisės doktrinoje išskiriamos dvi sąlygos dėl šalių sutartyje iš anksto numatytos civilinės atsakomybės ribojimo taikymo: 1) atsakomybę pašalinančios sąlygos, pvz., krovinio siuntėjas neatsako krovinio gavėjui už krovinio vagystės atveju kilusią žalą; 2) atsakomybę ribojančios sąlygos, pvz., žalą sukėlusį šalis krovinio praradimo atveju atsako tik už realią žalą, arba atsako už nuostolius, neviršijančius 100 000,00 Eur ribos¹⁴. Kad atsakomybę pašalinančios ar ją ribojančios sąlygos būtų teisėtos, šios sąlygos turi būti numatytos šalių pasirašytoje sutartyje, jos turi būti aiškios ir apie jas turi būti tinkamai įspėtas potencialus skolininkas. Tarp šalių esant susiklosčiusiems nuolatiniais bendradarbiavimo santykiams, atsakomybę ribojančios ar ją pašalinančios sąlygos gali būti pripažintos saistančiomis atsižvelgiant į ankstesnę tarp šalių susiklosčiusią praktiką.¹⁵

Šiame poskyryje aptartų civilinės atsakomybės ribojimo arba netaikymo atvejų numatymas tarp verslo subjektų didelių diskusijų nesukelia. Verslininkams yra įprasta sutartyse numatyti civilinę atsakomybę pašalinančias ar ją ribojančias sąlygas. Šie subjektai turi didelę patirtį konkrečioje verslo srityje (pvz., statybų), jie iš anksto gali numatyti savo priimtų įsipareigojimų įvykdymo galimybes laiko ir kokybės atžvilgiu, gali įvertinti šių įsipareigojimų neįvykdymo ar netinkamo vykdymo teisinius padarinius. Šios aplinkybės lemia, kad nuostolių atlyginimo ribojimas sutartimi yra įprasta verslo praktikos dalis, o rizikos prisiėmimas yra pagrįstas sutartinių santykių specifikos įvertinimu.

Civilinėje teisėje didelė dalis sandorių yra sudaroma prisijungimo būdu, kuomet viena šalis, įprastai vartotojas, pasirašo jam įmonės ar kredito įstaigos pateiktą standartinę sutartį. Tokių sutarčių ypatumas yra tas, kad šalys yra nelygiavertėje padėtyje, kadangi viena šalis yra savo srities profesionalas, t. y. verslininkas, turintis didelę patirtį, o kita šalis yra vartotojas, kurio civilinės teisės žinios dažnai yra itin minimalios ir kuris paprastai nesigilina į jam pateiktos sutarties subtilybes, pasikliaudamas kitos šalies statusu. Sutarčių laisvės principo taikymas šalims numatant civilinę atsakomybę tokio pobūdžio sutartyse yra itin ribotas dėl nelygiavertės sutarties šalių padėties.

CK 6.228¹ straipsnio 1 dalyje¹⁶ pateikta vartojimo sutarties samprata, kurios pagrindu verslininkas vartotojui įsipareigoja nuosavybės teise perduoti prekes ar suteikti paslaugas, o

¹⁴ Marcel Fontaine and Filip De Ly, *Drafting International Contracts: Analysis of Contract Clauses* (New York: Transnational Publishers, Inc., 2006), 354.

¹⁵ Laurence Koffman and Elizabeth Macdonald, *The Law of Contract. Seventh edition.* (New York: Oxford University Press, 2007), 166-185.

¹⁶ *Supra* note 1.

vartotojas įsipareigoja sumokėti gautų prekių ar paslaugų kainą. CK 6.228⁴ straipsnio 2 dalyje¹⁷ numatyta, kad nesąžiningomis laikomos tos vartojimo sutarčių sąlygos, kurios šalių individualiai aptartos nebuvo ir kuriomis vartotojo nenaudai iš esmės yra pažeidžiama šalių teisių ir pareigų pusiausvyra. Minėtoje straipsnio dalyje yra pateikiami ir preziumuojamai nesąžiningų sutarties sąlygų atvejai, kuriais iš esmės yra užkertamas kelias vartotojo nenaudai riboti civilinę atsakomybę: pvz., sutarties sąlygos, kurios panaikina arba apriboja verslininko civilinę atsakomybę už žalą, padarytą dėl vartotojo gyvybės atėmimo, sveikatos sužalojimo, taip pat už žalą, kuri padaryta vartotojo turtui; vartotojo teisių ribojimas verslininkui nevykdant sutartinių įsipareigojimų; neproporcingas vartotojo civilinės atsakomybės už sutarties neįvykdymą ar netinkamą įvykdymą nustatytas ir kitos sąlygos¹⁸. Detaliau CK 6.228⁴ straipsnio 2 dalyje numatytos preziumuojamai nesąžiningos sutarties sąlygos šiame darbe nėra aptariamose, kadangi šio darbo tikslas yra analizuoti civilinę atsakomybę kaip asmens teisių reglamentavimo priemonę, o vartojimo sutartyse numatytos nesąžiningų sąlygų prezumpcijos dėl savo apimties gali būti savarankiško darbo tyrimo objektas.

Iš aptarto teisinio reglamentavimo matyti, kad sutarties laisvės principas civilinės atsakomybės ribojimo atveju nėra vienodai taikomas skirtingiems subjektams. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau – LRKT) yra konstatavęs, jog viena svarbiausių moralinių vertybių ir teisinės valstybės pagrindų yra teisingumas¹⁹. E. Klimas ir V. Jurgaitis pažymi, kad sutarčių laisvės principo ribojimas nulemtas pareigos bendradarbiauti principu siekiant apginti silpnesnės šalies interesus bei įgyvendinti teisingumo principą²⁰. Darytina, išvada, kad iš šalių bendradarbiavimo pareigos kyla reikalavimas šalims aiškiai susitarti dėl sutarties sąlygų, kadangi kiekviena netikėta civilinės atsakomybės ribojimo arba netaikymo sąlyga ginčo tarp šalių atveju yra vertinama ją pasiūliusios šalies nenaudai. Kadangi sutarties šalys yra suinteresuotos, kad jų sutartyje numatytos

¹⁷ *Supra* note 1.

¹⁸ *Ibid.*

¹⁹ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. liepos 4 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos vidaus reikalų, Specialiųjų tyrimų tarnybos, Valstybės saugumo, Krašto apsaugos, Prokuratūros, Kalėjų departamento, jam pavaldžių įstaigų bei valstybės įmonių pareigūnų ir karių Valstybinių pensijų įstatymo 11 straipsnio 2 dalies (2000 m. gruodžio 21 d. redakcija) ir 13 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. sausio 20 d. nutarimu Nr. 83 patvirtintų Vidaus reikalų, Specialiųjų tyrimų tarnybos, Valstybės saugumo, Krašto apsaugos, Prokuratūros, Kalėjų departamento, jam pavaldžių įstaigų bei valstybės įmonių pareigūnų ir karių valstybinių pensijų skyrimo bei mokėjimo nuostatų 25 punkto 2 pastraipos (2001 m. gegužės 25 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir šių nuostatų 5 punkto atitikties Vidaus reikalų, Specialiųjų tyrimų tarnybos, Valstybės saugumo, Krašto apsaugos, Prokuratūros, Kalėjų departamento, jam pavaldžių įstaigų bei valstybės įmonių pareigūnų ir karių Valstybinių pensijų įstatymo 16 straipsnio 4 daliai“, prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta287/content>

²⁰ Evaldas Klimas ir Vidmantas Jurgaitis, „Pareigos bendradarbiauti principo aiškinimas ir turinys šiuolaikinėje sutarčių teisėje“, *Socialinių mokslų studijos* 3, 1 (2011): 332.

civilinės atsakomybės taikymo nuostatos nebūtų nugrinčytos, tai lemia sutarties šalių intensyvesnį bendradarbiavimą derantis dėl civilinės atsakomybės sutartinio reglamentavimo.

Lietuvos nacionalinėje teisėje šalims galiojančio sutarties laisvės principo taikymas civilinės atsakomybės institute yra ribotas, šio principo ribojimo apimtis nulemia įstatymo leidėjo ketinimas nustatyti detalesnį civilinės atsakomybės reglamentavimą, kaip būtiną teisingumo garantiją nelygiaverčių subjektų atžvilgiu. Pažymėtina, kad CK 6.156²¹ straipsnio 6 dalyje numatyta teismo teisė, remiantis papročiais, protingumo, teisingumo, sąžiningumo principais, įstatymų ar teisės analogija, ginčo atveju nustatyti sutarties sąlygas, kurios nėra reglamentuotos įstatymo ir šalių susitarimo. Taigi, teisingumo įgyvendinimas konkretaus šalių ginčo atveju taikant šalių sutartyje numatytą civilinę atsakomybę yra pavedamas teismui. Tam, kad būtų galima suprasti, kodėl teismai, sprendami civilines bylas, tam tikrų ginčų atveju nukrypsta nuo šalių sutartyje jų laisva valia numatytos civilinės atsakomybės taikymo ypatumų, būtina nustatyti įstatymo leidėjo numatytas teismo diskrecijos ribas nukrypstant nuo šalių sutartyje sutartos civilinės atsakomybės taikymo. Vertintina, jog teismo diskrecijos ribas nustato CK 1.2²² straipsnio 2 dalis, numatanti, kad viešoji tvarka, geros moralės principai, žmonių sveikata ir gyvybė, asmenų turtas, jų teisės ir teisėti interesai sudaro pagrindą įstatymui arba įstatymo pagrindu teismui riboti civilines teises. Kadangi darbe siekiama atskleisti civilinės atsakomybės kaip asmens teisių reglamentavimo priemonės sampratą, darbe būtina aptarti įstatymo leidėjo numatytų civilinių teisių ribas apibrėžiančių veiksmų esmę, jų prasmę bei realų pritaikymą teismų praktikoje. Įstatyme įtvirtinti civilinių teisių ribas numatantys veiksniai yra pateikti abstrakčiomis sąvokomis (vieša tvarka, geros moralės principai, žmonių sveikata, gyvybė, turtas, teisės ir teisėti interesai), kurios daro didžiulę įtaką civilinės atsakomybės taikymui, todėl rašomame darbe civilinių teisių ribas apibrėžiantiems veiksmams aptarti yra skiriama didelė darbo apimtis.

²¹ *Supra* note 1.

²² *Ibid.*

2. CIVILINIŲ TEISIŲ RIBAS APIBRĖŽIANTYS VEIKSNIAI

2.1. Viešoji tvarka

Viešoji tvarka yra vienas iš civilinių teisių ribas apibrėžiančių veiksnių. Viešosios tvarkos sampratą galima analizuoti dviem lygmenimis: tarptautiniu ir nacionaliniu. Tarptautinio lygmens viešosios tvarkos sąvokos vartojimo pavyzdžiais gali būti šie tarptautiniai dokumentai ir jų nuostatos: Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos²³ 6 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad nepaisant to, jog teismo sprendimas yra skelbiamas viešai, viešos tvarkos interesais spaudos atstovams ar visuomenei gali būti neleidžiama dalyvauti per visą procesą ar jo dalį; 8 straipsnio 2 dalyje numatyta, jog siekiant užkirsti kelią viešos tvarkos pažeidimams ar nusikaltimams, valstybė gali apriboti teisę į privatų gyvenimą; 9 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad viešoji tvarka yra pagrindas apriboti teisę laisvai skelbti savo religiją ar tikėjimą, pagal 10 straipsnio 2 dalį – pagrindas riboti saviraiškos laisvę; Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos²⁴ 29 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad asmenims, kurie naudojami savo teisėmis ir laisvėmis gali būti taikomi įstatymo numatyti ribojimai viešai tvarkai užtikrinti; Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto²⁵ 12 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad viešoji tvarka yra pagrindas riboti judėjimo laisvę ir laisvę pasirinkti savo gyvenamąją vietą valstybėje narėje, 19 straipsnio 3 dalies b punkte įtvirtinta, kad saviraiškos laisvė gali būti ribojama viešosios tvarkos pagrindu, 21 straipsnyje numatyta, kad taikių susirinkimų teisė gali būti ribojama viešosios tvarkos interesais.

Nagrinėjant viešosios tvarkos sampratą neatsitiktinai buvo aptarti tarptautiniai dokumentai, kuriuose vartojama ši sąvoka. Lietuva yra Europos Sąjungos narė, ji taip pat yra daugelio tarptautinių sutarčių dalyvė, todėl neišvengiamai aktualus yra viešosios tvarkos sampratos analizavimas tarptautinės teisės atžvilgiu. CK 1.11²⁶ straipsnio 1 dalyje numatyta, kad negalima taikyti užsienio teisės normų tuo atveju, jei šių normų taikymas prieštarautų Konstitucijos ir įstatymų numatyta viešajai tvarkai. Lietuvos Aukščiausiasis teismas (toliau – LAT) yra išaiškinęs, kad teismas *ex officio* turi tikrinti, ar viešajai tvarkai neprieštarauja užsienio teisės taikymas, taip pat yra išskyręs šiuos užsienio teisės netaikymo pažeidžiant viešąją tvarką atvejus: 1) kai užsienio teisės taikymas lemtų pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių pažeidimą (pvz., pateisintų rasizmą); 2) kai

²³ „Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolais Nr. 11 ir Nr. 14,“ *Valstybės žinios* 156, 7390 (2011).

²⁴ „Visuotinė žmogaus teisių deklaracija,“ *Valstybės žinios* 68, 2497 (2006).

²⁵ „Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas,“ *Valstybės žinios* 77, 3288 (2002).

²⁶ *Supra* note 1.

užsienio teisės taikymas prieštarautų teisingumui, moralės nuostatomis ir geriems papročiams, (pvz., apribotų asmens teisę į teisminę gynybą); 3) kai užsienio teisės taikymas pažeistų valstybės interesus, tarpvalstybiniais santykiais darytų neigiamą įtaką (pvz., neteisėtai ribotų importą); 4) kai užsienio teisės taikymas šalims suteiktų galimybę išvengti valstybės imperatyvių teisės normų taikymo (pvz., nepagrįstai ribotų valstybės nustatytą vartotojų teisių apsaugą)²⁷.

Lietuva yra Europos Sąjungos (toliau – ES) valstybė, todėl analizuojant viešosios tvarkos sampratą aktualu aptarti šios sąvokos vartojimą ES lygmeniu. Kadangi ES sudaro 28 Europos šalis, kurios turi individualų viešosios tvarkos reglamentavimą, ES vartojama bendroji fundamentaliųjų teisės principų sąvoka, reiškianti, kad sutartis negali turėti jokio teisinio poveikio, jeigu ji prieštarauja esminiams Europos Sąjungos valstybių narių pripažintiems teisės principams²⁸. Manytina, kad sąvoka fundamentalieji teisės principai apima ir sąvoką viešoji tvarka. Sąvokos fundamentalieji teisės principai vartojimas yra tikslingas, kadangi viešosios tvarkos sąvoka skirtingų valstybių konstitucijose yra įvardijama nevienodai. Tačiau nepaisant to, kokiu terminu yra įvardijama viešoji tvarka, ji tiek Lietuvos nacionalinėje teisėje, tiek tarptautinėje bei ES teisėje yra pripažįstama pagrindu asmens teisėms riboti, taigi neabejotinai daro didelę įtaką civilinės atsakomybės reglamentavimui. DCFR²⁹ didelis dėmesys yra skiriamas sutarties laisvės principo ribojimui trečiojo asmens atžvilgiu, numatant, kad sutartis gali veikti tiek, kiek ji nesukelia pažeidimo ar neteisėtos modifikacijos trečiųjų asmenų teisėms. Sąlyga, kad šalis negali neigiamai paveikti trečiųjų asmenų teisių, yra viešosios tvarkos sudedamoji dalis. Būtent viešoji tvarka apsaugo asmenis nuo neteisėto kitų asmenų kišimosi į jų civilines teises.

Nacionalinio lygmens viešosios tvarkos sampratos analizę reikia pradėti nuo Lietuvos Respublikos Konstitucijos³⁰ (toliau – Konstitucija), kurios 24 straipsnyje numatyta, kad viešosios tvarkos pagrindu gali būti ribojamas žmogaus būsto neliečiamumas, 26 straipsnyje nustatyta, kad žmogaus laisvė išpažinti ir skleisti religiją arba tikėjimą gali būti ribojama viešosios tvarkos tikslais, 94 straipsnio 1 punkte įtvirtinta, kad Lietuvos Respublikos Vyriausybė garantuoja valstybės saugumą ir viešąją tvarką. Nacionaliniu lygmeniu CK³¹ viešosios tvarkos sąvoka yra ganėtinai plačiai vartojama, pavyzdžiui: 1.11 straipsnyje numatyta, kad užsienio teisės normos, kurios

²⁷ “Lietuvos Respublikos teismų praktikos, taikant tarptautinės privatinės teisės normas, apibendrinimo apžvalga, aprobuota LAT senato 2000 m. gruodžio 21 d. nutarimu Nr. 28,” *Teismų praktika* 14 (2001).

²⁸ O. Lando, H. Beale, *The Principles of European Contract Law, Part III* (The Hague: Kluwer Law International, 2002), 211.

²⁹ Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law (Acquis Group), *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR)* (Seller: European law publishers GmbH, Munich), 63.

³⁰ “Lietuvos Respublikos Konstitucija,” *Valstybės žinios* 33, 1014 (1992).

³¹ *Supra* note 1.

prieštarauja viešajai tvarkai, yra netaikomos; 1.66 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad sandoris yra niekinis, jeigu teisių ar pareigų atsiradimą, pasikeitimą ar pabaigą šalys padarė priklausomus nuo viešajai tvarkai prieštaraujančios sąlygos įvykdymo; 1.81 straipsnyje įtvirtintas viešajai tvarkai prieštaraujančio sandorio negaliojimas; 1.137 straipsnio 5 dalyje numatyta, kad įstatymai nesaugo tų civilinių teisių, kurios prieštarauja viešajai tvarkai; 2.39 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad juridinio asmens pavadinimas neturi prieštarauti viešajai tvarkai; 2.114 straipsnio 1 dalies 3 punkte numatyta, kad neteisėtai įsteigtu juridinis asmuo gali būti pripažintas tik teismo tuo atveju, kai tikrieji juridinio asmens steigimo tikslai prieštarauja viešajai tvarkai; 3.53 straipsnio 4 dalyje numatyta, kad teismas netvirtina sutarties dėl santuokos nutraukimo pasekmių, jei ji prieštarauja viešajai tvarkai; 6.3 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad prievolės dalyku negali būti veiksmai, prieštaraujantys viešajai tvarkai.

CK 1.81³² straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad niekiniais ir negaliojančiais laikytini sandoriai, prieštaraujantys viešajai tvarkai ar gerai moralei. Iš šios teisės normos matyti, kad įstatymų leidėjas viešąją tvarką numatė kaip vieną iš sutarties laisvės ribojimo veiksnių, lemiančių, kad esant jo pažeidimui negali kilti šalių numatytos teisinės pasekmės. Minėto straipsnio analizė yra itin reikšminga kalbant apie civilinių teisių reglamentavimą, kadangi viešajai tvarkai prieštaraujantys sandoriai yra priskirtini niekinių sandorių rūšiai. CK 1.78³³ straipsnio 5 dalyje numatyta, kad teismas *ex officio* konstatuoja niekinio sandorio teisinės pasekmės bei niekinio sandorio faktą. Taigi, teismas gali paneigti šalių valią sutarties laivės principo pagrindu sudaryti sutartį.

Nepaisant to, kad viešosios tvarkos sąvoka yra ganėtinai plačiai vartojama civilinių teisių reglamentavime, tiek Lietuvos nacionaliniai teisės aktai, tiek tarptautinės sutartys nepateikia šios sąvokos apibrėžimo. Sąvoka viešoji tvarka susideda iš dviejų žodžių junginio: viešas ir tvarka. Lietuvių kalbos žodyne žodis „viešas“ apibrėžiamas kaip skirtas visiems, naudojamas visuomenės, atviras, visiems žinomas, prieinamas, o žodis „tvarka“ apibrėžiama kaip nusistovėjęs elgesio būdas, paprotys, norma³⁴. Analizuojant šių žodžių prasmę civilinių teisių reglamentavimo prasme, viešosios tvarkos sąvoką galima suprasti kaip asmens teisių įgyvendinimą nepažeidžiant visuomenės interesų. Teisės doktrinoje viešoji tvarka apibrėžiama kaip apimanti pagrindinius principus, kurie yra valstybės teisinės sistemos, valstybės ir visuomenės funkcionavimo pamatas³⁵. Analogiškai viešosios tvarkos samprata vadovaujasi ir Lietuvos teismai, pvz., LAT civilinėse bylose yra pasisakęs, kad

³² *Supra* note 1.

³³ *Ibid.*

³⁴ „Lietuvių kalbos žodynas“, žiūrėta 2015 11 15, <http://lkzd.lki.lt>

³⁵ Vytautas Mizaras et al., *Civilinė teisė* (Vilnius: Justitia, 2009), 348.

„įstatymuose nepateikiama sąvokos „viešojo tvarka“ apibrėžties. Teisės doktrinoje ir teismų praktikoje ši sąvoka aiškinama kaip apimanti pagrindinius principus, kuriais yra grindžiama valstybės teisinė sistema, valstybės ir visuomenės funkcionavimas“³⁶. LAT yra nurodęs, kad teisinės valstybės ypatumas yra tas, kad ji yra grindžiama „visuotinu įstatymų privalomumu, įstatymuose nustatytos teisinės tvarkos įgyvendinimas *inter alia* užtikrinamas per valstybės įgaliotų subjektų, turinčių valdingus įgalinimus kitų asmenų atžvilgiu, veiklą“³⁷.

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso pirmosios knygos „Bendrosios nuostatos“ komentare nors ir nepateikta viešosios tvarkos samprata, tačiau yra nurodyta, kad „viešąją tvarką nustato imperatyvios Lietuvos Respublikos Konstitucijos, administracinės ir kitų teisės šakų normos. Viešosios tvarkos principai įtvirtinti Konstitucijos skirsniuose „Lietuvos valstybė“ (1-17 str.), „Žmogus ir valstybė“ (18-36 str.), „Visuomenė ir valstybė“ (38-45 str.) ir „Tautos ūkis ir darbas“ (46-54 str.)“³⁸. Komentare taip pat pateikti pavyzdžiai, kuomet sandoriai laikomi prieštaraujančiais imperatyvioms įstatymo normoms: 1) draudžiami įstatymų sandoriai bei sandoriai, kuriuos leidžiama sudaryti tik esant įstatymo numatytiems atvejams; 2) sandoriai, kurie įstatyme tiesiogiai nenumatyti kaip draudžiami, tačiau savaime pažeidžiantys viešąją tvarką; 3) valstybės interesams kenkiantys sandoriai; 4) su valstybės pareigybų ir lengvatų įsigijimu susiję sandoriai; 5) teisingumo įgyvendinimą pažeidžiantys sandoriai; 6) prekybos laisvę varžantys sandoriai³⁹. Kaip matyti iš šio pavyzdinio viešajai tvarkai prieštaraujančių sandorių sąrašo, viešosios tvarkos sąvoka yra skirta užtikrinti fundamentalioms žmogaus teisėms bei sudaryti sąlygas tinkamai funkcionuoti valstybei.

Viešosios tvarkos sąvoka yra neatsiejama nuo viešojo intereso sąvokos, kadangi viešojo tvarka yra skirta tam, kad nebūtų pažeistas viešasis interesas. Viešasis interesas yra skirtas bendroms visos visuomenės vertybėms apsaugoti, tik užtikrinus tokių bendrų interesų kaip valstybės išlikimas, jos saugumas ir nepriklausomybė, kas kiekvienos valstybės Konstitucijoje yra įtvirtinama kaip pamatinės vertybės, galima kalbėti apie visų kitų privačių interesų gynimą, kadangi privačių interesų

³⁶ “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. kovo 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-133,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/59310?nr=1>; “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. sausio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-30/2006,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/252348?nr=1>; “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. kovo 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-98/2007,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/76709?nr=1>

³⁷ “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. balandžio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-140/2010,“ prieiga per internetą: <http://eteismai.lt/byla/24781268168550/3K-3-140/2010>

³⁸ Valentinas Mikelėnas, Alfonsas Vileita, Algirdas Taminskas, (2001). *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos* (Vilnius: Justitia, 2001), 184.

³⁹ *Ibid.*, 185-186.

gynimą turi užtikrinti valstybė⁴⁰. Pažymėtina, kad visuomenė negali egzistuoti be jos pačios nustatytų bendrų taisyklių ir jų laikymosi. Tam, kad galėtų egzistuoti valstybė kaip socialinis darinys, jos nariai yra priversti tam tikra apimtimi apriboti savo privačius interesus bendrų vertybių išsaugojimo tikslams. Kaip pasakė prof. habil. dr. Alfonsas Vaišvila, „ginti bendrąjį interesą - tai pirmiausia reikalauti, kad kiekvienas asmuo, naudodamasis teisėmis, vykdytų joms proporcingas pareigas, priešingu atveju privatus interesas vyraus virš bendrojo ir toliau gilins visas tas destruktijas, kurios šiandien jaudina visuomenę, kaip neteisingumas ir valdininkų savivalė“⁴¹. Įstatymo leidėjo siekį ginti viešąjį interesą įrodo ir Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (CPK) analizė. Iš CPK matyti, kad įstatymų leidėjas įtvirtino tokį įstatyminių reglamentavimų, kurio pagrindu procesinės teisės normos užtikrina didesnę apsaugą tam tikroms atskirų kategorijų byloms, pvz., šeimos, darbo, bankroto ir restruktūrizavimo. Pvz., CPK 376⁴² straipsnis numato teismo teisę rinkti įrodymus savo iniciatyva, pareigą imtis priemonių sutaisyti šalims, galimybę viršyti pareikštus reikalavimus, galimybę taikyti alternatyvų teisių gynimo būdą. Tokios procesinės normos lemia bendrųjų CPK įtvirtintų principų, tokių kaip dispozityvumo, rungimosi, viešumo, ribojimą viešo intereso apsaugos tikslais, t. y., įstatymo leidėjas numato didesnę apsaugą silpnesnei proceso šaliai. Viešosios tvarkos kriterijus padeda išvengti formalaus teisės normų taikymo, kadangi viešosios tvarkos sąvoka yra abstrakti, kas leidžia šį kriterijų lengvai taikyti teismams sprendžiant šalių ginčus.

Išsiaiškinus, kad viešosios tvarkos užtikrinimas yra visuomenės egzistavimo pamatas, būtina aptarti, kas lemia viešosios tvarkos apimtį, t. y., kiek valstybė gali riboti sutarčių laisvės principą siekdama užtikrinti didesnę vertybę – visuomenės santarvę ir saugumą. Viešosios tvarkos, kaip civilinių teisių ribas apibrėžiančio veiksnio, analizė nėra savitiksli. Abstrakti viešosios tvarkos sąvoka neabejotinai turi didelę reikšmę civilinių santykių apyvartai, kadangi viešosios tvarkos sąvoka gali lemti griežtesnį ar ribotą civilinės atsakomybės taikymą. Tačiau viešosios tvarkos sąvokos negalima aiškinti statiškai, kadangi ji neatsiejama nuo teisinių santykių dinamikos. Kadangi viešoji tvarka yra skirta tinkamam visuomenės gyvavimui užtikrinti, ji yra neatsiejama socialinių normų dalis. Socialinės normos yra natūraliai susiformavusios taisyklės, kurios kyla iš paties

⁴⁰ Alfonsas Vaišvila, „Žmogaus teisės ir viešasis interesas“ iš *Žmogaus teisės ir viešasis interesas*. (Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių asociacija, 2011 m. balandžio 6 d. konferencija), 12, <http://www.nemokamosknygos.lt/uploads/files/Pozicija%202011%20m%20%20el.versija.pdf>

⁴¹ *Ibid.*

⁴² „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas“, *Valstybės žinios* 36, 1340 (2002).

žmogaus, todėl jos turi didesnę galią nei tos normos, kurios yra įtvirtintos įstatymų leidėjo⁴³. Viešosios tvarkos laikymasis yra nulemtas socialinių normų, t. y., pačių piliečių suvokimu, kad jie per savo įgaliotus valdžios atstovus kuria pilietinę valstybę. Viešosios tvarkos, kaip socialinės normos, prigimtį pagrindžia Konstitucijos analizė. Atsižvelgus į anksčiau įvardytus Konstitucijos skirsnius, kuriuose įtvirtinti viešosios tvarkos principai, matyti, kad piliečiai, laisva valia priimdami Konstituciją, joje įtvirtino viešosios tvarkos apsaugą, numatydami Konstitucijos preambulėje, jog piliečiai siekia „atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės“⁴⁴. Taigi, piliečiai patys nusprendė, kad viešoji tvarka yra pagrindas apriboti jų civilinėms teisėms, kadangi pavienio asmens interesai negali persverti visos visuomenės interesų. Piliečiai, vadovaudamiesi teisine sąmone, sutiko, kad turtinė prievolė atlyginti padarytą žalą (t. y., civilinė atsakomybė) gali būti ribojama viešosios tvarkos pagrindu.

CK yra gausu teisės normų, reglamentuojančių civilinę atsakomybę, kuriomis siekiama užtikrinti viešąją tvarką. Pavyzdžiui, CK 6.245⁴⁵ straipsnio 5 dalis, įtvirtinanti subsidiarios atsakomybės ypatumus, numato, kad kreditorius pirmiausia turi reikalauti skolos iš pagrindinio skolininko, o tik jam prievolės neįvykdžius gali reikšti reikalavimą subsidiaram skolininkui. Toks įstatyminis reglamentavimas yra svarbus teisinio reguliavimo stabilumui užtikrinti. Viešoji tvarka šiuo atveju pasireiškia tuo, kad subsidiaram skolininkui negali būti taikoma sunkesnė civilinė atsakomybė nei pačiam skolininkui. Priešinga situacija neatitiktų proporcingumo principo ir iškreiptų civilinės atsakomybės sampratą. Analogiška situacija yra ir su priešpriešinių vienas kitą reikalaujimų įskaitymu, kuriam įstatymo leidėjas imperatyviai įtvirtina prioritetą prieš kreditoriaus reikalavimo teisę į subsidiarų skolininką. Akivaizdu, kad kreditorius pirmiausia turi išnaudoti visus įstatyme numatytus prievolės išieškojimo iš skolininko būdus ir tik tada nukreipti savo reikalavimą į subsidiarų skolininką.

Itin aktuali teisės norma, reglamentuojanti civilinės atsakomybės taikymą, kuria siekiama užtikrinti viešąją tvarką, yra įtvirtinta 6.246⁴⁶ straipsnio 2 dalyje, numatančioje, kad įstatymas gali įtvirtinti netiesioginę civilinę atsakomybę. Aplinkybė, kad įstatymo numatytais atvejais žalą atlygina ne ją padaręs asmuo, o už jį atsakingas asmuo, yra grindžiama tuo, kad įstatymas įtvirtina visiško žalos atlyginimo principą. Viešoji tvarka reikalauja, kad valstybė nustatytų tokį įstatyminį reglamentavimą, kuris užtikrintų, jog kiekvienas žalą patyręs asmuo gautų teisingą žalos atlyginimą.

⁴³ Jaunius Gumbis, „Naujų besiformuojančių visuomeninių santykių valstybinis reguliavimas ar savireguliacija,“ *Teisė* 58 (2006): 86.

⁴⁴ *Supra* note 30.

⁴⁵ *Supra* note 1.

⁴⁶ *Ibid.*

Kadangi ne visais atvejais asmuo, pats padaręs žalos, gali už ją atsakyti, įstatymų leidėjas tam tikrais atvejais įtvirtino netiesioginę civilinę atsakomybę, pvz., CK 6.264⁴⁷ straipsnio 1 dalis numato samdančio darbuotojus asmens atsakomybę už darbuotojų darbo metu sukeltą žalą. Įstatymas taip pat įtvirtina civilinę atsakomybę be kaltės, kas ypač aktualu deliktinės atsakomybės atžvilgiu. Asmenys dažnai imasi veiklos, kuri sukelia didesnę žalos kilimo tikimybę, todėl nepaisant to, ar yra tokių asmenų kaltė, jie privalo prisiimti tokios žalos kilimo riziką ir turi už ją atsakyti. Atsakomybė be kaltės deliktinės atsakomybės atveju yra įtvirtinta CK 6.266⁴⁸ straipsnyje, įtvirtinančiame statinio savininko, valdytojo atsakomybę dėl jo turto sukeltos žalos, CK 6.270⁴⁹ straipsnyje, numatančiame atsakomybę už didesnio pavojaus šaltinio sukeltą žalą. Ne mažiau svarbu yra ir tai, jog ir teisėtų veiksmų sukelta žala įstatyme numatytais atvejais turi būti atlyginta, kas taip pat yra išvedama iš visiško žalos atlyginimo principo.

Siekdamas užtikrinti viešąją tvarką įstatymų leidėjas taip pat numatė žalos atlyginimo mažinimą tuo atveju, kai dėl žalos padarymo kaltas ir pats kreditorius. CK 6.248⁵⁰ straipsnio 4 dalis numato, kad kreditoriaus kaltė dėl žalos kilimo proporcingai mažina skolininko civilinę atsakomybę arba yra pagrindas skolininką atleisti nuo civilinės atsakomybės. Deliktinėje civilinėje atsakomybėje yra įtvirtina specialioji anksčiau nurodyto straipsnio norma – 6.282⁵¹ straipsnio 1 dalis, numatanti, kad tik didelio neatsargumo atveju yra mažinama civilinė atsakomybė. Toks įstatyminis reglamentavimas yra būtinas, kadangi skolininkui taikoma civilinė atsakomybė turi būti proporcinga jo sukeltai žalai, o tuo atveju, jei skolininkas turėtų atsakyti dar ir už kreditoriaus veiksmais sukeltą žalą ar jos padidėjimą, civilinė atsakomybė būtų iškreipta ir kreditorius įgytų neproporcingą skolininko žalos padarymui naudą. Atsižvelgiant į tai, kad viešoji tvarka nulemia jog niekas negali gauti naudos iš savo neteisėtų veiksmų, CK 6.249⁵² straipsnio 2 dalis numato, kad žalą sukėlusio asmens iš žalos gauta nauda gali būti pripažinta kreditoriaus žala.

Darbe jau buvo minėta, kad Lietuvos nacionalinėje teisėje įtvirtintas išimtinis neturtinės žalos atlyginimas, t. y., neturtinė žala atlyginama tik tuo atveju, kai tokios žalos atlyginimą numato įstatymas konkrečiu atveju. Tačiau viešoji tvarka reikalauja, kad tam tikrų esminių vertybių pažeidimo atveju būtina numatyti neturtinės žalos atlyginimą dėl saugomų vertybių reikšmės visuomenei, todėl CK 6.250 straipsnio 2 dalis numato, kad „neturtinė žala atlyginama visais atvejais,

⁴⁷ *Supra* note 1.

⁴⁸ *Ibid.*

⁴⁹ *Ibid.*

⁵⁰ *Ibid.*

⁵¹ *Ibid.*

⁵² *Ibid.*

kai ji padaryta dėl nusikaltimo, asmens sveikatai ar dėl asmens gyvybės atėmimo bei kitais įstatymų nustatytais atvejais⁵³. Pastebėtina, kad viešojo tvarka lemia tai, jog ne kiekvienu žalos padarymo atveju kreditorius gali reikalauti neturtinės žalos atlyginimo. Vertintina, kad tokia įstatymo leidėjo pozicija gali būti grindžiama siekiu užkirsti kelią kreditoriui piktnaudžiauti savo teise ir prevenciškai užkirsti kelią galimam neproporcingam žalos atlyginimui. Atkreiptinas dėmesys, kad tiksliai įvertinti neturtinės žalos dydį yra neįmanoma, kadangi ji yra grindžiama dvasiniais išgyvenimais, o kiekvieno asmens emocinio išgyvenimo lygis analogiškoje situacijoje yra skirtingas.

Civilinė atsakomybė yra grindžiama visiško žalos atlyginimo principu. Toks įstatyminis reglamentavimas yra pagrįstas nuostata, kad niekas negali gauti naudos iš savo neteisėtų veiksmų, o padaryta žala turi būti teisingai atlyginta. CK 6.252⁵⁴ straipsnio 1 dalis imperatyviai numato atvejus, kuomet nuostolių atlyginimas negali būti ribojamas, t. y., skolininko tyčia, didelis neatsargumas, gyvybės atėmimas, sveikatos sužalojimas. Toks įstatyminis reglamentavimas yra skirtas viešajai tvarkai užtikrinti, kadangi įstatymų leidėjas privalo nustatyti tokį įstatyminį reglamentavimą, kuris užtikrintų esminių visuomenės vertybių maksimalią apsaugą. Pastebėtina, kad šių imperatyvių įstatymo normų negali pakeisti šalys, naudodamosi sutarties laisvės principu ir siekdamos susitarti dėl nuostolių atlyginimo. Tam, kad šalys, nustatydamos nuostolių atlyginimo ypatumus sutartyse nepiktnaudžiautų savo teisėmis, teismas gali riboti visiško žalos atlyginimo principą, pvz., tuo atveju, kai skolininkui toks žalos atlyginimas sukeltų itin sunkių pasekmių. Taigi, viešojo tvarka yra ne tik visiško žalos atlyginimo principo taikymo pagrindas, bet tuo pačiu metu ir pagrindas šį principą riboti.

Siekiant suprasti kaip viešojo tvarka realiai įtakoja civilinės atsakomybės reglamentavimo ypatumų taikymą praktikoje, aktualu pateikti keletą teismų nagrinėtų bylos pavyzdžių. LAT 2012 m. gruodžio 19 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-564/2012 sprendė klausimą dėl šalių teisės susitarti dėl civilinės atsakomybės taikymo ypatumų. Teismo nagrinėtos bylos atveju tarp šalių buvo sudaryta objekto techninės apsaugos sutartis, kuria šalys numatė, kad tiesioginius nuostolius atlygina saugos tarnyba tik tuo atveju, jeigu tiesioginiai nuostoliai atsirado dėl saugos tarnybos darbuotojų, kurie vykdo savo tarnybines pareigas, kaltės. Įtraukdamos tokį punktą į sutartį, šalys pasinaudojo CK 6.256 straipsnio 4 dalimi, kurioje yra įtvirtinta galimybė šalims nustatyti kitokias civilinės atsakomybės sąlygas. Taigi, sutartimi šalys numatė, kad saugos tarnybos kaltė yra būtina civilinės atsakomybės kilimo sąlyga. LAT pažymėjo, kad kiekvienu atveju, nagrinėjant civilinės atsakomybės netaikymą ar jos apribojimą, būtina atsižvelgti į CK 6.252 straipsnį, į tai, kad imperatyvios įstatymo

⁵³ *Supra* note 1.

⁵⁴ *Ibid.*

normos yra už šalių diskrecijos ribos, todėl imperatyvios normos negali būti pakeistos šalių laisva valia. Teismas pažymėjo, kad civilinė atsakomybė, jos dydis ir forma yra reglamentuotas imperatyvių įstatymo normų, todėl šalys šių teisės normų savo nuožiūra nustatyti sutartyje negali. Įstatyminis reglamentavimas, kai sutarties nevykdo ar netinkamai ją vykdo verslininkas, yra išskirtinis, kadangi CK 6.256 straipsnio 4 dalis numato, kad verslininkas atsako visais atvejais už prievolės neįvykdymą, jei neįrodoma, kad neįvykdymas sąlygotas nenugalimos jėgos. Tuo atveju, kai sutartyje nėra nustatytų jokių ypatumų dėl civilinės atsakomybės sąlygų, verslininkas, atsižvelgiant į dabartinį įstatyminį reglamentavimą, atsako be kaltės, todėl ši civilinės atsakomybės sąlyga nėra įrodinėjimo objektas. Minėtoje byloje šalys pasinaudojo dispozityvia CK 6.256 straipsnio 4 dalies norma ir numatė, kad kilus ginčui kaltė turi būti įrodinėjama kaip būtinoji civilinės atsakomybės taikymo sąlyga. Šalys, naudodamosios dispozityviomis įstatymo normomis ir nustatydamos įstatyminio civilinės atsakomybės taikymo ypatumus sutartyje, nepažeidžia viešosios tvarkos.⁵⁵ Iš aptartos bylos matyti, kad teismai viešosios tvarkos pažeidimo nesieja su dispozityviomis teisės normomis, todėl šalių sutarties laisvės principo įgyvendinimas vienai iš šalių numatant ne tokį palankų civilinės atsakomybės sąlygų taikymą, koks reglamentuotas CK, nelaikytinas viešosios tvarkos pažeidimu.

LAT 2008 m. lapkričio 17 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-7-496/2008 sprendė klausimą dėl galimybės Policijos departamentui prie Vidaus reikalų ministerijos iš policijos pareigūną sužalojusio asmens priteisti nuostolius. Šioje byloje teismas pažymėjo, kad visiškas žalos atlyginimas, įtvirtintas CK 6.263 straipsnio 2 dalyje, nėra vienintelis deliktinės civilinės atsakomybės principas. Ne mažiau svarbu taikant deliktinę atsakomybę yra atsižvelgti į tai, kad teisėje galioja principas, jog niekas negali gauti naudos iš savo neteisėtų veiksmų. Būtent minėtas principas lemia tai, kad valstybė įgyja regreso teisę į išlaidų atlyginimą dėl valstybės pareigūno sužalojimo iš kalto asmens. Tokį deliktinės atsakomybės taikymą teismas grindžia civilinės atsakomybės funkcijomis, kadangi kompensacinė civilinės atsakomybės funkcija nėra vienintelė, be jos yra ir auklėjamoji ir prevencinė funkcijos. Tiek valstybei, tiek kitiems teisinių santykių subjektams turi būti garantuota regreso teisė į žalą padariusį asmenį, nes tik toks įstatyminis reglamentavimas užtikrina teisių pažeidimo prevenciją, o jos nesant, asmenys būtų suinteresuoti daryti žalą, kadangi jie nebūtų priversti už ją atsakyti.⁵⁶ Nors minėtoje byloje teismas tiesiogiai ir

⁵⁵ “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. gruodžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-564/2012,” prieiga per internetą: <http://eteismai.lt/byla/105791536834805/3K-3-564/2012>

⁵⁶ “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. lapkričio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-496/2008,” prieiga per internetą: <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=c46c6c4e-b844-43df-b215-d17f75c9f623>

neįvardijo, kad principas, jog niekas negali gauti naudos iš savo neteisėtų veiksmų, patenka į viešosios tvarkos sampratą, tai akivaizdu, kadangi įstatyminis reglamentavimas įtvirtina visišką nuostolių atlyginimo principą, kas reiškia, jog nei vienas asmuo negali išvengti civilinės atsakomybės dėl savo neteisėtų veiksmų.

Apibendrinant teigtina, kad viešojo tvarka yra itin reikšmingas civilinių teisių apribojimą sąlygojantis veiksnys, lemiantis teismo teisę *ex officio* taikyti niekinio sandorio teisinės pasekmes. Viešosios tvarkos kriterijus neabejotinai įtakoja civilinės atsakomybės reglamentavimą, kadangi numato didesnę silpnosios sandorio šalies apsaugą ir viešojo tvarka yra pagrindas teismui riboti asmenų teisę susitarti dėl civilinės atsakomybės netaikymo. Viešojo tvarka yra reglamentuota imperatyviomis įstatymo normomis, įtvirtinančiomis valstybės pagrindinius principus ir pagrindines asmenų teises ir laisves. Abstraktus viešosios tvarkos sampratos apibūdinimas ir apibrėžtos sąvokos nenumatymas įstatymuose yra pateisinamas civilinių teisinių santykių dinamika ir pasitikėjimu teismų kompetentingumu konkrečiu atveju nuspręsti, ar buvo pažeistas viešasis interesas.

2.2. Geros moralės principai

Geros moralės principų sąvoka tiek nacionalinėje Lietuvos teisėje, tiek tarptautiniuose dokumentuose, kuriuose apskritai yra vartojama ši sąvoka, įprastai yra vartojama greta viešosios tvarkos sąvokos. Pavyzdžiui, Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos⁵⁷ 29 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad asmeniui, naudojantis savo teisėmis ir laisvėmis, gali būti taikomi tik įstatyme numatyti ribojimai ir tik tikslu siekiant užtikrinti kitų teises ir laisves, teisėtus viešosios tvarkos, moralės reikalavimus. Pažymėtina, kad nemažoje dalyje tarptautinių dokumentų iš viso nėra vartojama sąvoka gera moralė, kadangi kiekvienos valstybės nacionalinė teisė šią sąvoka įvardija skirtingai. Nagrinėjame darbe aktualiausias yra CK įtvirtintas civilinių teisių ribojimą įtvirtinantis teisinis reglamentavimas. CK⁵⁸ geros moralės sąvoka dažnai yra vartojama kartu su viešosios tvarkos sąvoka, pvz., CK 1.66 straipsnio 4 dalis numato, kad teisių ir pareigų atsiradimas, pasikeitimas, pabaiga negali būti priklausomi nuo viešajai tvarkai, gerai moralei prieštaraujančių sąlygų, CK 1.81 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas viešajai tvarkai ir gerai moralei prieštaraujančio sandorio negaliojimas, minėto straipsnio 2 dalis įtvirtina, kad netaikomos CK 1.80 straipsnio 2 dalies taisyklės (restitucija) tuo atveju, kai sandorio šalys sudarydamos sandorį žinojo apie jo sąlygų prieštaravimą viešajai tvarkai, gerai moralei, CK 1.137 straipsnio 5 dalis numato, kad viešajai

⁵⁷ *Supra* note 24.

⁵⁸ *Supra* note 1.

tvarkai ir visuomenės moralės principams prieštaraujantis civilinių teisių įgyvendinimas nėra saugomas įstatymų, CK 3.83 straipsnio 2 dalis numato, kad gerai moralei, viešajai tvarkai prieštaraujančios vedybų sutarties sąlygos negalioja.

Iš CK naudojamos sąvokos „geros moralės principai“ matyti, kad ji susideda iš trijų žodžių junginio: geras, moralė, principas. Lietuvių kalbos žodyne žodis „geras“ apibūdinamas kaip doras, teisingas, tinkamas, žmogiškas, vertingas, naudingas, parankus, žodis „moralė“ apibūdinamas kaip dorovė, taisyklės, reguliuojančios žmonių elgesį, žodis „principas“ apibrėžiamas kaip pradmuo, požiūris, pagrindinė objekto veikimo savybė⁵⁹. Lingvistine prasme geros moralės principai reiškia teisingą ir dorą žmonių elgesį reguliuojančias taisykles.

CK komentaras moralę apibūdina kaip teisingumo kriterijų, kurio paskirtis yra siejama su visuomenės narių interesų derinimu, silpnesnių visuomenės narių didesne apsauga, neleidimu piktnaudžiauti teise. Gera moralė yra suprantama kaip „kultūringo, teisingo žmogaus minimalaus gėrio, blogio, teisingumo, pareigos, padorumo suvokimas“⁶⁰. Komentaro autoriai pabrėžia, kad visuomenėje susiformavusi sąžiningumo/nesąžiningumo, gėrio/blogio samprata yra pagrindas vertinti šalių sudaryto sandorio turinį. Geros moralės bruožas yra tas, kad ji yra bendra visuomenės daugumai, ji nepriklauso nuo atskirų visuomenės narių religinių ar politinių įsitikinimų, todėl sandorio šalys negali remtis geros moralės normų nežinojimu. Dekalogo nuostatos yra laikytinos geros moralės kriterijumi Europos valstybėse.⁶¹ Prof. habil. dr. A. Vaišvila moralę apibrėžia kaip „vidinį žmogaus įsitikinimą gerbti kito asmens interesus (teises) ir kartu savanorišką tokios pagarbos reiškimą“⁶².

Žmogus yra visuomenės dalis. Tam, kad kiekvienas žmogus galėtų gyventi žmonių bendruomenėje, būtinas visuomenės bendras sutarimas dėl visiems priimtinių moralės normų. Nepaisant to, kad kiekvieno asmens požiūris į tai, kas yra moralu, kas yra laikytina gėriu, o kas blogiu, teisingumu ar neteisybe, yra individualus, laikytina, kad pilietinėje teisinėje visuomenėje nei vienas asmuo negali nukrypti nuo bendrų minimalių geros moralės principų, o nukrypimas nuo šių principų yra siejamas su neigiamais teisiniais padariniais, iš kurių vienas yra ir civilinės atsakomybės taikymas. Prof. habil. dr. V. Mikelėnas moralę apibrėžia kaip „visumą idėjų, pažiūrų, principų, maksimų, lemiančių žmogaus elgesį visuomenėje“⁶³. Moralė neabejotinai įtakoja kiekvieno asmens elgesį, kadangi visuomenė netoleruoja geros moralės principams prieštaraujančio

⁵⁹ *Supra* note 34.

⁶⁰ *Supra* note, 185.

⁶¹ *Ibid.*

⁶² *Supra* note, 256.

⁶³ Valentinas Mikelėnas, *Prievolių teisė. Pirmoji dalis*. (Vilnius: Justitia, 2002), 23.

asmenų elgesio, o kiekvienas asmuo, norėdamas pritapti visuomenėje yra suinteresuotas, kad jo elgesys būtų vertintinas kaip atitinkantis visuomenės nustatytas moralės normas.

Šiame darbe nėra laikomasi pozityvistinės metodologijos, kurioje teisė yra suprantama kaip „gryna“, t. y., atribota nuo jai nebūdingų elementų, tokių kaip moralė, etika politika ir pan. Teisinio pozityvizmo šalininkai laikosi pozicijos, kad teisė turi būti vertinama tokia, kokia ji yra, o ne tokia, kokia ji turėtų būti, taigi, šios metodologijos šalininkai nelaiko moralės teisės dalimi.⁶⁴ Šiame darbe laikomasi priešingos pozicijos – kad yra neatsiejamas ryšys tarp teisės ir objektyviai egzistuojančių vertybinių faktų, tokių kaip moralė, tradicijos, papročiai⁶⁵. Moralė yra teisės šaltinis materialiaja prasme, kadangi egzistuoja būtinas ryšys tarp teisės ir geros moralės principų⁶⁶. Iš Konstitucijos 18⁶⁷ straipsnio, įtvirtinančio prigimtinių žmogaus teisių ir laisvių pobūdį, analizės darytina išvada, jog teisę privaloma aiškinti geros moralės kontekste, vienu metu atsižvelgiant į tai, kad žmogus yra pati didžiausia vertybė⁶⁸. Vienas iš esminių bruožų yra tas, kad moralė akcentuoja pareigų vykdymą⁶⁹. Nepaisant to, kad moralės įtaka visuomeniniams santykiams yra neabejotina, ji be teisės nebūtų efektyvi, kadangi būtina užtikrinti mechanizmą, kuris kontroliuotų kaip yra laikomasi geros moralės principų. Moralė yra visuomenei būdingos dorovės taisyklės, kurių laikymasis yra neabejotinai svarbus pačios visuomenės saugumui, todėl geros moralės principai yra pagrįstas pagrindas valstybei nustatyti žmogaus teisių ir laisvių ribas. Asmens laisvės suvaržymas yra pateisinamas siekiant užkirsti kelią kitų asmenų teisių pažeidimams, todėl visi valstybės ribojamojo pobūdžio veiksmai yra ne tik pateisinami, bet tuo pačiu metu ir būtini demokratinėje valstybėje⁷⁰.

Valstybė, atsižvelgdama į tarptautines sutartis, prie kurių yra prisijungusi, remdamasi Konstitucijoje įtvirtintais principais, atsižvelgdama į visuomenėje vyraujančią požiūrį, nustato, kas nulemia, kad tam tikros elgesio taisyklės yra laikomos atitinkančios geros moralės principus arba priešingai, joms prieštaraujančios. Moralė yra veikiami besikeičiančių socialinių santykių, todėl tai, kas anksčiau buvo laikytina moraliu elgesiu, šiais laikais gali būti laikoma ne tik amoraliu, bet ir draudžiamu įstatymu. Geros moralės principai nulėmė, kad pamatinių vertybių apsauga negali būti paneigta. Moralė yra neatsiejama nuo socialinių teisinių santykių pokyčių, kas lemia tai, kad

⁶⁴ Ernestas Spruogis et al., *Teisės teorijos įvadas. Antrasis leidimas* (Vilnius: MES, 2012), 153.

⁶⁵ Ernestas Spruogis, „Teisės aiškinimo probleminiai aspektai“, *Jurisprudencija* 8, 86 (2006): 60.

⁶⁶ *Supra* note 64, 172.

⁶⁷ *Supra* note 30.

⁶⁸ Ernestas Spruogis, „Dar kartą apie subjektines teises: subjektinių teisių sampratos, jų santykio su objektine teise bei prigimtinių problemos“, *Jurisprudencija* 18, 2 (2011): 569.

⁶⁹ *Supra* note 8, 102–137, 433–438.

⁷⁰ John Stiuart Milli, *Apie laisvę*. (Vilnius: Pradai, 1995), 152, <https://www.scribd.com/doc/77281062/Mill-J-S-Apie-laisv%C4%99>

visuomenės suvokimas, kas yra laikytina geros moralės principais, keičiasi kintant visuomeniniams santykiams.

Aptarus geros moralės principus, tikslinga paanalizuoti, kokios civilinė atsakomybę reglamentuojančios teisės normos yra paremtos geros moralės principu. Vienas iš tinkamiausių geros moralės principu paremtų civilinės atsakomybės normų pavyzdžių yra nuostata, numatanti, kad mirtiną įvykį patyrusio tiesioginio nukentėjusiojo laidojimo išlaidos yra atlyginamos tretiesiems asmenims visais atvejais. CK 6.291 straipsnio 1 dalis įtvirtina, „jeigu nukentėjęs asmuo miršta, jo laidojimo išlaidas turėjusiam asmeniui atlygina tas asmuo, kuris yra atsakingas už žalą, susijusią su nukentėjusio asmens gyvybės atėmimu. Atlyginamos tik protingumo kriterijus atitinkančios laidojimo išlaidos“⁷¹. Laidojimo išlaidų ypatumas yra tas, kad patirta finansinė žala yra atlyginama ne pačiam nuo delikto fiziškai nukentėjusiam (mirusiam) asmeniui, o tam asmeniui, kuris jį palaidojo. Taip greta tiesiogiai nuo delikto nukentėjusiojo asmens atsiranda vadinamasis antrinis nukentėjusysis, kuris nukenčia tik finansiškai⁷². Mirties atveju nebelieka fiziškai nukentėjusio asmens, todėl natūralu, kad nėra galimybės jam atlyginti padarytą žalą. Tačiau mirties atveju yra pažeidžiama pamatinė vertybė – žmogaus gyvybė, todėl įstatymų leidėjas turi nustatyti tokį įstatyminį reglamentavimą, kuris visais atvejais užtikrintų žalos atlyginimą gyvybės atėmimo atveju, dėl to, nepaisant to, kad laidojimo išlaidos yra grynai ekonominio pobūdžio žala, kuri deliktų teisėje yra atlyginama ribotai, o fiziškai nukentėjusiam asmeniui nėra galimybės žalos atlyginti, protingos ir pagrįstos laidojimo išlaidos yra visais atvejais atlyginamos. Aktualu yra tai, kad įstatymas numato tik protingų laidojimo išlaidų atlyginimą. Tai reiškia, kad teismas, konkrečiu atveju sprendamas laidojimo išlaidų dydį, turi įvertinti, ar jos protingos ir pagrįstos, kadangi žalą sukėlęs asmuo neturi atlyginti neprotingai didelių išlaidų. Teismas, sprendamas laidojimo išlaidų priteisimo klausimą, taip pat turi atsižvelgti į žalą sukėlusio asmens finansinę padėtį.

Maitintojo netekimo atveju geros moralės principas sąlygoja išlaikymo priteisimą iš žalą sukėlusio asmens žuvusiojo asmens išlaikytiniams. CK 6.284⁷³ straipsnio 1 dalis numato, kad mirus fiziniam asmeniui, teisę į žalos atlyginimą įstatymas suteikia mirusiojo asmens išlaikytiniams, teisę į išlaikymą turintiesiems taip pat po asmens mirties gimusiam vaikui. Šiuo atveju, kaip ir laidojimo išlaidų atlyginimo atveju, yra du nukentėję asmenys: vienas – fiziškai, kitas – finansiškai. Geros moralės principas sąlygoja tai, kad vaikas ar kitas asmuo, kuriam būtinas žuvusio asmens

⁷¹ *Supra* note 1.

⁷² Simona Selionytė-Drukteinienė, „Grynai ekonominio pobūdžio žala kaip specifinė žalos kategorija Lietuvos Respublikos deliktų teisėje“, *Jurisprudencija* 4, 118 (2009): 125.

⁷³ *Supra* note 1.

išlaikymas, būtų kiek įmanoma apsaugotas nuo žalą sukėlusio asmens sukeltų padarinių. Toks įstatyminis reglamentavimas yra pagrįstas, kadangi valstybė remia šeimą, turi užtikrinti asmenų socialinę gerovę.

Geros moralės principai sąlygoja ir specifinį regresio teisės reglamentavimą tam tikrų subjektų atžvilgiu. CK 6.280 straipsnio 3 dalis numato, kad „tėvai, globėjas ar rūpintojas, taip pat šio kodekso 6.275, 6.276 ir 6.278 straipsniuose nurodytos institucijos, atlyginę nepilnamečio ar pripažinto neveiksnio tam tikroje srityje fizinio asmens padarytą žalą, neturi regresio teisės į šiuos fizinius asmenis“⁷⁴. Įstatyminis reglamentavimas numato, kad nepilnamečiai nuo 14 metų patys atsako už sukeltą žalą, o tėvai už jų sukeltą žalą atsako subsidiariai (CK 6.276 str.⁷⁵). Geros moralės principai nulėmė, kad tėvai (globėjai) neįgyja regresio teisės į savo artimąjį, į tą, už kurio veiksmus atsako. Neįgyja net tuo atveju, kai žalos padaro jau turintis ribotą civilinį veiksnumą, t. y., sulaukęs 14 m. Toks įstatyminis reglamentavimas yra nulemtas šeimos instituto ypatumu, jos narių ypatingais tarpusavio santykiais, pasireiškiančiais šeimos narių itin glaudžiu ryšiu ir valstybės teikiama parama šeimai. Išskirtinis tėvų (globėjų) vaidmuo regresio teisės atžvilgiu yra sąlygotas geros moralės principų, t. y., visuomenėje susiformavusių tinkamo šeimos narių elgesio taisyklių, suvokimo, kad šeimos nariai turi palaikyti vienas kitą.

Apibendrinant, geros moralės principai, kaip civilinių teisių ribojimą sąlygojantis veiksnys, įprastai yra vartojamas kartu su viešosios tvarkos veiksniumi. Geros moralės principai nėra apibrėžti teisės normomis, teismams įstatymo leidėjas pavedė *ex officio* nuspręsti, ar konkrečiame šalių ginče šie principai buvo pažeisti. Aplinkybę, kad geros moralės principai laikytini itin didelę reikšmę turinčiu civilinių teisių apribojimą sąlygojančiu veiksnium patvirtina tai, jog jų, kaip ir viešosios tvarkos, pažeidimas suteikia teismui teisę savo iniciatyva taikyti niekinio sandorio teisines pasekmes. Įstatymo leidėjas viešą tvarką ir geros moralės principus laiko itin susijusiais veiksniais, kadangi CK 1.81 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas viešajai tvarkai ir gerai moralei prieštaraujančio sandorio negaliojimas. Šalys, siekdamos pakeisti ar panaikinti joms nepalankias sutarties sąlygas, dažnai savo ieškiniuose nurodo, kad ginčijamos sąlygos prieštarauja gerai moralei, t. y., gerą moralę, kaip civilinių teisių ribojimo veiksnį, pasitelkia norėdamos išvengti civilinės atsakomybės taikymo arba siekdamos sumažinti taikytinos atsakomybės ribas.

⁷⁴ *Supra* note 1.

⁷⁵ *Ibid.*

2.3. Žmonių sveikata ir gyvybė

Teisė į gyvybę yra pamatinė asmens prigimtine teisė, kurios apsaugą reglamentuoja tiek nacionalinė, tiek tarptautinė teisė. Žmonių sveikata yra neatsiejama žmogaus teisės į gyvybę dalis, kuriai nacionaliniu ir tarptautiniu lygiu teikiamas itin didelis dėmesys. Jungtinių Tautų Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos⁷⁶ 3 straipsnyje įtvirtinta kiekvieno asmens teisė į gyvybę, laisvę, asmens saugumą, o 25 straipsnio 1 dalyje numatyta asmenų teisė į sveikatai ir gerovei būtiną pakankamą gyvenimo lygį. Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto⁷⁷ 6 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta kiekvieno asmens neatimama teisė į gyvybę, kurią saugo įstatymas, o 12 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad judėjimo laisvei ir laisvei pasirinkti savo gyvenamąją vietą gali būti taikomi tik tie apribojimai, kuriuos numato įstatymas ir kurių nustatymas yra būtinas siekiant užtikrinti viešąją tvarką, valstybės saugumą, žmonių sveikatai, teisėms bei laisvėms apsaugoti. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos⁷⁸ 2 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta asmens gyvybės apsauga, draudimas tyčia atimti gyvybę, išskyrus atvejus, kai yra vykdomas teismo nuosprendis dėl nusikaltimo, už kurio padarymą įstatymas įtvirtina tokią bausmę, 9 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad žmonių sveikata ir gyvybė yra pagrindas apriboti asmenų laisvę skelbti savo religiją, konvencijos 2, 8, 10, 11 straipsniuose numatyta, jog žmonių sveikata yra pagrindas judėjimo, saviraiškos, teisės į privatų gyvenimą susirinkimų ir asociacijos laisvei riboti.

Teisė į gyvybę ir sveikatą yra visų kitų asmens teisių pagrindas, todėl šių teisių apsauga nacionaliniu lygiu yra įtvirtinta Konstitucijoje, CK, Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse (toliau – BK). Konstitucijos 19 straipsnyje numatyta, kad „žmogaus teisę į gyvybę saugo įstatymas“⁷⁹, o 21 straipsnyje įtvirtinta, jog „žmogaus asmuo neliečiamas. Žmogaus orumą gina įstatymas. Draudžiama žmogų kankinti, žaloti, žeminti jo orumą, žiauriai su juo elgtis, taip pat nustatyti tokias bausmes. Su žmogumi, be jo žinios ir laisvo sutikimo, negali būti atliekami moksliniai ar medicinos bandymai“⁸⁰. BK XVII skyrius reglamentuoja nusikaltimus žmogaus gyvybei (129-134 str.), XVIII skyrius reglamentuoja nusikaltimus žmogaus sveikatai (135-141 str.), o XIX skyrius reglamentuoja nusikaltimus, pavojingus žmogaus sveikatai ir gyvybei (142-145 str.)⁸¹. Iš CK analizės matyti, jog žmonių sveikata ir gyvybė yra itin svarbus civilinių teisių ribojimą

⁷⁶ *Supra* note 24.

⁷⁷ *Supra* note 25.

⁷⁸ *Supra* note 23.

⁷⁹ *Supra* note 30.

⁸⁰ *Ibid.*

⁸¹ „Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas,“ *Valstybės žinios* 89, 2741 (2000).

lemiantys veiksnys: 1.2 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad žmonių sveikata ir gyvybė yra pagrindas įstatymui ar jo pagrindu teismui riboti civilines teises, 2.26 straipsnio 2 dalis numato priverstinį asmens guldymą į stacionarinę sveikatos priežiūros įstaigą, to paties straipsnio 4 dalyje įtvirtinta galimybė asmenį priverstinai hospitalizuoti, kai kyla grėsmė pamatinėms vertybėms, 3.170 straipsnio 5 dalis numato galimybę riboti teikiamą informaciją vaiko tėvams, siekiant apsaugoti vaiko sveikatą ir gyvybę, 5.6 straipsnio 1 dalies 1 punkte įtvirtinta, kad asmenys negali paveldėti, kai jie kėsinosi į palikėjo gyvybę, 6.134 straipsnio 1 dalies 4 punktas riboja galimybę įskaityti žalą, kilusią dėl gyvybės atėmimo arba sveikatos sužalojimo, 6.141 straipsnio 4 dalis draudžia novaciją tuo atveju, kai žala padaryta sveikatai ir gyvybei, 6.2284 straipsnio 2 dalies 1 punkte numatyta, kad nesąžiningomis vartojimo sąlygomis laikytinos tos, kuriomis yra ribojama ar naikinama verslininko atsakomybė tuo atveju, kai verslininkas padaro žalos vartotojo gyvybei, sveikatai arba turtui, 6.230 straipsnio 2 dalis numato, kad pamatinių vertybių apsaugos atveju yra nereikalingas asmens sutikimas dėl jo reikalų tvarkymo per kitą asmenį⁸².

Žmonių sveikata ir gyvybė yra itin aktuali civilinės atsakomybės reglamentavime: CK 6.250 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad neturtinė žala, kuri yra padaryta dėl „nusikaltimo, asmens sveikatai ar dėl asmens gyvybės atėmimo“⁸³, yra atlyginama visais atvejais, CK 6.252 straipsnio 1 dalis draudžia „apriboti ar panaikinti civilinę atsakomybę už sveikatos sužalojimą, gyvybės atėmimą ar neturtinę žalą“⁸⁴, žalos padarymas asmens sveikatai, gyvybei neatleidžia nuo atsakomybės savo veiksmų negalėjusio suprasti asmens (CK 6.268 str. 2 d.) bei neveiksnaus asmens (CK 6.278 str. 3 d.), yra neatsižvelgiama į nukentėjusio asmens kaltę tuo atveju, kai yra išieškoma žala, atsiradusi dėl maitintojo gyvybės atėmimo bei kai atlyginamos laidojimo išlaidos (CK 6.282 str. 3 d.), CK 6.284 straipsnis reglamentuoja atsakomybę už žalą, atsiradusią dėl gyvybės atėmimo⁸⁵. Atskiros sutarčių rūšys taip pat numato žmonių sveikatos ir gyvybės veiksnį kaip pagrindą riboti civilines teises, pvz., CK 6.390, 6.472, 6.678, 6.727, 6.735, 6.745, 6.823, 6.838 straipsniai.

Iš aptarto įstatyminio reglamentavimo akivaizdu, kad įstatymų leidėjas žmonių sveikatą ir gyvybę laiko pamatinėmis vertybėmis, kurių apsauga reikalauja detalesnio įstatyminio reglamentavimo, ribojančio šalių sutarties laisvės principą. Siekiant suprasti šių vertybių reikšmę, tikslinga jas detaliau aptarti. Kadangi gyvybė yra pamatinė vertybė, be kurios negali egzistuoti kitos asmens teisės, tikslinga pradėti nuo šios vertybės aptarimo. Jau romėnų teisėje matomas didelis

⁸² *Supra* note 1.

⁸³ *Ibid.*

⁸⁴ *Ibid.*

⁸⁵ *Ibid.*

dėmesys žmogaus gyvybei, nepaisant to, kad teisę į gyvybę Romoje lėmė asmens socialinis statusas, todėl vertintina, jog romėnų teisė suprato gyvybę kaip itin reikšmingą vertybę⁸⁶. Svarbus teisės į gyvybę aspektas yra jos prigimtinis pobūdis: valstybė nesuteikia asmeniui teisės į gyvybę, kadangi ši teisė egzistuoja nuo pat asmens gimimo, valstybė tik įsipareigoja šią prigimtinę teisę garantuoti ir saugoti⁸⁷. LAT pasisakė, kad „Lietuvos Respublikos Konstitucijos 19 straipsnis įtvirtina žmogaus teisę į gyvybę kaip svarbiausią prigimtinę teisę, kurią tarp kitų teisės šakų normų padeda užtikrinti normos, nustatančios baudžiamąją atsakomybę už padarymą nusikalstamų veiksmų, kuriais kėsiamasi į žmogaus gyvybę tiesiogiai, arba už sudarymą neteisėtais veiksmais tokių sąlygų, kai žmogus praranda gyvybę“⁸⁸. Gyvybės, kaip pamatinės vertybės, svarbą įrodo aplinkybė, kad BK nusikaltimams žmogaus gyvybei ir sveikatai yra teikiamas prioritetas, šių vertybių pažeidimas užtraukia griežčiausią BK numatytą bausmę – laisvės atėmimą⁸⁹. Pažymėtina, kad CK nepateikia gyvybės apibrėžimo. Teisės doktrinoje gyvybė yra apibrėžiama kaip „individo - *homo sapiens* biologinė būklė, kai jis jau yra gimęs ir dar nemiręs“⁹⁰. CK 2.3 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad „fizinio asmens gimimo momentu pripažįstamas pirmas savarankiškas naujagimio įkvėpimas“⁹¹, o to paties straipsnio 2 dalyje numatyta, jog „fizinio asmens mirties momentu pripažįstamas jo kraujotakos ir kvėpavimo negrįžtamas nutrūkimas arba jo smegenų visų funkcijų visiškas ir negrįžtamas nutrūkimas“⁹². Iš aptarto įstatyminio reglamentavimo matyti, kad CK gyvybė yra suprantama kaip gimusio ir nemirusio asmens būklė, sudaranti pagrindą asmens teisėms įgyvendinti.

Kaip jau minėta, valstybė yra įsipareigojusi ginti žmogaus prigimtinę teisę į gyvybę. Konstitucijos⁹³ 19 straipsnyje aiškiai įtvirtinta, kad valstybė turi nustatyti gyvybę saugantį ir ginantį įstatyminį reglamentavimą. Kadangi civilinė teisė reguliuoja itin plačius teisinius santykius (CK 1.1 straipsnio 1 dalyje numatyta, jog CK „reglamentuoja asmenų turtinius santykius ir su šiais santykiais susijusius asmeninius neturtinius santykius, taip pat šeimos santykius. Įstatymų nustatytais atvejais

⁸⁶ Marius Jonaitis ir Albertas Milinis, „Žmogaus gyvybė kaip teisinė vertybė ir jos apsauga romėnų teisėje“, *Jurisprudencija* 18, 3 (2011): 830.

⁸⁷ Alvydas Pumputis, (2003). *Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė* (Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003), 103.

⁸⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimas Nr. 46 „Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose“, *Teismų praktika* 21 (2004).

⁸⁹ Vladas Pavilonis et al., *Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis*. (Vilnius: Eugrimas, 2000), 155.

⁹⁰ Olegas Fedosiukas et al., (2009). *Lietuvos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis. II tomas* (Vilnius, 2009), 112.

⁹¹ *Supra* note 1.

⁹² *Ibid.*

⁹³ *Supra* note 30.

šis kodeksas taip pat reglamentuoja ir kitokius asmeninius neturtinius santykius⁹⁴), įstatymų leidėjas tikslingai pasitelkė žmonių sveikatos ir gyvybės veiksnį sutartinių santykių laisvei apriboti.

CK nepateikia ir sveikatos sąvokos. Lietuvos Respublikos visuomenės sveikatos priežiūros įstatymo 2 straipsnio 1 dalyje visuomenės sveikata yra apibrėžta kaip „gyventojų visapusė dvasinė, fizinė ir socialinė gerovė“⁹⁵. Doktrinoje žmogaus sveikata yra apibrėžiama kaip „žmogaus somatinė ar psichinė sveikata nuo jo gyvybės pradžios iki mirties momento“⁹⁶. Baudžiamojoje teisėje sveikatos sutrikdymas yra suprantamas kaip „žmogaus sužalojimas arba susargdinimas pažeidžiant jo kūno audinių ar organų vientisumą arba sutrikdant jų funkcijas“⁹⁷. Sveikatos samprata civilinėje teisėje yra labai plati, kadangi ji apima tiek fizinę, tiek psichinę žmogaus sveikatą, kuri gali būti pažeista darant tiesioginį poveikį konkrečiam asmeniui taip pat gali būti pažeista tretiesiems asmenims nesilaikant sveikos aplinkos reikalavimų, pažeidžiant asmens gyvenimo kokybę.

Teisė į gyvybę yra neatsiejama kiekvieno asmens dalis. Valstybė įsipareigoja ginti šią neatimamą prigimtinę asmens teisę, tačiau vien teisės į gyvybę gynimas nėra pakankamas oriam asmens gyvenimui užtikrinti, todėl valstybė yra įsipareigojusi ginti ir žmonių sveikatą. Įstatymų leidėjas, siekdamas užtikrinti žmogaus teisės į gyvybę bei sveikatą apsaugą, yra įtvirtinęs griežtos atsakomybės reglamentavimą, numatantį, kad asmenims, įstatymų numatytais atvejais užsiimantiems didesne rizika pasižyminčia veikla, civilinė atsakomybė yra taikoma be kaltės, pvz., CK numato griežtą statinio savininko (valdytojo), gyvūnų savininko (valdytojo), didesnio pavojaus šaltinio valdytojo, valstybės ir savivaldybės atsakomybę už neteisėtais valdžios aktais padarytą žalą, atsakomybę už žalą, atsiradusią dėl ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro, teisėjo ar teismo neteisėtų veiksmų⁹⁸. Įstatymų leidėjas taip pat nustatė specifinį žalos atlyginimą sveikatos sužalojimo ir gyvybės atėmimo atveju. CK 6.283 straipsnio 1 dalis numato, „jeigu fizinis asmuo suluošintas ar kitaip sužalota jo sveikata, tai už žalą atsakingas asmuo privalo nukentėjusiam asmeniui atlyginti visus šio patirtus nuostolius ir neturtinę žalą“⁹⁹. Šiame darbe jau buvo minėta, kad geros moralės principai nulėmė specifinį žalos atlyginimo reglamentavimą gyvybės atėmimo ir sveikatos sužalojimo atveju, kuris pasireiškia tuo, jog nuo delikto fiziškai nukenčia vienas asmuo, tačiau žala tiek asmens mirties, tiek sveikatos sužalojimo atveju yra atlyginama ir jam (išskyrus mirties atveju), ir antram nukentėjusiajam – mirusiojo ar sužaloto asmens šeimos nariui. Antrinis

⁹⁴ *Supra* note 1.

⁹⁵ „Lietuvos Respublikos visuomenės sveikatos priežiūros įstatymas,“ *Valstybės žinios* 56, 2225 (2002).

⁹⁶ *Supra* note 90, 133.

⁹⁷ *Ibid.*, 132-133.

⁹⁸ *Supra* note 1.

⁹⁹ *Ibid.*

nukentėjusysis patiria grynai ekonominio pobūdžio žalą, t. y., finansinius praradimus. Asmens mirties atveju antrinis nukentėjusysis patiria laidojimo išlaidas, o asmens sveikatos sužalojimo atveju šeimos nario patirta žala dėl asmens sužalojimo pasireiškia išlaikymo netekimu ar jo ženkliai sumažėjimu, galimybės dirbti praradimu jei sužalotam asmeniui reikalinga nuolatinė slauga. Tuo atveju, kai sužalotas asmuo yra vienintelis šeimos maitintojas, sužalotojo artimieji patiria itin didelę žalą. Nors tokia žala yra nutolusi nuo fizinės žalos asmeniui, teismai ją pagrįstai priteisia, kadangi toks žalos atlyginimas yra grindžiamas geros moralės principais ir yra skirtas apsaugoti ne tik patį fiziškai nukentėjusį asmenį, bet ir jo šeimos narius nuo kilusios žalos sukeltų padarinių. Sveikatos sužalojimo atveju pirminis nukentėjusysis patiria žalą negautų pajamų pavidalu, taip pat patiria gydymo išlaidas. Iš to, kas aptarta, matyti, kad sveikatos sužalojimo ir gyvybės atėmimo atveju sukelta žala yra pagrįstai siejama ne tik su fiziškai nukentėjusiuoju, bet ir su jo artimaisiais, kurie patiria grynai ekonominio pobūdžio žalą.

Kalbant apie žalos atlyginimą sveikatos sužalojimo ir gyvybės atėmimo atveju aktualu yra aptarti Europos deliktų teisės principus (toliau – PETL). PETL 2:102¹⁰⁰ straipsnis numato, kad: 1) pažeistos vertybės apsauga priklauso nuo jos pobūdžio, kuo vertingesnis interesas yra pažeidžiamas, tuo tikslesnis jo apibrėžimas ir akivaizdumas ir tuo didesnė yra jo apsauga; 2) gyvybė, kūno ir psichikos vientisumas, žmogaus orumas ir laisvė yra labiausiai saugomos vertybės; 3) plati apsauga yra suteikiama nuosavybės teisei, įskaitant ir nematerialų turtą; 4) grynai ekonominių interesų ar sutartinių santykių apsauga gali būti labiau ribojamos įstatymo, tokiais atvejais svarbu atsižvelgti į žalą sukėlusio asmens ir nukentėjusio asmens ryšį arba faktą, kad žalą sukėlęs asmuo suvokia, kad jis sukels žalą net atsižvelgiant į tai, kad jo interesai yra vertintini kaip mažiau vertingi nei nukentėjusiojo asmens; 5) atsakomybės apimtis gali būti paveikta jos prigimties, todėl interesas gali gauti didesnę apsaugą tarptautinės žalos atveju nei kitose bylose; 6) nustatant apsaugos apimtį, žalą sukėlusiojo interesai, ypač jo veiksmų ir teisių įgyvendinimo laisvė, viešasis interesas, turi būti įvertinti. Taigi, PETL žalos atlyginimą pažodžiui sieja su teisėto ir įstatymo saugomo intereso pažeidimu. Lietuvos CK tiesiogiai pažodžiui nereglamentuoja, kad žalos atlyginimas yra siejamas su įstatymo saugomos vertybės pažeidimu, bet tai yra išvedama iš sisteminio CK normų analizavimo. Kaip jau šiame darbe minėta, kuo svarbesnė vertybė visuomenei yra pažeista, tuo didesnė žalos atlyginimo garantija jai yra teikiama įstatymo. Kadangi žmogaus gyvybė ir sveikata yra pamatinės vertybės, jų apsaugai deliktų teisėje numatyti jau šiame darbe aptarti civilinės atsakomybės

¹⁰⁰ European Group on Tort Law, *Principles of European Tort Law. Text and Commentary* (Wien: Springer, 2005), 29.

ypatumai (CK 6.250 str. 2 d.; CK 6.252 str. 1 d.; CK 6.268 str. 2 d.; CK 6.278 str. 3 d.; CK 6.282 str. 3 d.; CK 6.284 str.).

Saugomos vertybės svarba tiesiogiai nulemia atlygintinos žalos mastą, todėl, atsižvelgiant į prieš tai aptartą PETL reglamentavimą, sutiktina, kad ne bet kokia žala yra atlyginama. Tam, kad nukentėjęs asmuo galėtų reikalauti žalos atlyginimo, jo patirtos žalos atlyginimas turi būti įtvirtintas įstatyme. Pastebėtina, kad asmuo, savo veiksmis sukėlęs žalą kitam asmeniui, iš įstatyminio reglamentavimo turi suprasti, kad jam kyla pareiga atlyginti šią žalą. Tam, kad asmuo, darydamas žalą galėtų numatyti jos sukeliamas pasekmes ir jam gresiančią civilinę atsakomybę, įstatymas kiekvieno delikto atveju ir atskirų sutarčių pažeidimo atveju detalizuoja, kokios žalos atlyginimo asmuo gali reikalauti jo teisių pažeidimo atveju. Pvz., CK 6.250¹⁰¹ straipsnio 2 dalyje aiškiai numatyta teisė reikalauti neturtinės žalos atlyginimo tuo atveju, kai pažeidžiamos esminės vertybės – žmogaus sveikata ir gyvybė. Asmuo, darydamas žalą asmens sveikatai ir gyvybei, arba versdamasis tokia veikla, kuri potencialiai padidina riziką šioms vertybėms, suvokia, kad privalės atlyginti ne tik turtinę žalą, kuri yra lengvai apskaičiuojama, bet ir neturtinę žalą, kurios įkainojimo žalą padariusioji šalis negali iš anksto numatyti, kadangi jos dydį nustato teismas, atsižvelgdamas į pažeidimo mastą, į nukentėjusiojo asmens išgyvenimus. Taigi, pažeistos vertybės svarba leidžia žalą sukėlusiam asmeniui numatyti, kad jo veiksmai sąlygos didesnės žalos atlyginimą nei mažiau reikšmingų vertybių pažeidimo atveju. Asmuo, suvokdamas galimus finansinius praradimus, įstatymo leidėjo yra skatinamas susilaikyti nuo kito asmens teisių pažeidimo. Praktinė situacija įrodo, kad kuo didesnės žalos atlyginimas gresia asmeniui, tuo efektyviau veikia teisės pažeidimo prevencinė funkcija. Įstatymo leidėjo numatytas pažeistos vertybės santykis su žalos atlygino mastu yra sektinas ir būtinas siekiant apsaugoti ne tik pavienio asmens interesus, bet ir visuomenės gerovei užtikrinti. Kadangi neįmanoma įstatyme įtvirtinti visų galimų teisių pažeidimo, visos pažangios valstybės savo įstatymuose įtvirtino generalinį deliktą, kad nei vienas teisės saugomą vertybę pažeidęs asmuo negalėtų išvengti civilinės atsakomybės.

Teisinė sistema asmens teisių gynimą gali įtvirtinti dviem būdais: 1) įstatymai gali uždrausti arba reikalauti daugiau ar mažiau apibrėžto elgesio; 2) įstatymai gali įtvirtinti saugomas teises ir interesus¹⁰². Praktikoje įprastai yra derinami abu šie būdai, kadangi, kaip jau minėta anksčiau, nėra realu įstatymo leidėjui iš anksto numatyti ir įtvirtinti visus teisės saugomus interesus.

Kadangi šiame poskyryje daug dėmesio yra skiriama įstatymo saugomai vertybei, kaip žalos mastą nulemiančiam veiksniai, aktualu yra trumpai apžvelgti tokių vertybių apibūdinimą PELT

¹⁰¹ *Supra* note 1.

¹⁰² *Supra* note 100, 30.

komentare, kuriame vertybių analizei skiriamas didelis dėmesys. PELT komentaras numato, kad vertybę, kitaip įvardijamą kaip teisinį interesą, apibūdina šie jos požymiai: akivaizdumas, apibrėžimo tikslumas, artumas, grynai ekonominis nuostolis, vertė¹⁰³. Vertybės akivaizdumas reiškia, kad ji yra žinoma visiems asmenims, pvz., visi žino, kad asmens sveikata ir gyvybė yra ginama įstatymo bet kokio pažeidimo atveju. Tuo tarpu viešo asmens garbė ir orumas bei jos pažeidimo riba nėra akivaizdi visiems, kadangi savaime nėra aišku, koks asmens pasisakymas laikytinas nuomone, o koks – viešo asmens teisių pažeidimu. Apibrėžimo tikslumą galima suprasti kaip aiškias vertybės ribas. Gyvybė ir sveikata yra akivaizdžios vertybės, kadangi jų pažeidimas kiekvienam yra aiškiai suprantamas. Tuo tarpu teisė į privatumą ir teisė skleisti savo įsitikinimus nėra taip aiškiai suprantamos, kadangi dėl jų ribų dažnai kyla nesutarimų. Artumas yra suprantamas kaip ryšis tarp šalių, pvz., vienai sutarties šaliai duodant patarimą kitai šaliai, artumas yra akivaizdus, tuo tarpu leidinyje išspausdintas patarimas, duotas neapibrėžtam asmeniui, neatitinka artumo kriterijaus¹⁰⁴. Vertė reiškia interesui teikiamos apsaugos lygį. Vienoms vertybėms įstatymas teikia didesnę apsaugą, pvz., žmonių sveikatai ir gyvybei, kitoms – mažesnę, pvz., saviraiškos laisvei. Visi aptarti kriterijai yra itin glaudžiai susiję tarpusavyje. Kuo daugiau šių kriterijų įstatymo saugoma vertybė atitinka, tuo didesnę apsaugą ji gauna. Siekiant apsaugoti esmines vertybes, įstatymų leidėjas gali riboti kitus, ne tokius svarbius, asmenų interesus.

Lietuvos teismai vadovaujasi PETL įtvirtintu ginamos vertybės svarbos sąlygojamo žalos atlyginimo masto. Šiam teiginiui pagrįsti pateikiama keletas kasacinio teismo nagrinėtų bylų, iš kurių matyti, kad visos deliktų teisės vertybės yra išdėstytos vertybių skalėje, o gyvybei ir sveikatai teikiama plačiausia apsauga. Kadangi vertybės svarba kaip įstatymo teikiamos apsaugos apimtį lemiantis veiksnys teismų praktikoje suvoktas jau seniai, aktualių bylų aptarimas pradedamas nuo kasacinio teismo 2006 m. birželio 12 d. nutarties civilinėje byloje Nr. 3K-3-394/2006. Minėtoje nutartyje kasacinis teismas, sprendamas klausimą dėl mokyklos sargo sveikatai padarytos žalos atlyginimo, pažymėjo, kad aplinkybė, jog įstatymas įtvirtino neturtinės žalos atlyginimą sveiktos sužalojimo atveju jau pati savaime parodo, kad šiai vertybei įstatymo leidėjas teikia didelę reikšmę¹⁰⁵. Taigi, teismas pasisakė dėl PETL komentare nurodytos vertybės požymio – jos vertės taikymo. Natūralu, kad asmens gyvybė ir sveikata yra pačios svarbiausios ir labiausiai įstatymo ginamos vertybės, kadangi nuo jų apsaugos priklauso visų kitų asmens teisėtų interesų įgyvendinimo

¹⁰³ *Supra* note 100, 31-32.

¹⁰⁴ *Ibid.*, 32.

¹⁰⁵ “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. birželio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-394/2006,” prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/61870?nr=1>

galimybė. Sprendžiant dėl turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo, teismai visais atvejais turi įvertinti ir nustatyti, kokia konkreti vertybė jų nagrinėjamoje byloje buvo pažeista ir atsižvelgti į tai, koku būdu toji vertybė buvo pažeista. Kasacinis teismas pabrėžė, kad „civilinėje atsakomybėje galioja principas, kad kuo aiškesnė ir svarbesnė yra vertybė, tuo stipriau ji ginama“¹⁰⁶. Iš tokios kasacinio teismo pozicijos darytina išvada, kad vertybės svarbą nulemia ir jos atkūrimo, atstatymo galimybė arba negalėjimas to padaryti. Akivaizdu, kad gyvybės atėmimo atveju pažeista vertybė, t. y., gyvybė, negali būti atkurta, o sveikatos pažeidimo atveju vertybės, t. y., sveikatos, atkūrimas priklauso nuo sukeltos žalos masto: tuo atveju, kai asmeniui padarytas sunkus sveikatos sužalojimas, sveikata gali būti ir neatkuriama, o tuo atveju, kai padarytas nesunkus sveikatos sužalojimas, sveikata gali būti visiškai atstatyta. Todėl natūralu, kad sveikatos ir gyvybės pažeidimo atveju pažeidėjas patiria didžiausius finansinius praradimus. Taigi, žalos atlyginimą sąlygoja pažeidimo sukeltos pasekmės: kuo sunkesni padariniai įstatymo saugomai vertybei, tuo didesnę žalos atlyginimą įtvirtina įstatymas.

LAT 2014 m. kovo 3 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-7-144/2014, sprendamas klausimą dėl nusikaltimo padaryto sveiktos sužalojimo ir jo sąlygoto žalos atlyginimo, pažymėjo, kad norint tinkamai išspręsti neturtinės žalos atlyginimo klausimą, būtina įvertinti pažeistą teisinį gėrį, kadangi vertybės reikšmingumas nulemia neturtinės žalos atlyginimo dydį. Teismas atkreipė dėmesį į tai, kad tyčinė kaltės forma smurtinio sveikatos, t. y., vertybės, sužalojimo atveju yra esminiai kriterijai, reikšmingesni nei CK įtvirtinti neturtinės žalos nustatymo nebaigtinių kriterijų sąrašas (žalos dydis, asmenų turtinė padėtis ir kt.).¹⁰⁷ Tokia teismo pozicija yra pagrįsta, kadangi tyčiniais veiksmais sukurta žala neabejotinai sukelia sunkesnius padarinius, kadangi žalą sukėlusio asmens elgesys pasireiškia teisiniu nihilizmu, visuomenėje nustatytų elgesio taisyklių visišku nepaisymu. Tyčiniai žalą sukėlusio asmens veiksmai taip pat sukelia sunkesnius psichologinius padarinius nukentėjusiam asmeniui.

LAT 2010 m. kovo 1 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-53/2010, sprendamas klausimą dėl autobuso vairuotojo kaltais veiksmais, pasireiškusiiais Saugaus eismo automobilių keliais įstatymo nesilaikymu ir važiavimu esant atidarytomis autobuso durims, sukeltos žalos dėl mirusios keleivės atlyginimo motinai klausimą, pažymėjo, kad nagrinėjamoje byloje buvo pažeista esminė vertybė – žmogaus gyvybė. Deliktas pasireiškė nesilaikant saugaus eismo taisyklių. Teismas taip pat

¹⁰⁶ *Supra* note 105.

¹⁰⁷ “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-144/2014,” prieiga per internetą: <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=66b3795d-9e8d-422c-881d-7262b46587b9>

įvertino, kad mirusi ieškovės dukra pati nesiėlgė apdairiai, ji, būdama pakankamo amžiaus elgtis protingai ir apdairiai, autobusui važiuojant atidarytomis durimis, pažeidė gyvūnų vežimo transporto priemonėje taisykles, šuniukui išbėgus pro atidarytas autobuso duris, ji neapdairiai vydamasi augintinį pati iškrito pro atidarytas autobuso duris, kas tiesiogiai sukėlė jos mirtį.¹⁰⁸ Atkreiptinas dėmesys, kad neturtinės žalos atlyginimo atveju, nepaisant to, kad buvo pažeista pamatinė vertybė – gyvybė, būtina įverti ir paties žuvusio asmens elgesį. Teisingo žalos atlyginimo nebūtų galima įgyvendinti tuo atveju, jei miręs asmuo būtų atleistas nuo savo nerūpestingo elgesio, o žalą sukėlusiam asmeniui būtų primesti ir nukentėjusio asmens neatsargūs veiksmai.

Taigi, žmonių sveikata ir gyvybė yra pamatinės vertybės, kurių apsaugą užtikrina tiek tarptautinės, tiek nacionalinės teisės normos. Įstatymų leidėjas, siekdamas apsaugoti žmonių sveikatą ir gyvybę, pagrįstai nustatė specifinį žalos atlyginimą šių vertybių pažeidimo atveju, numatydamas visų patirtų nuostolių bei neturtinės žalos atlyginimą. Įstatymų leidėjas tikslingai nustatė griežtą civilinę atsakomybę tų veiklų, kurios potencialiai kelia didesnę riziką žmonių sveikatai ir gyvybei, atveju. Kadangi žmonių sveikatos ir gyvybės apsauga yra svarbi visuomenei, valstybė yra suinteresuota, kad asmenys, kurių sveikatai, o gyvybės atėmimo atveju mirusiojo asmens artimieji, gautų teisingą jų teisių pažeidimui proporcingą žalos atlyginimą.

¹⁰⁸ “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. kovo 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-53/2010,“ prieiga per internetą: <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=5aff353a-0ea5-4a75-8ea5-6355b7d71325>

3. VISIŠKAS ŽALOS ATLYGINIMAS

3.1. Visiško žalos atlyginimo principas

Konstitucijos 30 straipsnis įtvirtina, kad „asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą. Asmeniui padarytos materialinės ir moralinės žalos atlyginimą nustato įstatymas“¹⁰⁹. LRKT yra išaiškinęs, kad valstybė turi nustatyti tokį įstatyminių reglamentavimą, kuris užtikrintų, kad asmeniui padaryta žala visais atvejais būtų atlyginta¹¹⁰.

Civilinė atsakomybė kaip asmens teisių reglamentavimo priemonė vienai šaliai suteikia teisę reikalauti žalos atlyginimo, o kitą šalį įpareigoja tą žalą atlyginti. Teisingas žalos atlyginimas yra civilinės atsakomybės pamatas, todėl šiam aspektui darbe skiriamas didelis dėmesys. Tačiau natūraliai iškyla klausimas, kas yra laikytina teisingu žalos atlyginimu, ar visais atvejais teismų sumažintą žalos atlyginimą, paneigiantį sutarties šalių laisvės principą, galima laikyti pagrįstu. Antrame darbo skyriuje aptarti civilinių teisių ribas apibrėžiantys veiksniai, kurių pagrindu įstatymas, o jo pagrindu teismas riboja asmenų teises. Civilinių teisių ribas apibrėžiantys veiksniai nulėmė dabartinį civilinės atsakomybės įstatyminių reglamentavimą. Tam, kad būtų galima suprasti, kodėl teismai, sprendami civilines bylas, tam tikrų ginčų atvejų nukrypsta nuo šalių sutartyje jų laisva valia numatytos civilinės atsakomybės taikymo ypatumų, būtina nustatyti įstatymo leidėjo numatytas teismo diskrecijos ribas nukrypstant nuo šalių sutartyje sutartos civilinės atsakomybės taikymo. Tačiau prieš aptariant teismo teisę mažinti žalos atlyginimą būtina atskleisti visiško žalos atlyginimo principo esmę ir jo įstatyminių reglamentavimą. Kadangi šiame darbe nagrinėjama civilinė atsakomybė kaip asmens teisių reglamentavimo priemonė Lietuvos nacionalinėje teisėje, „Visiško žalos atlyginimo“ skyriaus poskyrį „Visiškas žalos atlyginimo principas“¹¹¹ tikslinga pradėti nuo CK įstatyminio reglamentavimo aptarimo. CK 6.251 straipsnio 1 dalis įtvirtina, kad „padaryti nuostoliai turi būti atlyginti visiškai, išskyrus atvejus, kai įstatymai ar sutartis nustato ribotą atsakomybę“¹¹². Taigi, nacionalinė teisė įtvirtina visišką žalos atlyginimą. 6.263 straipsnio 1

¹⁰⁹ *Supra* note 30.

¹¹⁰ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. vasario 3 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymo (2004 m. kovo 5 d. redakcija) 11 straipsnio 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“,“ prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/lt/teisimo-aktai/paieska/135/ta164/content>

¹¹¹ UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principai, PETL, Konstitucija vartoja sąvoką „žala“, tuo tarpu CK vartoja sąvokas „žala“ ir „nuostoliai“ kaip sinonimus, nors ir numato, kad nuostoliai yra pinigine žalos išraiška. Manytina, kad tikslesnis terminas yra visiško žalos atlyginimo principas, kadangi pinigine žalos išraiška nėra tapati žalos sampratai. Tačiau, atsižvelgiant į tai, kad mūsų nacionalinėje teisėje CK įtvirtina „visiško nuostolių atlyginimo principą“, šį terminą vartoja ir nacionaliniai teismai, rašomame darbe yra vartojamos abi sąvokos.

¹¹² *Supra* note 1.

dalį numato, kad „kiekvienas asmuo turi pareigą laikytis tokio elgesio taisyklių, kad savo veiksmais (veikimu, neveikimu) nepadarytų kitam asmeniui žalos“¹¹³. Iš aptarto įstatyminio reglamentavimo matyti, kad tiek sutartinės, tiek deliktinės atsakomybės atžvilgiu galioja visiškai žalos atlyginimas. Taigi, valstybė turi nustatyti tokį įstatyminį reglamentavimą, kuris ne tik įstatymuose įtvirtintų visišką žalos atlyginimą, bet ir užtikrintų mechanizmą realiam žalos atlyginimui.

Siekiant geriau suprasti nacionalinį žalos atlyginimo reglamentavimą, tikslinga trumpai aptarti ir tarptautinį žalos atlyginimo reglamentavimą. Analizuojant deliktinės civilinės atsakomybės pagrindus, tikslinga apžvelgti PETL reglamentavimą. PETL 1:101¹¹⁴ straipsnis numato, kad asmuo, kuriam teisiškai yra priskiriama kitam asmeniui padaryta žala, privalo ją atlyginti; žala yra priskiriama asmeniui: 1) kuris esant kaltei sukėlė žalą, 2) kurio neįprastai pavojinga veikla sukėlė žalą, 3) kurio darbuotojas sukėlė žalą, vykdydamas darbinės funkcijas. PETL 2:101¹¹⁵ straipsnis numato, kad žala yra materialinė ar nematerialinė žala teisiškai saugomam interesui, o 2:102¹¹⁶ straipsnis, kuris jau buvo aptartas šiame darbe, numato, kad pažeistos vertybės apsauga priklauso nuo pažeistos vertybės svarbos. Europos privatinės teisės principuose, apibrėžimuose ir pavyzdinėse taisyklėse (toliau – DCFR) taip pat analizuojama deliktinė civilinė atsakomybė, kuriai skirta VI knyga. DCFR 1:101¹¹⁷ straipsnis įtvirtina generalinį deliktą. Analizuojant DCFR ir CK pateiktą generalinio delikto sampratą pastebėtina, kad DCFR vartoja terminą teisiškai reikšminga žala, tuo tarpu CK apsiriboja terminu žala. Akivaizdu, kad ir CK yra atlyginama tik teisiškai reikšminga žala, todėl vertintina, kad tiek CK, tiek DCFR pateikta generalinio delikto taisyklė yra analogiška. DCFR 2:101¹¹⁸ straipsnio 1 dalis apibrėžia teisiškai reikšmingos žalos sampratą, iš kurios matyti, kad žala gali būti turtinė, neturtinė arba teisiškai reikšminga. DCFR 2:101¹¹⁹ straipsnio 2 dalis numato, kad teisiškai reikšminga žala yra tie nuostoliai, kuriuos yra sąžininga ir teisinga atlyginti. Taigi, kaip ir CK, DCFR įtvirtina atvirą ginamų vertybių sąrašą. Iš aptarto PETL ir DCFR reglamentavimo matyti, kad CK deliktų teisė grindžiama analogiškais nuostatomis.

Norint suprasti nacionalinį žalos atlyginimo reglamentavimą sutartinėje civilinėje atsakomybėje, tikslinga aptarti UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų reglamentavimą, kadangi mūsų CK yra paremtas minėtu tarptautiniu dokumentu. UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų 7.4.2 straipsnis įtvirtina, kad „(1) Nukentėjusioji šalis turi

¹¹³ *Supra* note 1.

¹¹⁴ *Supra* note 100, 35.

¹¹⁵ *Ibid.*

¹¹⁶ *Ibid.*

¹¹⁷ *Supra* note 29, 9.

¹¹⁸ *Ibid.*

¹¹⁹ *Ibid.*

teisę į visišką kompensaciją už žalą, patirtą dėl sutarties neįvykdymo. Tokia žala apima nuostolius, kuriuos ji patyrė ir negautas pajamas, kurios iš jos buvo atimtos, įskaitant ir tas, kurios atsirado nukentėjusiai šaliai siekiant išvengti žalos ar išlaidų. (2) Tokia žala gali būti nepiniginė, apimanti, pavyzdžiui, fizinės kančias ar emocines kančias¹²⁰. Iš aptarto UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų straipsnio reglamentavimo matyti, kad mūsų CK 6.251 straipsnio 1 dalis įtvirtina labai panašų teisinį reglamentavimą. UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų komentaras, aiškindamas 7.4.2 straipsnį pažymi, kad nukentėjusi šalis jokiais būdais negali praturtėti dėl kitos šalies netinkamo sutarties vykdymo, todėl į žalos atlyginimą neįtraukiamos nepatirtos išlaidos bei išlaidos, kurių šaliai pavyko išvengti¹²¹.

Siekiant atskleisti visiško nuostolių atlyginimo principą, būtina trumpai aptarti žalos sampratą. Žala yra viena iš būtinųjų civilinės atsakomybės taikymo sąlygų, išskyrus atvejį, kai civilinė atsakomybė yra taikoma netesybų forma¹²². CK 6.249 straipsnio 1 dalis numato, kad „žala yra asmens turto netekimas arba sužalojimas, turėtos išlaidos (tiesioginiai nuostoliai), taip pat negautos pajamos, kurias asmuo būtų gavęs, jeigu nebūtų buvę neteisėtų veiksmų. Piniginė žalos išraiška yra nuostoliai“¹²³, o 2 dalis įtvirtina, „jeigu atsakingas asmuo iš savo neteisėtų veiksmų gavo naudos, tai gauta nauda kreditoriaus reikalavimu gali būti pripažinta nuostoliais“¹²⁴. Taigi, įstatymas numato tiek tiesioginės, tiek netiesioginės žalos atlyginimą. Toks žalos atlyginimo įtvirtinimas yra modernus, jis yra užtikrinamas ir tarptautiniu lygiu bei yra išvedamas iš visiško žalos atlyginimo principo, numatančio, kad visi asmens patirti praradimai (tiek turtiniai, tiek neturtiniai, kai neturtinės žalos atlyginimą numato įstatymas konkrečiu atveju) turi būti teisingai atlyginti. Pastebėtina, kad tikslingai įstatyme numatytas ir žalos sukėlusio asmens gautos naudos priskyrimas prie nukentėjusio asmens žalos, kadangi teisėje negali būti toleruojamas nepagrįstas asmens praturtėjimas.

Teismams, sprendžiant klausimą dėl nuostolių atlyginimo, itin aktuali yra CK 6.249 straipsnio 4 dalis, numatanti, kad „be tiesioginių nuostolių ir negautų pajamų, į nuostolius įskaičiuojamos: 1) protingos išlaidos, skirtos žalos prevencijai ar jai sumažinti; 2) protingos išlaidos, susijusios su civilinės atsakomybės ir žalos įvertinimu; 3) protingos išlaidos, susijusios su nuostolių

¹²⁰ International institute for the unification of private law. Unidroit Principles of International Commercial Contracts, žiūrėta 2016 01 23, <http://www.unidroit.org/instruments/commercial-contracts/unidroit-principles-2010/414-chapter-1-general-provisions/863-article-1-1-freedom-of-contract>

¹²¹ International Institute for the Unification of Private Law, *Unidroit Principles of International Commercial Contracts (UNIDROIT)* (Rome, 2010), 268.

¹²² *Supra* note 7.

¹²³ *Supra* note 1.

¹²⁴ *Ibid.*

išieškojimu ne teismo tvarka¹²⁵. Atkreiptinas dėmesys, kad įstatyme pabrėžiamas terminas protingos išlaidos, kas reiškia, jog ne visos kreditoriaus išlaidos gali būti priteistos iš skolininko. Įstatymas reikalauja, kad kreditorius imtųsi visų įmanomų protingų priemonių žalai sumažinti. Nėra toleruojamas pernelyg didelis kreditoriaus išlaidavimas. Net ir kreipdamasis į teismą ir samdydamas advokatą kreditorius turi įvertinti, ar jo būsimos bylinėjimosi išlaidos nebus per didelės, kadangi didelės bylinėjimosi išlaidos dažniausiai teismų praktikoje yra mažinamos, ypač kai antroji sandorio šalis yra vartotojas. Pastebėtina, kad ir pernelyg ilgas delsimas kreiptis į teismą dėl skolos priteisimo didina kreditoriaus nuostolius, teismai tokį kreditoriaus delsimą vertina neigiamai ir dažnai šios aplinkybės pagrindu mažina jo prašomus priteisti nuostolius. Visais atvejais kreditorius turėtų įvertinti savo ieškinio reikalavimo sumą ir jos santykį su būsimomis bylinėjimosi išlaidomis. Situacijos, kai bylinėjimosi išlaidos kelis kartus viršija prašomą priteisti skolą, vertintinos kritiškai. Tokiu atveju kreditoriui siūloma ieškoti kitų alternatyvių būdų skolai išieškoti. Svarbu pažymėti, kad CK 6.249¹²⁶ straipsnio 3 dalis numato teismui galimybę atidėti būsimos žalos įvertinimą. Minėta teisės norma yra itin aktuali žalos sveikatai atveju, kai bylos nagrinėjimo metu nėra aišku, kiek tiksliai gali kainuoti žalos atlyginimas (pvz., nėra žinoma tiksli dantų tvarkymo galimų išlaidų suma).

Teisės doktrinoje žala yra apibrėžiama kaip „teisės saugomų asmeninių ir turtinių vertybių sunaikinimas arba pakenkimas neteisėtais veiksmais, sukėlęs neigiamų pasekmių, kurias pagal įstatymus galima įvertinti turtine išraiška“¹²⁷. Teisės doktrinoje yra išskiriami šie žalos požymiai: „1. poveikis asmeninėms ir turtinėms vertybėms; 2. poveikis teisės ginamoms vertybėms; 3. poveikis, kurio rezultatas nukentėjusiajam yra neigiamas; 4. neigiamą rezultatą galima įvertinti turtine išraiška; 5. su šiais juridiniais faktais įstatymas sieja prievolę atlyginti žalą“¹²⁸. Vienas iš civilinės atsakomybės ypatumų yra tai, kad jai būdingas turtiškumas, kas nulemia tai, jog ir žalos atlyginimas yra turtinis, nepaisant ginamo intereso pobūdžio¹²⁹.

Žala yra viena iš civilinės atsakomybės sąlygų, kurią ieškovas visais atvejais turi įrodyti siekdamas savo reikalavimo patenkinimo teismine tvarka. Kadangi žala yra itin svarbi civilinės atsakomybės taikymo sąlyga, teisės doktrina šiai sąlygai skiria nemažai dėmesio.

Teisės doktrinoje analizuojant visiško nuostolių atlyginimo principą pastebėtina, kad dažniausiai yra vartojamas teiginys, jog „nukentėjusysis neturi atsidurti nei geresnėje, nei blogesnėje

¹²⁵ *Supra* note 1.

¹²⁶ *Ibid.*

¹²⁷ *Supra* note 7, 42.

¹²⁸ *Ibid.*

¹²⁹ *Ibid.*

padėtyje, kuri buvo iki jo teisių pažeidimo (deliktinės atsakomybės atveju) arba kuri būtų buvusi sutartį įvykdžius tinkamai (sutartinės atsakomybės atveju)¹³⁰. Tai reiškia, kad nuostolių atlyginimo principas įgyvendina kompensacinę civilinės atsakomybės funkciją, o ne baudimo¹³¹. Jeigu asmuo atlygintų didesnę žalą, nei ją realia patyrė nukentėjęs asmuo, susiklostytų nepagrįsto praturtėjimo teisiniai santykiai¹³². Atkreiptinas dėmesys, kad ne visais atvejais žala yra atlyginama, kadangi CK 6.250¹³³ straipsnio 2 dalis įtvirtina išimtinį neturtinės žalos atlyginimą, t. y., tik įstatyme numatytais atvejais, neturtinės žalos atlyginimą įstatymas numato kai žala kyla dėl nusikaltimo, kai padaryta žala asmens gyvybei ir sveikatai. Neturtinės žalos atlyginimo ypatumus pagrindžia ginamos vertybės svarba: kuo reikšmingesnė visuomenei vertybė yra pažeista, tuo labiau visuomenė yra suinteresuota, kad neturtinės žalos atlyginimas būtų įstatymiškai įtvirtintas. Neturtinė žala neturi konkrečios piniginės išraiškos nustatymo kriterijaus, kadangi teismai ją įvertina kiekvienu konkrečiu atveju. Aplinkybė, jog neturtinė žala yra atlyginama tik įstatymo numatytais atvejais, yra pagrįsta, kadangi ją sunku yra įvertinti pinigine išraiška, išimtinis neturtinės žalos atlyginimo įtvirtinimas užkerta kelią nukentėjusiai šaliai piktnaudžiauti žalos atlyginimo institutu ir tuo pačiu užtikrina, kad neturtinės žalos institutas nebūtų naudojamas kaip pasipelnymo šaltinis tuo atveju, kai pažeidžiamos ne esminės visuomenės vertybės. Taigi, neturtinės žalos ypatumą nulemia tai, jog ją sunku įvertinti pinigine išraiška, kadangi ji nėra apčiuopiama. Šis neturtinės žalos ypatumas nulemia ir specifinį visiško žalos atlyginimo principo taikymą neturtinės žalos atlyginimo atveju. Kadangi neturtinė žala pasireiškia moraline žala, nepatogumais, bendravimo galimybių sumažėjimu, reputacijos pablogėjimu, ji kiekvieno nukentėjusio atžvilgiu yra skirtinga, nes patirtų nepatogumų lygis priklauso nuo nukentėjusio asmens asmeninių savybių. Neturtinė žala yra sunkiai įkainojama, todėl LRKT yra nurodęs, jog neturtinės žalos paskirtis yra kompensuoti asmens dvasinius išgyvenimus, suteikiant jam materialų gėrį¹³⁴. Nors pinigine kompensacija ir negali atstoti asmens patirtų emocinių išgyvenimų, toks žalos atlyginimas dažnai teikia ir tam tikrą moralinę satisfakciją, kadangi nukentėjusiajam asmeniui parodo, kad teismas jo patirtus neturtinius nepatogumus laiko itin reikšmingais. Neturtinės žalos atlyginimą įtvirtina šie CK straipsniai: 1.91., 2.21, 2.22, 2.23, 2.24, 2.25, 2.26, 2.42, 3.11, 3.70, 6.72, 6.283, 6.284, 6.754, 6.995.

¹³⁰ *Supra* note 1, 43.

¹³¹ *Supra* note 131, 346.

¹³² *Ibid.*

¹³³ *Supra* note 1.

¹³⁴ "Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmams, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta217/content>

Teisės doktrinoje yra išskiriamos šios visiško nuostolių atlyginimo principo išimtys: „1. nuostolių dydį riboja įstatymas arba sutartis; 2. neturtinės žalos padarymo atvejais piniginė kompensacija negali visiškai atlyginti praradimo; 3. neįmanoma tiksliai apskaičiuoti padarytos žalos dėl objekto ypatingumo arba kitų priežasčių; 4. nustatytų nuostolių dydis gali neatitikti realios žalos dėl teismo požiūrio subjektyvumo; 5. susikerta keli žalos atlyginimo principai: viena vertus, visiško žalos atlyginimo, kita vertus – protingumo ir sąžiningumo, todėl galima mažinti nuostolius įstatymų numatytais atvejais“¹³⁵.

Analizuojant visiško nuostolių atlyginimo principą būtina aptarti palūkanų sampratą, kadangi teismų praktikoje dėl palūkanų priteisimo vis dar kyla nemažai sunkumų. Nagrinėjant CK 6.37¹³⁶ straipsnio 3 dalį, matyti, kad palūkanos gali būti nustatytos tiek įstatymo, tiek šalių susitarimu, pažymint, kad šalys dėl didesnių nei numatyta įstatyme palūkanų gali raštu susitarti, jei tik toks susitarimas nepažeidžia įstatymo ir neprieštarauja bendriesiems teisės principams: sąžiningumo ir protingumo. CK 6.210¹³⁷ straipsnyje įtvirtintos įstatyminės palūkanos dėl termino įvykdyti prievolę pažeidimo: 5 procentų dydžio palūkanos, kai viena ar abi šalys yra fiziniai asmenys ir 6 procentų dydžio, kai abi šalys yra verslininkai. Procesinių palūkanų ypatumas yra tas, kad joms nustatytas skirtingas dydis verslo subjektams, t. y., verslininkams numatytas didesnis palūkanų dydis. Toks įstatyminis reglamentavimas yra pagrįstas, kadangi verslo subjektai yra kompetentingesni ir turi didesnes galimybes sutartyje aptarti visus aktualius niuansus ir taip išvengti ginčų dėl civilinės atsakomybės taikymo. CK 6.261¹³⁸ straipsnis numato, kad palūkanos, mokamos už prievolės įvykdymo termino pažeidimą, yra laikomos minimaliais kreditoriaus nuostoliais. Iš CK analizės matyti, kad įstatymas nepateikia palūkanų apibrėžimo.

LAT 2013 m. sausio 8 d. Netesybas ir palūkanas reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvoje Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalgoje detalai aptarė palūkanų Lietuvos civilinėje teisėje reglamentavimą. Kompensuojamosios palūkanos yra reikalavimas taikyti civilinę atsakomybę. Kompensuojamosios palūkanos yra įtvirtintos jau aptartame CK 6.261 straipsnyje. Iš minėto straipsnio analizės matyti, kad teisė reikalauti kompensuojamųjų palūkanų atsiranda skolininkui praleidus prievolės įvykdymo terminą. Dėl laiku neįvykdytos prievolės kita šalis neabejotinai patiria nuostolius, pvz., skolininkui kredito įstaigai laiku negrąžinus kredito, kredito įstaiga šių pinigų negali skolinti kitiems klientams ir dėl to patiria nuostolius, kadangi negauna

¹³⁵ *Supra* note 7, 44.

¹³⁶ *Supra* note 1.

¹³⁷ *Ibid.*

¹³⁸ *Ibid.*

numatyto pelno. Iš CK 6.261 straipsnio analizės matyti, kad kompensuojamosios palūkanos laikytinos minimaliais kreditoriaus nuostoliai. Kompensuojamųjų palūkanų esminis bruožas yra tas, kad nuo jų mokėjimo skolininko neatleidžia net *force majeure* aplinkybės. Toks kompensuojamųjų palūkanų pobūdis grindžiamas tuo, kad skolininkas, nemokėdamas kompensuojamųjų palūkanų, nepagrįstai praturtėtų dėl naudojimosi kreditoriaus pinigais. CK 6.259 straipsnio 1 dalyje numatyta skolininko pareigos mokėti kompensuojamąsias palūkanas išimtis: „jeigu prievolė neįvykdyta arba netinkamai įvykdyta dėl abiejų šalių kaltės, skolininko atsakomybė atitinkamai gali būti sumažinta arba jis gali būti visiškai atleistas nuo atsakomybės“¹³⁹. Skolininkui taikoma civilinė atsakomybė turi būti proporcinga jo sukeltai žalai, priešingu atveju kreditorius nepagrįstai praturtėtų, kas neabejotinai iškreiptų civilinės atsakomybės kompensacinę funkciją. LAT pažymėjo, kad CK 6.37 straipsnio 2 dalyje įtvirtintos procesinės palūkanos yra kompensuojamosios palūkanos, o ne nauja palūkanų rūšis.¹⁴⁰ Su tokia kasacinio teismo pozicija sutiktina, kadangi procesinės palūkanos padengia ieškovo patirtas bylinėjimosi išlaidas, siekiant gauti žalos atlyginimą, jos yra neišvengiamos tuo atveju, kai skolininkas prievolės nevykdo gera valia, todėl neabejotinai turi būti kompensuojamos.

Nagrinėjant visiško nuostolių atlyginimo principą yra itin aktuali CK 6.70¹⁴¹ straipsnio 1 dalis, numatanti, kad vienas iš prievolių įvykdymo užtikrinimo būdų yra netesybos. Kadangi darbe bus nagrinėjama teismo teisė sumažinti nuostolių atlyginimo dydį, aktualu aptarti netesybų įstatyminių reglamentavimą, nes dėl jų mažinimo teismų praktika yra prieštaringa.

CK 6.71 straipsnio 1 dalis numato, kad „netesybos – tai įstatymų, sutarties ar teismo nustatyta pinigų suma, kurią skolininkas privalo sumokėti kreditoriui, jeigu prievolė neįvykdyta arba netinkamai įvykdyta (bauda, delspinigiai)“¹⁴². CK 6.73¹⁴³ straipsnis įtvirtina, jog negalima vienu metu reikalauti ir netesybų ir prievolės įvykdymo, nebent skolininkas laiku neįvykdė prievolės, netesybos yra įskaitomos į nuostolius, teismas gali mažinti netesybas, tačiau jos negali būti sumažintos labiau nei kreditoriaus patirti nuostoliai dėl prievolės įvykdymo pažeidimo. Kasacinis teismas 2007 m. spalio 12 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-7-304/2007 pažymėjo, kad šalys, sutartyje susitardamos dėl konkretaus netesybų dydžio, siekia kompensuoti galimus kreditoriaus

¹³⁹ *Supra* note 1.

¹⁴⁰ “2013 m. sausio 8 d. Netesybas ir palūkanas reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvoje Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga Nr. AC-37-1. 37“, *Teismų praktika* 37 (2013).

¹⁴¹ *Supra* note 1.

¹⁴² *Ibid.*

¹⁴³ *Ibid.*

nuostolius, kurie kyla skolininkui nevykdant ar netinkamai vykdant sutartinius įsipareigojimus¹⁴⁴. Sutartinių netesybų numatymas yra itin svarbus, kadangi jų numatymas sutartyje reiškia tai, jog kreditoriui nereikia patirtų nuostolių įrodinėti kilus teisminiam ginčui, kadangi sutartyje numčius konkretų netesybų dydį, jis yra laikomas šalių iš anksto numatytais būsimais kreditoriaus nuostoliais¹⁴⁵. Remiantis kasacinio teismo praktika, netesybomis nustatyti nuostoliai laikytini minimaliais kreditoriaus nuostoliais. Taigi, šalys, iš anksto susitardamos dėl netesybų dydžio, sumažina kreditoriui tenkančią minimalių nuostolių įrodinėjimo našta. LAT pažymėjo, kad šalys, siekdamos sukurti teisinį aiškumą dėl civilinės atsakomybės taikymo apimties, sutartyje naudojasi netesybų institutu, kuris nustato konkrečią pinigų sumą, kurią skolininkas turės mokėti kreditoriui prievolės pažeidimo atveju¹⁴⁶. Skolininkas, žinodamas, kad prievolės neįvykdymo ar netinkamo jos vykdymo atveju jam teks mokėti sutartyje sutarto dydžio netesybas, yra skatinamas tinkamai vykdyti prievolę, kad išvengtų papildomų galimų nuostolių. Tačiau svarbu nepamiršti ir to, jog netesybos yra kreditoriaus minimalių nuostolių atlyginimo užtikrinimas, todėl teismai turi kontroliuoti, kad kreditorius nepiktnaudžiautų netesybų institutu. Negali būti toleruojami atvejai, kai kreditorius, piktnaudžiaudamas netesybų institutu, neagrįstai praturtėja skolininko sąskaita. Taigi, netesybų instituto problematika pasireiškia tuo, kad kreditorius, siekdamas užsitikrinti minimalių nuostolių atlyginimą, pats gali piktnaudžiauti netesybų institutu ir taip nepagrįstai praturtėti kitos šalies sąskaitą. Tokiu atveju yra iškreipiama civilinė atsakomybė.

LAT 2005 m. gruodžio 21 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-552/2005 pažymėjo, kad netesybų ypatumas yra tas, jog jos yra išvestinė, o ne savarankiška prievolė. Išvestinė prievolė pasižymi tuo, kad ji yra besąlygiškai priklausoma nuo pagrindinės prievolės, todėl kreditorius netesybų gali reikalauti tik tuomet, kai skolininkas neįvykdo ar netinkamai vykdo savo sutartinius įsipareigojimus. Atsižvelgiant į išvestinės prievolės pobūdį, teismai, sprendami klausimą dėl netesybų priteisimo, pirmiausia turi vertinti pagrindinę prievolę, t. y., teismai turi vertinti, ar pagrindinė prievolė ginčo metu yra galiojanti, ar abi šalys tinkamai ją vykdė, ar tarp šalių nėra ginčo dėl pačios pagrindinės prievolės, ir tik nustatęs visas su pagrindine prievole susijusias reikšmingas aplinkybes, teismas turi vertinti šalutinę prievolę ir spręsti klausimą dėl netesybų priteisimo.¹⁴⁷

¹⁴⁴ "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. spalio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-304/2007," prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/81411?nr=1>

¹⁴⁵ *Ibid.*

¹⁴⁶ *Supra* note 140.

¹⁴⁷ "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-552/2005," prieiga per internetą: <http://www.teisesgidas.lt/lat.php?id=29297>

Kadangi šalys sutartyse dažnai susitaria dėl konkretaus palūkanų ir/ ar netesybų dydžio, teismai, nagrinėdami bylas, sprendžia, ar šalių sutartis nurodytoje apimtyje nepažeidžia kurios nors iš sutarties šalių interesų, o jei nustatoma, kad viena iš sutarties šalių atsidūrė itin nepalankioje padėtyje, teismas sprendžia klausimą dėl netesybų ir palūkanų dydžio pagrįstumo. Kitame šio skyriaus poskyryje „Teismo teisė sumažinti nuostolių atlyginimo dydį“ bus skiriama itin daug dėmesio teismų praktikai netesybų ir palūkanų priteisimo klausimu, kadangi šiuo aspektu rasta nemažai prieštaravimų.

Aptarus palūkanų ir netesybų institutų esmę išskyla jų tarpusavio santykio klausimas. Šį santykį detaliai aptarė kasacinis teismas 2013 m. sausio 8 d. Netesybas ir palūkanas reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvoje Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalgoje. LAT nurodė, kad kompensuojamųjų palūkanų ir netesybų tikslas yra tas pats – atlyginti patirtus nuostolius, kilusius dėl prievolės neįvykdymo ar netinkamo vykdymo. Teismas atkreipė dėmesį į tai, kad „praktikoje kompensuojamoji palūkanų ir netesybų paskirtis pasireiškia tuo, kad, kreditoriui iš skolininko reikalaujant atlyginti ir netesybas, ir palūkanas, atlyginama tik didesnioji suma, apimanti mažesniąją“¹⁴⁸. Netesybas nuo palūkanų skiria tai, kad netesybos neatlieka mokėjimo už naudojimąsi pinigais funkcijos. Sutarties šalims ši netesybų savybė yra itin svarbi, pvz., bankas paskolos sutartyje turi numatyti mokėjimo palūkanas, norėdamas gauti atlygį už pinigų skolinimą. Jeigu nei sutartyje, nei įstatyme konkrečios sutarties atžvilgiu nėra numatyta teisė reikalauti mokėjimo palūkanų, skolininkui pažeidus sutartį, kreditorius turėtų teisę reikalauti netesybų bei kompensuojamųjų palūkanų. Svarbu pažymėti, kad netesybos ir kompensuojamosios palūkanos yra įskaitomos viena į kitą, t. y., didesnioji suma apima mažesnę sumą. Dar vienas netesybų ir palūkanų skirtumas yra tas, kad mokėjimo ir kompensuojamosios palūkanos yra mokamos tik piniginės prievolės atveju, tuo tarpu šalys netesybomis gali užtikrinti bet kokios prievolės neįvykdymą ar netinkamą įvykdymą.¹⁴⁹ Kasacinis teismas atkreipė dėmesį, kad „netesybos mokamos tik sutartinės civilinės atsakomybės atveju, o kompensuojamosios palūkanos gali būti mokamos ir esant deliktinei civilinei atsakomybei“¹⁵⁰. CK numato skirtingus senaties terminus netesybų ir palūkanų priteisimui: CK 1.125¹⁵¹ straipsnio 5 dalies 1 punktas numato, kad ieškiniams dėl netesybų yra taikomas šešių mėnesių ieškinio senaties terminas, o minėto straipsnio 9 dalis įtvirtina, jog ieškiniams dėl palūkanų išieškojimo taikomas penkerių metų ieškinio senaties terminas.

¹⁴⁸ *Supra* note 140.

¹⁴⁹ *Ibid.*

¹⁵⁰ *Ibid.*

¹⁵¹ *Supra* note 1.

Apibendrinant, visiškas žalos atlyginimas yra civilinės atsakomybės pamatas. CK suteikia nemažą laisvę sutarties šalims pačioms iš anksto susitarti dėl galimos žalos atlyginimo, tačiau Konstitucija aiškiai įtvirtina valstybei pareigą nustatyti tokį įstatyminių reglamentavimą, kuris užtikrintų visišką žalos atlyginimą. Teismams yra pavesta vykdyti teisingumą, todėl jie, nagrinėdami bylas, konkrečiu atveju įvertina sutarties sąlygų pagrįstumą dėl žalos atlyginimo ir turi pareigą užtikrinti teisingą žalos atlyginimą konkrečiu atveju.

3.2. Teismo teisė sumažinti žalos atlyginimo dydį

Išsiaiškinus visiško žalos atlyginimo principo esmę, būtina aptarti teismo teisę sumažinti nuostolių atlyginimo dydį. CK 6.251 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad „teismas, atsižvelgdamas į atsakomybės prigimtį, šalių turtinę padėtį ir jų tarpusavio santykius, gali sumažinti nuostolių atlyginimo dydį, jeigu dėl visiško nuostolių atlyginimo atsirastų nepriimtinių ir sunkių pasekmių“¹⁵². CK 6.252¹⁵³ straipsnio 1 dalis numato, kad negalioja šalių susitarimas dėl civilinės atsakomybės netaikymo ar jos apribojimo žalą sukėlus dėl skolininko tyčios ar didelio neatsargumo, už sveikatos sužalojimą, gyvybės atėmimą ar neturtinę žalą, o minėto straipsnio 2 dalis draudžia šalims keisti imperatyvias teisės normas, reglamentuojančias civilinę atsakomybę, jos dydį, formą. CK 6.258 straipsnio 3 dalis numato, „jeigu netesybos (bauda, delspinigiai) neprotingai didelės, taip pat jeigu skolininkas įvykdė dalį prievolės, teismas gali netesybas sumažinti, tačiau jos negali būti mažesnės už nuostolių, atsiradusių dėl prievolės neįvykdymo ar netinkamo įvykdymo, sumą. Netesybos nemažinamos, kai jos jau sumokėtos“¹⁵⁴, o straipsnio 4 dalis įtvirtina, jog „neįvykdžiusi prievolės įmonė (verslininkas) atsako tik už tuos nuostolius, kuriuos ji numatė ar galėjo protingai numatyti sutarties sudarymo metu kaip tikėtiną prievolės neįvykdymo pasekmę“¹⁵⁵. CK 6.259¹⁵⁶ straipsnis įtvirtina civilinę atsakomybės mažinimą arba atleidimą nuo jos esant kreditoriaus kaltei. Teismo teisę mažinti žalos atlyginimą reglamentuoja ir deliktinę atsakomybę įtvirtinančios CK normos. CK 6.282¹⁵⁷ straipsnio 1 dalis numato, kad tuo atveju, kai žalos kilimui padėjo atsirasti ir paties nukentėjusiojo didelis neatsargumas, žalos atlyginimas gali būti mažintinas arba asmuo gali būti atleistas nuo žalos atlyginimo. Minėto straipsnio 2 dalis įtvirtina išimtį: „į nukentėjusio asmens kaltę neatsižvelgiama išieškant dėl maitintojo gyvybės atėmimo atsiradusią žalą ir atlyginant laidojimo

¹⁵² *Supra* note 1.

¹⁵³ *Ibid.*

¹⁵⁴ *Ibid.*

¹⁵⁵ *Ibid.*

¹⁵⁶ *Ibid.*

¹⁵⁷ *Ibid.*

išlaidas¹⁵⁸. CK 6.282¹⁵⁹ straipsnio 3 dalis numato, kad žalą sukėlusio asmens turtinė padėtis gali būti pagrindu žalos atlyginimo dydžiui mažinti, neįskaitant atvejų, kai žala padaryta tyčia.

Iš aptarto įstatyminio reglamentavimo matyti, kad CK 6.251 straipsnio 2 dalis įtvirtina pagrindus teismui sumažinti visiško nuostolių atlyginimo dydį. Sutiktina su teisės doktrinoje pareikšta nuomone, jog analizuojant CK 6.251 straipsnio 2 dalį, „privaloma išanalizuoti visų trijų teisės normoje įtvirtintų subjektyvios prigimties faktorių – atsakomybės prigimties, šalių turtinės padėties, šalių tarpusavio santykių – turinį bei pagrįsti visų jų kaip nuostolių atlyginimo dydžio mažinimo kriterijų, taikymą konkrečioje situacijoje“¹⁶⁰. Nagrinėjant minėtų subjektyvios prigimties faktorių turinį, aktualus yra PETL 3:201¹⁶¹ straipsnis, numatantis, kad atsakomybės už padarytą žalą apimtį nulemia protingo asmens galimybė veiksmų atlikimo metu numatyti žalą, ypatingai atsižvelgiant į laiką ir vietą žalą sukėlusios veiklos ir jos sukeltų padarinių arba atsižvelgiant į normalias galimas tokios veiklos yprastai sukeliamas pasekmes, saugomo intereso prigimtis ir vertė, atsakomybės pagrindas, padidėjusios rizikos mastas ir deliktų teisės principai.

Analizuojant atsakomybės prigimtį aktualu yra tai, kad nepaisant to, ar civilinė atsakomybė kyla esant visoms civilinės atsakomybės taikymo sąlygoms, t. y., kaltei, neteisėtiems veiksams, žalai, priežastiniam ryšiui tarp neteisėtų veiksmų ir kilusios žalos, ar taikoma griežta civilinė atsakomybė, t. y., neįrodinėjant kaltės kaip civilinės atsakomybės taikymo sąlygos, padaryta žala turi būti atlyginta. Savaime aišku, kad atsakomybės prigimtis lemia kompensacijos apimtį, kadangi esant visoms civilinės atsakomybės taikymo sąlygoms ir esant griežtai civilinei atsakomybei negali būti taikoma vienodo masto civilinė atsakomybė. Šiam aspektui yra itin aktualūs civilinės atsakomybės netaikymo ir atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindai, kurių aptarimui skiriamas paskutinis rašomo darbo skyrius. Kalbant apie civilinės atsakomybės prigimtį, kaip vieną iš CK 6.251 straipsnio 2 dalyje įtvirtintų subjektyvios prigimties faktorių, pritartina pozicijai, kad PETL 3:201 straipsnio (c) punktas, kuriame yra nurodyta atsakomybės pagrindo sąvoka, yra siejama su CK 6.251 straipsnio 2 dalimi, todėl atsakomybės prigimties sąvoka yra suvokiama kaip atsakomybės kilimo pagrindas¹⁶². Pastebėtina, kad nacionaliniai teismai yra linkę mažinti priteistinus nuostolius

¹⁵⁸ *Supra* note 1.

¹⁵⁹ *Ibid.*

¹⁶⁰ Renata Jankutė, (2013) „Visiško nuostolių atlyginimo principo, kilus deliktinei atsakomybei, taikymo išimtytys – subjektyvios prigimties faktoriai,“ *Socialinių mokslų studijos* 5, 1 (2013): 296.

¹⁶¹ *Supra* note 100, 4.

¹⁶² *Supra* note 160, 297.

dėl paprasto neatsargumo¹⁶³. Tokia teismo pozicija yra pagrįsta, kadangi asmens veiksmai, kai jis neapdairiai sukelia žalą ir veiksmai, kai asmuo sąmoningai sukelia žalą, negali būti sutapatinami.

Šalių turtinė padėtis kaip pagrindas mažinti nuostolių dydį yra numatytas ne tik CK, bet ir PETL 10:401¹⁶⁴ straipsnyje, kuriame nurodyta, jog šis pagrindas taikytinas tik esant išimtiniais atvejais ir tuo atveju, jei atsakovui visiškai nuostolių atlyginimas taptų nepakeliama našta, taikant šalių turtinės padėties faktorių būtina atsižvelgti į civilinės atsakomybės pagrindą, padarytos žalos dydį bei ginamo teisinio intereso apimtį. Teismas, spręsdamas klausimą dėl priteistinių nuostolių atlyginimo dydžio mažinimo, turi vertinti tiek nukentėjusiojo asmens, tiek žalą padariusiojo asmens turtinę padėtį. Teismai visada atsižvelgia į tai, ar žalą sukėlė fizinis ar juridinis asmuo. Doktrinoje vyrauja požiūris, kad atlygintinos žalos dydis gali būti sumažintinas teismo tik atsižvelgiant į žalą sukėlusio fizinio, o ne juridinio asmens sunkią finansinę padėtį¹⁶⁵. Tačiau, kaip jau minėta, CK 6.282¹⁶⁶ straipsnio 3 dalis numato, jog sunki asmens finansinė padėtis negali būti pagrindas mažinti nuostolių atlyginimą tuo atveju, kai žala padaryta tyčia, o CK 6.282¹⁶⁷ straipsnio 2 dalis numato, kad žala, kilusi dėl maitintojo gyvybės atėmimo ir laidojimo išlaidos negali būti mažintina, nepaisant nukentėjusiojo kaltės. Šalių turtinės padėties vertinimas apskaičiuojant priteistiną žalą yra pagrįstas, kadangi iš asmens priteisus jam nepakeliamą žalos atlyginimą, toks žalos atlyginimas netektų prasmės, kadangi asmuo objektyviai negalėtų jos atlyginti, todėl neturėtų jokios motyvacijos dirbti, o iš nedarbančio asmens žalos išieškojimas nėra realus.

Šalių tarpusavio santykiai taip pat yra pagrindas mažinti nuostolių atlyginimo dydį. Šalių tarpusavio santykiai yra suprantami kaip „žalą padariusio asmens ir žalą patyrusio asmens savitarpio ryšiai“¹⁶⁸. Vertintina, kad teismas, spręsdamas konkretų šalių ginčą, turi atsižvelgti į šalių tarpusavio santykius iki žalos kilimo, žalos kilimo metu, bei po žalos kilimo. Atkreiptinas dėmesys, kad teismai turi atsižvelgti į nuostolių sumažinimo doktriną, numatančią, jog nukentėjusysis turi pareigą imtis visų įmanomų veiksmų žalos išvengimui ir kelio jos didėjimui užkirtimui¹⁶⁹. Taigi, nukentėjusioji šalis turi elgtis protingai ir apdairiai, kad savo veiksmais ne tik nedidintų žalos dydžio, bet ir stengtųsi ją kiek įmanoma sumažinti.

Itin aktuali yra teismo teisė mažinti netesybas ir palūkanas. Kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad CK *expressis verbis* CK 6.73 straipsnio 2 dalyje ir 6.258 straipsnio 3 dalyje yra įtvirtinta tik

¹⁶³ *Supra* note 160, 298.

¹⁶⁴ *Supra* note 100, 179.

¹⁶⁵ *Supra* note 160, 302.

¹⁶⁶ *Supra* note 1.

¹⁶⁷ *Ibid.*

¹⁶⁸ *Supra* note 160, 305.

¹⁶⁹ *Supra* note 7, 44.

teismo teisė mažinti netesybas, o tuo tarpu kalbant apie palūkanų mažinimą, teismui ši teisė kyla iš CK 6.37 straipsnio 3 dalies. Tiek netesybų, tiek palūkanų mažinimas yra nulemtas siekio užtikrinti, kad nukentėjusioji šalis neturėtų galimybės piktnaudžiauti savo teise, kad būtų užkirstas kelias galimam nepagrįstam nukentėjusiosios šalies praturtėjimui.¹⁷⁰

Netesybų instituto įstatyminis reglamentavimas buvo aptartas šio skyriaus 3.1. poskyryje „Visiškas nuostolių atlyginimo principas“. Iš aptarto įstatyminio reglamentavimo buvo nustatyta, kad netesybos yra iš anksto numatyti minimalūs kreditoriaus nuostoliai, kurių dydžio jam nereikia įrodinėti. Kasacinis teismas yra suformavęs keletą itin reikšmingų netesybų mažinimo taisyklių: 1) Netesybų mažinimas yra ne tik teismo teisė, bet ir pareiga; 2) Teismas mažina netesybas tiek esant, tiek nesant skolininko prašymui; 3) Skolininko prašymas dėl netesybų mažinimo nėra savarankiškas reikalavimas, todėl jis iki teisminio ginčo pabaigos gali būti pareikštas bet kokia forma; 4) Teismas turi teisę sumažinti netesybas (delspinigius) tuo atveju, kai toje pačioje byloje taip pat yra reikalavimo juos sumokėti įskaitymas; 5) Teismui įstatymo numatyta teisė mažinti netesybas nėra absoliuti, kadangi ji ribojama šalių valia (CK 6.156 ir 6.189 str.), įstatyme yra numatytas draudimas žemiau nei tikroji nuostolių suma mažinti netesybas (CK 6.73 str. 2 d.); 6) Netesybos negali būti sumažintos labiau, nei realiai patirti kreditoriaus nuostoliai; 7) CK numato du netesybų mažinimo pagrindus: a) aiškiai per didelį netesybų mažinimas, numatytas CK 6.73 straipsnio 2 dalyje ir CK 6.258 straipsnio 3 dalyje, b) prievolės iš dalies įvykdymas, įtvirtintas CK 6.73 straipsnio 2 dalyje, 6.258 straipsnio 3 dalyje; 8) Mažindamas netesybas teismas vertina jų santykį su nuostoliais; 9. Jei netesybos nepadengia visų nuostolių, kreditorius turi reikalauti tiek netesybų, tiek nuostolių priteisimo, kadangi tai yra savarankiškos CK numatytos sutartinės civilinės atsakomybės formos, kurių priteisimui CK nustato skirtingus pagrindus¹⁷¹. LAT atkreipė dėmesį, kad „minimalios netesybų dydžio ribos nustatymas nereiškia, kad netesybos visais atvejais turi būti sumažinamos iki minimalių nuostolių ar įrodytų nuostolių dydžio“¹⁷².

LAT pažymėjo, kad vien aplinkybė, jog netesybos viršija nuostolius, savaime nereškia, kad netesybos visais atvejais privalo būti mažintinos, kadangi teismai turi įvertinti šalių sutarties pobūdį, sutarties tikslus, tikruosius šalių sutarties ketinimus, visas sutarties sąlygas, atsižvelgti į sutarties šalių specifiką, pvz., ar viena iš šalių yra vartotojas, ar juridinis asmuo (viešasis ar privatus), į CK 1.5 straipsnio principus, patirtų nuostolių dydį, į įstatymuose nustatytus konkrečius palūkanų

¹⁷⁰ *Supra* note 140.

¹⁷¹ *Ibid.*

¹⁷² *Ibid.*

dydžius, CK 6.251 straipsnyje įtvirtintus kriterijus, į viešąjį interesą, į nepagrįsto praturtėjimo prevenciją¹⁷³.

Palūkanų instituto įstatyminis reglamentavimas taip pat buvo aptartas šio skyriaus 3.1. poskyryje „Visiškas nuostolių atlyginimo principas“. Kasacinis teismas yra suformavęs šias palūkanų mažinimo taisykles: 1) Šalims sutartimi numačius didesnes nei įstatymines palūkanas, teismas gali jas mažinti; 2) Sutartinių palūkanų mažinimui yra įtvirtinti du įstatyminiai pagrindai: kai šalių numatytos didesnės nei įstatyme įtvirtintos palūkanos prieštarauja įstatymams, kas numatyta CK 6.37 straipsnio 3 dalyje, kai susitarimas prieštarauja bendriesiems teisingumo, sąžiningumo ir protingumo principams, kas numatyta CK 6.37 straipsnio 3 dalyje ir 1.5 straipsnyje; 3) Mažindamas palūkanas, teismas įvertina šalių sudarytos sutarties pobūdį ir trukmę, atsižvelgia į palūkanų atitiktį viešajai tvarkai, į bankų palūkanų normas, į sutarties paskirtį ir t. t.; 4) Vertinamas palūkanų ir nuostolių santykis; 5) Pelno palūkanos mažintinos ne CK 6.37 straipsnio 3 dalies pagrindu, o sutarčių teisės normų pagrindu, pvz., CK 6.223 ir 6.228 straipsniai.¹⁷⁴

Aptarus CK įtvirtintą teismo teisės mažinti priteistinių nuostolių dydį reglamentavimą bei palūkanų ir netesybų mažinimo teismų praktikoje suformuotas taisykles, aktualu paanalizuoti, kaip realiai praktikoje yra taikomos šios teisės normos ir kasacinio teismo suformuota praktika. Atsižvelgiant į tai, kad darbo apimtis yra ribota, o visiškam nuostolių atlyginimui yra skiriamas tik vienas skyrius, susidedantis iš dviejų poskyrių, tam, kad aiškiau matytųsi, jog teismai dažnai nukrypsta nuo kasacinio teismo suformuotos palūkanų ir netesybų mažinimo praktikos, darbe analizuojamos teismuose nagrinėtos bylos su dvejomis įmonėmis: UAB „Gelvora“ ir UAB „Minibank“.

Darbe analizuotos paskutinės dvidešimt šešios 2015 metų bylos pagal UAB „Gelvora“ apeliacinius skundus bylose dėl skolos priteisimo: aštuonios Kauno apygardos teisme, septynios Klaipėdos apygardos teisme, aštuonios Šiaulių apygardos teisme bei trys Panevėžio apygardos teisme nagrinėtos bylos.

Kauno apygardos teismas 2015 m. gruodžio 14 d. nutartimi civilinėje byloje Nr. 2A-2282-273/2015 išnagrinėjo ieškovės UAB „Gelvora“ apeliacinį skundą, kuriame skustas pirmosios instancijos teismo sprendimas už akių dėl sumažintų palūkanų, palūkanų delspinigių ir nepriteistų ikiteisminio skolos išieškojimo išlaidų. Apeliacinis teismas pakeitė pirmosios instancijos teismo sprendimą už akių iš dalies ir priteisė visas ieškovės UAB „Gelvora“ prašomas priteisti mokėjimo palūkanas bei palūkanų delspinigius. Bylos šalių sudarytoje vartojimo kredito sutartyje nustatyta

¹⁷³ *Supra* note 140.

¹⁷⁴ *Ibid.*

metinė kredito grąžinimo norma buvo 10,78 procento, metinė palūkanų norma buvo 9,50 procento, delspinigių dydis siekė 0,10 procento. Apeliacinis teismas pažymėjo, kad mokėjimo palūkanos gali būti mažinamos sutarties teisės normų pagrindu, pvz., CK 6.228 straipsnis numato teisę šaliai atsisakyti sutarties, kuri suteikia kitai šaliai nepagrįstą pranašumą. Tačiau teismas atkreipė dėmesį, kad CK 6.228 straipsnį teismas gali taikyti tik esant šalies prašymui, o nagrinėtos bylos atveju tokio prašymo atsakovas nebuvo pateikęs. Teismas išaiškino, jog pelno palūkanos negali būti mažinamos CK 6.37 straipsnio 3 dalies, CK 1.5 straipsnio pagrindu, kadangi minėtos teisės normos taikytinos tik dėl kompensuojamųjų palūkanų mažinimo. Teismas taip pat pasisakė, kad ginčo metu galiojo 1986 m. gruodžio 22 d. Tarybos direktyva dėl valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų, susijusių su vartojimo kreditu, suderinimo, kuri nereglementavo metinės kredito grąžinimo normos maksimalios ribos. Tik 2011 m. balandžio 1 d. įsigaliojęs Lietuvos Respublikos vartojimo kredito įstatymas nustatė bendrą vartojimo kredito kainą. Kadangi įstatymas atgal negalioja, tai Lietuvos Respublikos vartojimo kredito įstatymo negalima tiesiogiai taikyti teisiniais santykiams, atsiradusiems iki įstatymo įsigaliojimo. Nepaisant to, teismas pripažino, kad minėtas įstatymas ir iki jo įsigaliojimo atsiradusiems teisiniais santykiams gali būti taikytinas kaip orientacinis kriterijus, vertinant įstatymo leidėjo ketinimą. Kadangi teismo nagrinėtoje byloje metinė kredito grąžinimo norma buvo ženkliai mažesnė nei numatyta Vartojimo kredito įstatyme, apeliacinis teismas vertino, kad pirmosios instancijos teismas neturėjo pagrindo mažinti šalių sutartyje nustatytų palūkanų.¹⁷⁵

Detaliai aptarus vieną Kauno apygardos teismo nutartį, kurioje remiamasi aktualia kasacinio teismo praktika, tikslinga apžvelgti, ar kiti apeliacinės instancijos teismai analogiškai sprendžia nuostolių atlyginimo klausimą. Iš visų aštuonių pasirinktų Kauno apygardos teismo nutarčių¹⁷⁶ matyti, kad visose bylose pirmosios instancijos teismai neteisingai taikė nuostolių mažinimo teisės normas, nesirėmė aktualia kasacinio teismo praktika. Kauno apygardos teismas laikėsi vienodos praktikos, t. y., visose šiame darbe analizuojamose aštuoniuose bylose analogiškai sprendė nuostolių mažinimo klausimą, rėmėsi aktualia kasacinio teismo praktika ir priėjo prie detaliai aptartoje Kauno apygardos teismo 2015 m. gruodžio 14 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 2A-2282-273/2015 padarytos išvados, kad vartojimo kredito sutartyje numatytos mokėjimo palūkanos negali būti

¹⁷⁵ “Kauno apygardos teismo 2015 m. gruodžio 14 d. Civilinių bylų skyriaus nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-2282-273/2015,” prieiga per internetą: <http://eteismai.lt/byla/198625006937092/2A-2282-273/2015>.

¹⁷⁶ Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. gruodžio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-2282-273/2015, 2015 m. spalio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-2143-390/2015, 2015 m. spalio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1700-555/2015, 2015 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-2015-555/2015, 2015 m. spalio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-2281-601/2015, 2015 m. lapkričio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-2101-555/2015, 2015 m. lapkričio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-2426-390/2015, 2015 m. gruodžio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-2505-555/2015.

mažintinos tuo atveju, jei to neprašo vartotojas ir metinė kredito grąžinimo norma yra mažesnė nei šiuo metu galiojančioje Lietuvos Respublikos vartojimo kredito įstatymo redakcijoje.

Pažymėtina, kad Kauno apylinkės teismas 2015 m. birželio 11 d. sprendimu civilinėje byloje Nr. 2-10635-375/2015 teisingai sprendė palūkanų priteisimo klausimą, t. y., jų nemažino pagal analogiškas aptartos Kauno apygardos teismo nutarties išaiškintas aplinkybes, tačiau teismas neteisingai išsprendė delspinigių priteisimo klausimą: iš ieškovės UAB „Gelvora“ prašomos priteisti 1050,23 Eur delspinigių sumos priteisė 365,44 Eur delspinigius. Tuo tarpu Kauno apygardos teismas 2015 m. lapkričio 17 d. nutartimi civilinėje byloje Nr. 2A-2101-555/2015 pažymėjo, kad teismo priteisti delspinigiai yra per dideli. Šalių sutartyje numatyta, kad už kiekvieną uždelstą grąžinti kredito dalį dieną atsakovas įsipareigojo mokėti ieškovei 0,1 procentus laiku nesumokėto kredito delspinigius. Apeliacinės instancijos teismas pažymėjo, kad kredito suma yra 2606,58 Eur, delspinigiai sudarė 40,29 procentus vartojimo kredito sutarties sumos, o delspinigių dydis per metus yra 36,50 procentai. Teismo vertinimu, tokio dydžio delspinigiai yra neprotingai dideli ir prieštarauja CK 1.5 straipsnio principams. Teismas rėmėsi Vartojimo kredito įstatymo 11 straipsnio 8 dalimi, numatančia, kad netesybų dydis negali viršyti 0,05 procento pradelstos sumokėti sumos, skaičiuojant už kiekvieną pradelstą dieną, ir tuo pagrindu pirmosios instancijos teismo priteistus 365,44 Eur delspinigius mažino iki 182,72 Eur.¹⁷⁷

Iš septynių pasirinktų 2015 metų pabaigos Klaipėdos apygardos teismo nutarčių¹⁷⁸ taip pat matyti, kad visose bylose pirmosios instancijos teismai neteisingai taikė nuostolių mažinimo teisės normas, nesirėmė aktualia kasacinio teismo praktika. Pastebėtina, kad pirmosios instancijos teismai netinkamai mažino mokėjimo palūkanas, o su netesybų mažinimų tiek sunkumų nekilo, kadangi tik vienoje iš septynių nagrinėtų Klaipėdos apygardos teismo apeliacinių skundų (2015 m. lapkričio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1865-538/2015) buvo konstatuota, kad pirmosios instancijos teismas netinkamai sumažino delspinigius, t. y., per didele apimtimi juos mažino.

Iš aštuonių pasirinktų 2015 metų pabaigos Šiaulių apygardos teismo nutarčių¹⁷⁹ visose bylose pirmosios instancijos teismai neteisingai taikė nuostolių mažinimo teisės normas, nesirėmė

¹⁷⁷ “Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. lapkričio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-2101-555/2015,” prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1156652?nr=4>

¹⁷⁸ Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-898-459/2015, 2015 m. birželio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-970-730/2015, 2015 m. spalio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1323-253/2015, 2015 m. spalio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1301-459/2015, 2015 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1364-538/2015, 2015 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1413-265/2015, 2015 m. lapkričio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1865-538/2015.

¹⁷⁹ Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. spalio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-714-368/2015, 2015 m. lapkričio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-978-210/2015, 2015 m. lapkričio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-878-357/2015, 2015 m. lapkričio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-943-357/2015, 2015 m.

aktualia kasacinio teismo praktika. Pastebėtina, kad pirmosios instancijos teismai netinkamai mažino mokėjimo palūkanas, o tuo tarpu su netesybų priteisimu sunkumų pirmosios instancijos teismai neturėjo.

Iš trijų pasirinktų naujausių 2015 metų Panevėžio apygardos teismo nutarčių¹⁸⁰ matyti, kad šio teismo praktika dėl palūkanų mažinimo yra visai kitokia nei prieš tai aptartų teismų. Pažymėtina, kad Panevėžio apygardos teismas, sprendamas ar pirmosios instancijos teismas pagrįstai sumažino prašomas priteisti mokėjimo palūkanas, vertino sutarties sudarymo metu komercinių bankų taikytą palūkanų normą.

Iš aptartų apygardos teismuose nagrinėtų dvidešimt šešių ieškovės UAB „Gelvora“ apeliacinių skundų matyti, kad nepaisant to, kad buvo priimta 2013 m. sausio 8 d. Netesybas ir palūkanas reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvoje Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga Nr. AC-37-1. 37, pirmosios instancijos teismai vis dar nesugeba tinkamai pritaikyti palūkanų mažinimą reglamentuojančių teisės normų, padaroma ir netesybų mažinimo klaidų. Atkreiptinas dėmesys, kad analogiškų bylų su UAB „Gelvora“ teismuose nagrinėta itin daug, tačiau ir tai nepadeda pirmosios instancijos teismams tinkamai išspręsti nuostolių mažinimo klausimo. Tokia situacija nėra toleruotina ir parodo nemažas teismų darbo spragas, kadangi teismai, nagrinėdami bylas su ta pačia įmone, nepaanalيزuoja gausios teismų praktikos. Nuolat pasikartojančios analogiškos nuostolių mažinimo klaidos ne tik skatina į teismą besikreipiančių asmenų nepasitikėjimą teismais, bet ir didina teismų darbo krūvį. Kitiškai vertintina ir Panevėžio apygardos teismo praktika, kadangi ji nukrypo nuo kitų apygardos teismų praktikos, taip pat neišlaikė pusiausvyros tarp vartotojų apsaugos ir teisingo nuostolių atlyginimo. Pažymėtina, kad civilinė atsakomybė kaip asmens teisių reglamentavimo priemonė suteikia vienai šaliai teisę reikalauti žalos atlyginimo, o kitą šalį įpareigoja tą žalą atlyginti. Teisingas žalos atlyginimas yra civilinės atsakomybės pamatas. Skirtingai teismų sprendžiamos analogiškos bylos paneigia teisingą žalos atlyginimą, pažeidžia teisėtų lūkesčių principą.

Nagrinėjant nuostolių atlyginimą aktualu aptarti ir keletą teismuose nagrinėtų UAB „Minibank“ bylų. Kauno apygardos teismas 2014 m. spalio 1 d. nutartimi civilinėje byloje Nr. 2A-1658-436/2014 rėmėsi precedentą turinčiomis Vilniaus apygardos teismo civilinėmis bylomis Nr.

lapkričio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-961-357/2015, 2015 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-1174-357/2015, 2015 m. gruodžio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-12-3-00817-2015-2, 2015 m. gruodžio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1029-569/2015.

¹⁸⁰ Panevėžio apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. spalio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-781-425/2015, 2015 m. spalio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-767-425/2015, 2015 m. lapkričio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-841-198/2015.

2A-2208-656/2014, Nr. 2A-2166-656/2014. Vartojimo kredito sutartyse mokėjimo palūkanų dydį ir teisę laisva valia dėl jo susitarti riboja Vartojimo kredito įstatymas, kurio 11 straipsnio 8 dalis numato, kad „pavėluoto įmokų mokėjimo atvejais vartojimo kredito gavėjui taikomos netesybos negali būti didesnės kaip 0,05 procento pradelstos sumokėti sumos už kiekvieną pradelstą dieną ir jokios kitos netesybos ir mokesčiai už vartojimo kredito sutartyje numatytų finansinių įsipareigojimų nevykdymą vartojimo kredito gavėjui negali būti taikomi“¹⁸¹. Teismas vertino, kad aptartas įstatyme numatytas netesybų dydis yra taikytinas ir palūkanų, tiek kompensacinių, tiek mokėjimo, atžvilgiu, kai nėra įvykdyta ar yra netinkamai vykdoma vartojimo kredito sutartis. Atsižvelgiant į tai, kad kreditorius į teismą kreipėsi tik praėjus daugiau nei dviem metams po sutarties įvykdymo termino, trumpalaikio kredito sutarties metinės 130,79 procentų palūkanų normos taikymas prieštarauja sąžiningumo ir protingumo principams. Tokio dydžio nuostolių kreditorius neįrodė.¹⁸² Iš aptartos bylos analizės matyti, kad teismas vertino, jog ir kompensuojamųjų, mokėjimo palūkanų atveju yra taikomas Vartojimo kredito įstatyme nustatyta netesybų dydžio maksimali riba. Analogiškai nuostolių mažinimo klausimas spręstas ir Klaipėdos apygardos teismo 2015 m. kovo 12 d. nutartimi civilinėje byloje Nr. 2A-291-513/2015. Tuo tarpu Šiaulių apygardos teismas 2014 m. gruodžio 15 d. nutartimi civilinėje byloje Nr. 2A-981-357/2014 pažymėjo, kad ieškovė prašė priteisti jos naudai ne netesybas, o palūkanas, todėl Vartojimo kredito įstatymo 11 straipsnio 8 dalis šiuo atveju netaikytina¹⁸³. Taigi, ir UAB „Minibank“ bylų atveju išsiskyrė teismų požiūris dėl nuostolių atlyginimo.

Apibendrinant, teismai iki šiol patiria nemažai sunkumų spręsdami nuostolių atlyginimo mažinimo klausimą. Nepaisant to, kad 2013 m. sausio 8 d. buvo priimta Netesybas ir palūkanas reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvoje Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga Nr. AC-37-1. 37, teismai vis dar nesugeba tinkamai pritaikyti palūkanų mažinimą reglamentuojančių teisės normų, padaroma ir netesybų mažinimo klaidų. Netinkamas teismo teisės mažinti nuostolius taikymas pažeidžia įstatyme įtvirtintą teisę reikalauti žalos atlyginimo bei neužtikrina civilinės atsakomybės kaip asmens teisių reglamentavimo priemonės paskirties: vienos šalies reikalavimo teisės dėl žalos atlyginimo ir kitos šalies pareigos atlyginti padarytą žalą tinkamo įgyvendinimo.

¹⁸¹ „Lietuvos Respublikos vartojimo kredito įstatymas“, *Valstybės žinios* 1, 1 (2011).

¹⁸² *Ibid.*

¹⁸³ „Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. gruodžio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-981-357/2014,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/940965?nr=6>

4. CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS NETAIKYMAS IR ATLEIDIMAS NUO CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS KAIP CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS TAIKymo IŠIMTYS

4.1. Civilinės atsakomybės netaikymo ir atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindai

Civilinė atsakomybė pagal bendrą taisyklę kyla įrodžius visas civilinės atsakomybės sąlygas: neteisėtus veiksmus (CK 6.246 str.), žalą (CK 6.249 str.), priežastinį ryšį tarp neteisėtų veiksmų ir kilusios žalos (CK 6.247 str.), kaltę (CK 6.248 str.). Tuo atveju, kai įstatymas nustato griežtą civilinę atsakomybę, kaltė nėra įrodinėjama. Tačiau net ir visų civilinės atsakomybės sąlygų buvimas dar nereiškia, kad visais be išimties atvejais asmeniui bus pritaikyta civilinė atsakomybė. CK 6.253 straipsnio 1 dalis numato, kad „civilinė atsakomybė netaikoma, taip pat asmuo gali būti visiškai ar iš dalies atleistas nuo civilinės atsakomybės šiais pagrindais: dėl nenugalimos jėgos, valstybės veiksmų, trečiojo asmens veiksmų, nukentėjusio asmens veiksmų, būtinojo reikalingumo, būtiniosios ginties, savigynos“¹⁸⁴. Pažymėtina, kad įstatymas gali numatyti papildomus civilinės atsakomybės netaikymo ar atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindus, dėl papildomų pagrindų šalys gali susitarti ir sudarydamos sutartis. Manytina, kad įstatymų leidėjas CK 6.253 straipsnyje įtvirtino aktualiausių ir dažniausiai pasitaikančių civilinės atsakomybės netaikymo ar atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindus.

Kadangi civilinės atsakomybės netaikymas ir atleidimas nuo civilinės atsakomybės lemia, jog tam tikrais žalos padarymo atvejais civilinė atsakomybė nekompensuoja asmens patirtų praradimų, šie įstatyme įtvirtinti atvejai lemia asmens teisių gynimo apimtį. Todėl šiame darbe yra tikslinga aptarti šią civilinės atsakomybės taikymo išimties problematiką. CK ir kiti teisės aktai nepateikia civilinės atsakomybės netaikymo ir atleidimo nuo civilinės atsakomybės sąvokų, tačiau jas apibrėžti galima pasitelkus sisteminę CK normų analizę. Kaip jau minėta, civilinės atsakomybės taikymo sąlygos yra keturios, t. y., neteisėti veiksmai (CK 6.246 str.), žala (CK 6.249 str.), priežastinis ryšys tarp neteisėtų veiksmų ir kilusios žalos (CK 6.247 str.), kaltė (CK 6.248 str.), o tuo atveju, kai įstatymas nustato griežtą civilinę atsakomybę, kaltė nėra įrodinėjama. Su įvardintų civilinės atsakomybės sąlygų buvimu įstatymų leidėjas sieja galimybę asmeniui taikyti civilinę atsakomybę. Jei nors vienos iš būtinųjų civilinės atsakomybės taikymo sąlygų nėra, t. y., teismas, nagrinėdamas šalių ginčą, nustato, jog yra tik kelios iš būtinųjų civilinės atsakomybės taikymo sąlygų, asmeniui civilinė atsakomybė negali kilti, nes tokiu atveju žala yra sukelta ne dėl atsakovo

¹⁸⁴ *Supra* note 1.

kaltės, o dėl kitų priežasčių, už kurias atsakovas neatsako. Tačiau gali susiklostyti ir kitokia situacija. Dažnai teismų praktikoje pasitaiko atveju, kai teismai, nagrinėdami bylas, nustato, jog yra visos civilinės atsakomybės taikymo sąlygos, tačiau kartu yra nustatoma ir tai, kad prie žalos kilimo prisidėjo ir kitos priežastys, pvz., paties nukentėjusiojo neatsargus elgesys, arba trečiojo asmens elgesys. Tokiu atveju teismai turi vertinti, kokia apimtimi kiekvieno su žalos kilimu susijusio asmens veiksmai prisidėjo prie žalos kilimo. Įvertinęs visas aplinkybes, teismas gali konstatuoti, kad atsakovas yra atleidžiamas nuo civilinės atsakomybės visiškai arba iš dalies, priklausomai nuo teismo nustatytų aplinkybių ir jo veiksmams nulemtos kilusios žalos apimties. Taigi, civilinės atsakomybės netaikymo atveju nėra visų būtinų civilinės atsakomybės kilimo sąlygų, o asmens atleidimo nuo civilinės atsakomybės atveju yra visos civilinės atsakomybės sąlygos, bet kartu nustatomi kiti veiksniai, lėmę žalos kilimą.

CK 6.253 straipsnio 1 dalis neapibrėžia civilinės atsakomybės netaikymo ir atleidimo nuo civilinės atsakomybės sąvokų, o tiesiog pateikia bendrųjų civilinės atsakomybės netaikymo ir atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindų sąrašą. Minėtame straipsnyje įtvirtinti pagrindai laikytini bendraisiais, kadangi įstatymas gali numatyti ir kitus civilinės atsakomybės netaikymo ir atleidimo pagrindus, šie pagrindai laikyti specialiaisiais civilinės atsakomybės netaikymo ir atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindais, kitokius civilinės atsakomybės netaikymo ar atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindus gali numatyti ir šalys, sudarydamos sutartis. Kadangi civilinės atsakomybės netaikymo ir atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindai yra reikšminga civilinės atsakomybės kaip asmens teisių reglamentavimo priemonės dalis, darbe kitame poskyryje bus trumpai apžvelgiami esminiai kiekvieno iš CK 6.253 straipsnio 1 dalyje įvardintų bendrųjų civilinės atsakomybės netaikymo ir atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindų aspektai.

Taigi, CK 6.253 straipsnis įtvirtina septynis civilinės atsakomybės netaikymo ir atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindus. Sprendžiant civilinės atsakomybės taikymo klausimą, šie pagrindai yra itin svarbūs, kadangi CK 6.253 straipsnio 1 dalyje įtvirtinti pagrindai yra galimybė atsakovui gintis nuo jam pareikštų reikalavimų ir taip išvengti žalos atlyginimo. Aptarus, kad įstatymas įtvirtina bendruosius civilinės atsakomybės netaikymo ir atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindus, būtina paanalizuoti, koks yra skirtumas tarp civilinės atsakomybės netaikymo instituto ir atleidimo nuo civilinės atsakomybės instituto, įvertinti, kam toks įstatymo leidėjo reglamentavimas buvo įtvirtintas ir kokia jo kaip civilinės atsakomybės kaip asmens teisių reglamentavimo priemonės reikšmė.

4.2. Civilinės atsakomybės netaikymo ir atleidimo nuo civilinės atsakomybės santykis

Ankstesniame poskyryje išaiškinta, kad civilinės atsakomybės netaikymas ir atleidimas nuo civilinės atsakomybės taikymo yra du skirtingi civilinės teisės institutai, kuriuos įstatymų leidėjas įtvirtino viename CK 6.253 straipsnyje. Civilinės atsakomybės netaikymas siejamas su visų civilinės atsakomybės taikymo sąlygų nebuvimu, o tuo tarpu atleidimo nuo civilinės atsakomybės taikymo atveju yra nustatomos visos civilinės atsakomybės taikymo sąlygos, tačiau prie žalos kilimo prisideda kiti veiksniai, už kuriuos skolininkas neatsako. Taigi, skolininkas gali būti visiškai arba iš dalies atleistas nuo civilinės atsakomybės taikymo, priklausomai nuo to, kokia apimtimi kiekvieno asmens veiksmai prisidėjo prie žalos kilimo.

Iš lingvistinės CK 6.253 straipsnio 1 dalies analizės matyti, kad visi šioje teisės normoje įtvirtinti pagrindai gali būti tiek civilinės atsakomybės netaikymo, tiek atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindai, kadangi įstatymo leidėjas vartoja jungtuką „taip pat“. Vertintina, kad toks reglamentavimas nėra tikslus. Tokia įstatymo leidėjo pozicija yra grindžiama tuo, kad civilinės atsakomybės netaikymas yra laikomas platesne sąvoka nei atleidimas nuo civilinės atsakomybės, o siekis įtvirtinti šiuos du institutus viename straipsnyje grindžiamas koncentracijos principu. Manytina, kad įstatymo leidėjas nelaiko, jog visi CK 6.253 straipsnio 1 dalyje įtvirtinti pagrindai gali būti ir civilinės atsakomybės netaikymo, ir atleidimo nuo civilinės atsakomybės.

Ankstesniame poskyryje buvo aptarta, kad CK 6.253 straipsnio 1 dalyje įvardinti septyni civilinės atsakomybės netaikymo ir atleidimo nuo civilinės atsakomybės taikymo pagrindai. Šio darbo tikslas nėra detaliosi analizuoti kiekvieną CK 6.253 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą pagrindą. Šiame skyriuje siekiama pateikti civilinės atsakomybės netaikymo ir atleidimo nuo civilinės atsakomybės taikymo reikšmę civilinei atsakomybei kaip asmens teisių reglamentavimo priemonei. Norint tai padaryti, būtina paanalizuoti, kokie konkretūs CK 6.253 straipsnio 1 dalyje įtvirtinti pagrindai yra priskiriami civilinės atsakomybės netaikymui ir kokie – atleidimui nuo civilinės atsakomybės taikymo.

Nenugalima jėga yra tiek civilinės atsakomybės netaikymo, tiek atleidimo nuo civilinės atsakomybės taikymo pagrindas. Prof. habil. dr. V. Mikelėnas nurodė, kad nenugalimos jėgos pagrindo taikymo atveju lemiamas veiksnys yra kaltės kaip civilinės atsakomybės sąlygos reglamentavimas: tuo atveju, kai kaltė yra būtinoji civilinės atsakomybės taikymo sąlyga, nenugalima jėga, neįrodžius asmens kaltės, yra civilinės atsakomybės netaikymo pagrindas, o tuo atveju, kai kaltė nėra civilinės atsakomybės taikymo sąlyga, t. y., kai įstatyme numatyta griežta

civilinė atsakomybė, nenugalima jėga yra atleidimo nuo civilinės atsakomybės taikymo pagrindas¹⁸⁵. Tokia teisės doktrinos pozicija laikytina pagrįsta.

Valstybės veiksmai yra tiek civilinės atsakomybės netaikymo, tiek atleidimo nuo civilinės atsakomybės taikymo pagrindas. Atsižvelgiant į CK 6.253 straipsnio 3 dalies reglamentavimą, valstybės veiksmai yra laikytini civilinės atsakomybės netaikymo pagrindu, kadangi šalys nėra kaltos dėl valstybės valdžios institucijų priimtų privalomų teisės aktų, jei jų nebuvo galima numatyti sutarties sudarymo metu. Tačiau pastebėtina, kad šalys sutartyje gali numatyti, kad viena iš šalių įsipareigoja gauti tam tikrus valstybės įstaigos išduodamus leidimus, t. y., gali prisiimti teisės akto išdavimo riziką. Pvz., CK 6.688¹⁸⁶ straipsnio 2 dalyje numatyta šalių teisė susitarti, kad užsakovas gautų rangos darbams reikalingus leidimus. Tokiu atveju, kai sutartimi viena šalis įsipareigoja gauti valstybės institucijos leidimą, kurio priėmimas iš esmės nepriklauso nuo sutarties šalių valios, ji prisiima riziką už tokio leidimo negavimą. Tokiu atveju leidimo negavimas negali būti pagrindas netaikyti civilinės atsakomybės, kadangi egzistuoja visos civilinės atsakomybės taikymo sąlygos, taigi, tokiu atveju gali būti sprendžiamas klausimas tik dėl visiško ar dalinio atleidimo nuo civilinės atsakomybės taikymo, priklausomai nuo šalių sudarytos sutarties ypatumų.

Trečiojo asmens veikla yra civilinės atsakomybės netaikymo pagrindas. Pažymėtina, kad trečiojo asmens veikla, dėl kurios kyla žala, turi būti visiškai nesusijusi su bylos šalimis. Trečiasis asmuo turi neturėti jokių teisinių ir faktinių ryšių su kreditoriumi ir skolininku. Tokiu atveju, kai trečiasis asmuo yra visiškai nesusijęs su kreditoriumi ir skolininku, nei kreditoriaus, nei skolininko atžvilgiu dėl trečiojo asmens sukeltos žalos nėra visų civilinės atsakomybės taikymo sąlygų. Atkreiptinas dėmesys, kad civilinė atsakomybė negali kilti asmeniui dėl kito asmens veiksmais sukeltos žalos, kai to kito asmens veiksmai negali būti kontroliuojami. Asmenys, kuriuos viena iš sutarties šalių pasitelkia į pagalbą sutartinės prievolės vykdymui, yra susiję su ta sutarties šalimi, kuri pasitelkė juos sutarties vykdymui, pvz., rangovas atsako užsakovui už subrangovo atliktus darbus, todėl trečiojo asmens veikla kaip civilinės atsakomybės netaikymo pagrindas tokiu atveju negali būti taikomas, nes rangovą ir subrangovą sieja teisiniai ryšiai – subrangos sutartiniai santykiai. Tam tikrais atvejais sutartinių įsipareigojimų specifika lemia tai, jog sutarties šalis atsako dėl trečiojo asmens sukeltos žalos, pvz., mokamoje transporto priemonės saugojimo aikštelėje palikus automobilį vagystės atveju automobilio savininkas prisiims žalos atlyginimą iš įmonės, kuriai saugoti buvo palikta transporto priemonė. Saugojimo aikštelę turinti įmonė vėliau regreso tvarka prisiims sumokėtą žalą iš vagies.

¹⁸⁵ *Supra* note 38, 249.

¹⁸⁶ *Supra* note 1.

Nukentėjusiojo asmens veiksmai, pasireiškiantys rizikos prisiėmimu arba sutikimu, kad jam būtų sukurta žala, yra civilinės atsakomybės netaikymo pagrindas. Šio pagrindo specifiką nulemia tai, kad kitos šalies, kuri sukuria žalą nukentėjusiajam, veiksmuose nėra kaltės, t. y., nėra visų būtinųjų civilinės atsakomybės taikymo sąlygų. Tais atvejais, kai asmuo pats sutinka, kad jam būtų padaryta žala, kilusios žalos atlyginimo jis netenka teisės reikalauti iš kitos šalies. Akivaizdu, kad asmuo, pats savanoriškai būdamas pavojingoje situacijoje, negali tikėtis, kad kita šalis atlygins kilusią žalą, kurią nulėmė paties nukentėjusiojo rizikos prisiėmimas.

Būtinasis reikalingumas, būtinoji gintis ir savigyna yra civilinės atsakomybės netaikymo pagrindai. Tokia išvada darytina atsižvelgiant į CK 6.253 straipsnio 6, 7 ir 8 dalių reglamentavimą, iš kurio matyti, kad tiek būtinąjo reikalingumo, tiek būtinąsios ginties, tiek savigynos panaudojimo atveju asmuo atlikti veiksmai laikyti teisėtais, jei nėra peržengiamos būtinąjo reikalingumo, būtinąsios ginties ir savigynos ribos. Taigi, minėtų pagrindų atveju nėra visų civilinės atsakomybės taikymo sąlygų, t. y., nėra neteisėtų veiksmų, kaip civilinės atsakomybės taikymo sąlygos.

Įstatymo leidėjas ne šiaip sau įtvirtino du visiškai skirtingus institutus: civilinės atsakomybės netaikymą ir atleidimą nuo civilinės atsakomybės taikymo. Civilinės atsakomybės netaikymas yra numatytas tiems atvejams, kai asmens veiksmuose nėra visų civilinės atsakomybės taikymo sąlygų. Kadangi įstatymas numato, kad tik civilinės atsakomybės taikymo sąlygų visuma yra pagrindas žalos atlyginimui, kartu turi būti numatyti tie atvejai, kai kurios nors iš civilinės atsakomybės taikymo sąlygos nėra, taip pat turi būti aptarta, kokie padariniai tada kyla šalims. Šiame darbe dažnai pažymima, kad civilinė atsakomybė kaip asmens teisių reglamentavimo priemonė reiškia vienos šalies teisę reikalauti žalos atlyginimo ir kitos šalies pareigą šią žalą atlyginti. Natūralu, kad iš civilinės atsakomybės kaip asmens teisių reglamentavimo priemonės kyla pareiga visiškai atlyginti padarytą žalą. Tačiau visiško žalos atlyginimo principo taikymas nėra absoliutus, kadangi įstatymas įtvirtina teismo teisę mažinti žalos atlyginimą taip pat numato ribotą neturtinės žalos atlyginimą. Nesant visų civilinės atsakomybės taikymo sąlygų, asmeniui negali būti taikoma civilinė atsakomybė, kadangi žalos atlyginimas yra paremtas visų civilinės atsakomybės sąlygų buvimu, o ne jų dalimi. Tai reiškia, kad asmuo, patyręs žalą dėl CK 6.253 straipsnio 1 dalyje įvardintų civilinės atsakomybės netaikymo pagrindų, negaus žalos atlyginimo. Tuo tarpu atleidimo nuo civilinės atsakomybės atveju atsakingo asmens veiksmuose yra visos civilinės atsakomybės taikymo sąlygos, tačiau prie žalos kilimo prisideda arba ją lemia kiti veiksniai, nepriklausantys nuo atsakingo asmens valios. Tai reiškia, kad atleidimo nuo civilinės atsakomybės taikymo atveju asmuo yra visiškai arba iš dalies atleidžiamas nuo civilinės atsakomybės taikymo, priklausomai nuo to, kiek

pašaliniai veiksniai prisidėjo prie žalos padarymo. Toks įstatyminis reglamentavimas yra pagrįstas, kadangi asmuo, kuris sukėlė žalą nesant visų privalomų civilinės atsakomybės taikymo sąlygų, negali būti atsakingas už kilusią žalą, kadangi jam tokios atsakomybės neįtvirtina įstatymas. Pažymėtina, kad civilinės atsakomybės, kaip ir bet kurios kitos teisinės atsakomybės rūšies, taikymas turi būti aiškiai apibrėžtas įstatyme. Panaši situacija yra ir su atleidimo nuo civilinės atsakomybės institutu. Nepaisant to, kad yra nustatomos visos civilinės atsakomybės taikymo sąlygos, įstatymas numato teismams pareigą įvertinti, ar kilusią žalą lėmė vien skolininko veiksmai, ar nebuvo kitų nuo skolininko nepriklausančių faktorių, kurie taip pat prisidėjo prie žalos kilimo ar ją lėmė. Įstatymas negali numatyti pareigos atsakyti už kitus asmenis ar veiksmus ir jų sukeltą žalą, jei konkrečiu atveju tokios pareigos neįtvirtina įstatymas.

PETL 7:101¹⁸⁷ straipsnio 1 dalis, kaip ir CK 6.253 straipsnio 1 dalis, nepateikia civilinės atsakomybės netaikymo ir atleidimo nuo civilinės atsakomybės taikymo sąvokų, joje tiesiog įvardyti šių institutų taikymo pagrindai. PETL 7:101¹⁸⁸ straipsnio 2 dalis numato, kad civilinės atsakomybės šalinimą lemia civilinės atsakomybės sąlygų vertinimas ir pagrindai, kuriems esant asmuo yra atleidžiamas nuo civilinės atsakomybės taikymo, o straipsnio 3 dalis įtvirtina, kad išimtiniais atvejais civilinė atsakomybė gali būti sumažinta. PETL 7:102¹⁸⁹ straipsnio 1 dalis numato, kad griežta civilinė atsakomybė gali būti netaikoma arba sumažinta, jei žala sukurta dėl nenugalimos jėgos arba dėl trečiojo asmens veiksmų, o straipsnio 2 dalis įtvirtina, jog griežtos atsakomybės netaikymą arba sumažinimą lemia veiksnių apimtis. PETL komentare, analizuojant anksčiau aptartas normas, nurodoma, kad ne visais atvejais galima lengvai nustatyti, kada civilinė atsakomybė turi būti taikoma pilna apimtimi, o kada ji turi būti visai netaikoma, todėl yra būtina įtvirtinti civilinės atsakomybės mažinimo pagrindą¹⁹⁰. Taigi, PETL atleidimo nuo civilinės atsakomybės institutą grindžia tuo, kad civilinės atsakomybės taikymas ir atleidimas nuo civilinės atsakomybės taikymo nėra pakankamas tais atvejais, kai nėra aiškios civilinės atsakomybės taikymo ar jos netaikymo ribos. Pastebėtina, kad PETL neskiria civilinės atsakomybės netaikymo ir atleidimo nuo civilinės atsakomybės taikymo sąvokų. PETL vartojamos sąvokos yra visiškas ir dalinis atleidimas nuo civilinės atsakomybės taikymo. Iš to kas aptarta, matyti, kad tiek PETL, tiek CK aiškiai neatskiria civilinės atsakomybės netaikymo ir atleidimo nuo civilinės atsakomybės taikymo institutų.

¹⁸⁷ *Supra* note, 122.

¹⁸⁸ *Ibid.*

¹⁸⁹ *Ibid.*

¹⁹⁰ *Ibid.*, 123.

Civilinės atsakomybės netaikymas yra platesnė sąvoka nei atleidimas nuo civilinės atsakomybės taikymo¹⁹¹. Civilinės atsakomybės netaikymo institutas pasižymi absoliutumu, kadangi nustačius, kad nėra nors vienos iš civilinės atsakomybės taikymo sąlygos, asmeniui visais be išimčių atvejais negali būti taikoma civilinė atsakomybė. Tuo tarpu atleidimas nuo civilinės atsakomybės taikymo gali būti tiek visiškas, tiek dalinis. Akivaizdu, kad absoliutumu pasižymintis civilinės atsakomybės netaikymo institutas nėra pakankamas tinkamam civilinės atsakomybės įgyvendinimui užtikrinti, kadangi civilinės atsakomybės netaikymas yra siejamas su visų civilinės atsakomybės taikymo sąlygų nebuvimu, tačiau neapima tų atvejų, kai yra nustatomos visos civilinės atsakomybės taikymo sąlygos, tačiau tuo pačiu prie žalos kilimo prisideda ir kiti veiksniai. Taigi, atleidimas nuo civilinės atsakomybės ir civilinės atsakomybės netaikymas yra du skirtingi civilinės atsakomybės institutai, kurių apėmimui gali būti vartojamas terminas civilinę atsakomybę šalinantys pagrindai. Abu minėti institutai yra būtina civilinės atsakomybės kaip asmens teisių reglamentavimo priemonės dalis, kurios pagrindu įstatymas užtikrina, kad tik jame numatytais atvejais ir sąlygomis asmeniui gali būti taikoma civilinė atsakomybė, taip pat užtikrina, kad už kitų asmenų veiksmus ar veiksnius, kurie nepriklauso nuo asmens valios, asmuo nebus priverstas atsakyti ir taip bus užtikrinama, jog nebus iškreiptas civilinės atsakomybės institutas.

Apibendrinant, civilinę atsakomybę kaip asmens teisių reglamentavimo priemonę reiškia vienos šalies teisę reikalauti žalos atlyginimo ir kitos šalies pareigą tą žalą atlyginti. Tačiau visiškas žalos atlyginimas nėra absoliutus, kadangi žalos atlyginimas yra siejamas su įstatyme numatytais civilinės atsakomybės sąlygų buvimu. Tam, kad civilinės atsakomybės institutas galėtų tinkamai funkcionuoti, įstatymų leidėjas įtvirtino civilinės atsakomybės netaikymo ir atleidimo nuo civilinės atsakomybės taikymo institutus, kurie užtikrina, kad tik esant visoms civilinės atsakomybės taikymo sąlygoms, t. y., tik įstatymo nustatytais pagrindais, asmeniui gali kilti civilinė atsakomybė, taip pat numato, kad asmuo turi atsakyti tik savo veiksmis sukeltą žalą (neskaitant atvejų kai įstatymas numato netiesioginę civilinę atsakomybę), o kiti veiksniai, lėmę arba prisidėję prie žalos kilimo, nepatenka į jam taikomą civilinę atsakomybę. Įvertinus šias aplinkybes darytina išvada, kad vienos šalies reikalavimo teisės ribojimas, o kitos šalies žalos padarymo toleravimas įstatymo numatytais atvejais yra pagrįstas.

¹⁹¹ *Supra* note 38, 350.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

1. Kompensacinė civilinės atsakomybės prigimtis nulemia civilinės atsakomybės kaip asmens teisių reglamentavimo priemonės ypatumus. Civilinė atsakomybė kaip asmens teisių reglamentavimo priemonė, reiškianti vienos šalies teisę reikalauti žalos atlyginimo ir kitos šalies pareigą atlyginti padarytą žalą, sąlygoja visiško žalos atlyginimo principo įtvirtinimą.
2. Sutarčių laisvės principas civilinės atsakomybės institute yra ribojamas. Šalys, siekdamas, kad jų sutarties sąlygos, reglamentuojančios civilinės atsakomybės taikymą, nebūtų nugrinčytos, yra skatinamos bendradarbiauti ir nepiktnaudžiauti savo padėtimi kitos šalies atžvilgiu. Teismo diskrecijos ribas nukrypti nuo šalių laisva valia sutartų civilinės atsakomybės nuostatų taikymo nustato CK 1.2 straipsnis. Civilinių teisių ribas apibrėžiančių veiksnių įtvirtinimas abstrakčiomis sąvokomis, tokiomis kaip vieša tvarka, geros moralės principai, žmonių sveikata ir gyvybė, padeda išvengti formalaus teisės normų taikymo, kadangi teismai abstrakčias sąvokas gali lengviau pritaikyti nagrinėdami bylas. Abstrakčių sąvokų įtvirtinimas yra sąlygotas civilinių teisinių santykių dinamikos ir pasitikėjimu teismų kompetentingumu.
3. Žmonių sveikata ir gyvybė, kaip civilinių teisių ribas apibrėžiantis veiksnys, lemia specifinį žalos atlyginimą – visišką žalos, įskaitant neturtinę žalą, atlyginimą. Toks įstatyminis reglamentavimas yra pagrįstas visų vertybių išdėstymo vertybių skalėje, kas lemia, jog kuo svarbesnė vertybė yra pažeista, tuo didesnę apsaugą turi įtvirtinti įstatymas.
4. Teismai vis dar susiduria su netesybų ir palūkanų mažinimo klaidomis. Viena iš dažniausiai pasitaikančių palūkanų mažinimo klaidų yra neįvertinimas aplinkybės, kad mokėjimo palūkanos gali būti mažinamos tik sutarties teisės normų pagrindu, kad CK 6.228 straipsnio teismas negali taikyti savo iniciatyva, kadangi jis taikomas tik esant šalies prašymui. Teismai klaidingai pelno palūkanas mažina CK 6.37 straipsnio 3 dalies, CK 1.5 straipsnio pagrindu, nors šios teisės normos taikytinos tik kompensuojamųjų palūkanų mažinimo atveju. Teismuose neretai pasitaiko netesybų mažinimo klaidų, ypač kai byloje sprendžiamas klausimas dėl Lietuvos Respublikos vartojimo kredito įstatymo taikymo sutartiniams santykiams, atsiradusiems iki šio įstatymo įsigaliojimo, teismai arba nepagrįstai tiesiogiai remiasi sutartinių santykių metu negaliojančiu įstatymu, arba priteisia kreditoriui nepagrįstai didelius delspinigius, neatsižvelgdami į paties kreditoriaus delsimą kreiptis į teismą laiku, kas automatiškai didina kreditoriaus nuostolius.

5. Civilinės atsakomybės netaikymas ir atleidimas nuo civilinės atsakomybės taikymo yra du skirtingi ir itin reikšmingi civilinės atsakomybės institutai, pasireiškiantys kaip civilinės atsakomybės taikymo išimtys. Visiškas žalos atlyginimas nėra absoliutus, kadangi žalos atlyginimas yra siejamas su įstatyme numatytų civilinės atsakomybės sąlygų buvimu. Civilinės atsakomybės netaikymo ir atleidimo nuo civilinės atsakomybės taikymo institutai užtikrina, kad asmeniui civilinė atsakomybė bus pritaikyta tik esant visoms civilinės atsakomybės taikymo sąlygoms ir tiek, kiek jo veiksmai lėmė žalos kilimą. Įstatymas iš asmenų negali reikalauti daugiau, nei pats imperatyviai numato, todėl vienos šalies reikalavimo teisės ribojimas, o kitos šalies žalos padarymo toleravimas civilinės atsakomybės netaikymo ir atleidimo nuo civilinės atsakomybės taikymo institutų pagrindu yra pagrįstas.

LITERATŪRA

Monografijos ir straipsnių rinkiniai:

1. Baranauskas, Egidijus, et al. *Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2006.
2. European Group on Tort Law, *Principles of European Tort Law. Text and Commentary*. Wien: Springer, 2005.
3. Fedosiukas, Olegas. *Lietuvos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis. II tomas*. Vilnius, 2009.
4. Fontaine, Marcel and De Ly, Filip. *Drafting International Contracts: Analysis of Contract Clauses*. New York: Transnational Publishers, Inc., 2006.
5. International Institute for the Unification of Private Law. *Unidroit Principles of International Commercial Contracts (UNIDROIT)*. Rome, 2010.
6. Koffman, Laurence and Macdonald, Elizabeth. *The Law of Contract. Seventh edition*. New York: Oxford University Press, 2007.
7. Koziol, Helmut. *European Tort Law. Tort and Insurance Law. Year-book*. Springer: Wien/NewYork, 2003.
8. Mikelėnas, Valentinas. *Civilinės atsakomybės problemos: Lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995.
9. Mikelėnas, Valentinas, et al. *Civilinė teisė*. Vilnius: Justitia, 2009.
10. Mikelėnas, Valentinas, et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2001.
11. Mikelėnas, Valentinas. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I dalis*. Vilnius: Justitia, 2003.
12. Mikelėnas, Valentinas. *Prievolių teisė. Pirmoji dalis*. Vilnius: Justitia, 2002.
13. Milinis, Albertas, et al. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. Pirmoji knyga*. Justitia, 2013.
14. Mill, John Stuart. *Apie laisvę*. Vilnius: Pradai, 1995.
15. Nekrošius, Ipolitas, Nekrošius, Vytautas, Vėlyvis, Stasys. *Romėnų teisė*. Vilnius: Justitia, 2007.
16. O. Lando, H. Beale. *The Principles of European Contract Law, Part III*. The Hague: Kluwer Law International, 2002.

17. Pumputis, Alvydas. *Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė. Monografija*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003.
18. Spruogis, Ernestas, et al. *Teisės teorijos įvadas. Antrasis leidimas*. Vilnius: MES, 2012.
19. Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law (Acquis Group), *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR). Outline Edition* (Munich: European law publishers GmbH, 2009).
20. Vaišvila, Alfonsas. *Teisės teorija. Trečiasis leidimas*. Vilnius: Justitia, 2009.
21. Vansevicius, Stasys. *Valstybės ir teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2000.

Straipsniai iš knygų, mokslo darbų rinkinių ir konferencijų medžiagos

22. Norkūnas, Algis ir Selelionytė-Drukteinienė, Simona. *Civilinės atsakomybės praktikumas. Mokomasis leidinys*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008.
23. Vaišvila, Alfonsas. “Žmogaus teisės ir viešasis interesas“ iš *Žmogaus teisės ir viešasis interesas*. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių asociacija, 2011 m. balandžio 6 d. konferencija, 12. <http://www.nemokamosknygos.lt/uploads/files/Pozicija%202011%20m%20%20el.versija.pdf>
24. Trebilcock, Michael J. “Critiques of the Limits of Freedom of Contract: A. Rejoinder.” Osgoode Hall Law Journal 2, 33 (1995). <http://digitalcommons.osgoode.yorku.ca/cgi/viewcontent.cgi?article=1652&context=ohlj>.

Moksliniai straipsniai

25. Abramavičius, Armanas. (2006). “Asmenų lygiateisiškumo principo interpretavimas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje.” *Jurisprudencija* 12, 90 (2006): 42-50.
26. Dambrauskaitė, Asta. (2009). “Neįmanomumo įvykdyti prievolę įtaka sandorių galiojimui: principo „impossibilium nulla obligatio est“ taikymas šiuolaikinėje teisėje.” *Jurisprudencija* 3, 117 (2009): 313–337.
27. Fedosiukas, Olegas. (2002). “Nuosavybė ir turtas Civiliniame ir Baudžiamajame kodeksuose.” *Jurisprudencija* 28, 20 (2002): 80-86.
28. Gečaitė, Vilma. “Viešojo intereso samprata civiliniame procese.” *Justitia* 2, 60 (2006): 57:83.
29. Gumbis, Jaunius. “Naujų besiformuojančių visuomeninių santykių valstybinis reguliavimas ar savireguliacija.” *Teisė* 58 (2006): 84-93.

30. Jankutė, Renata. "Visiško nuostolių atlyginimo principo, kilus deliktinei atsakomybei, taikymo išimtys – subjektyvios prigimties faktoriai." *Socialinių mokslų studijos* 5, 1 (2013): 291-310.
31. Jonaitis, Marius ir Milinis, Albertas. "Žmogaus gyvybė kaip teisinė vertybė ir jos apsauga romėnų teisėje." *Jurisprudencija* 18, 3 (2011): 821-840.
32. Jovaišas, Karolis. "Nuosavybės teisės apribojimas žmogaus teisių apsaugos kontekste." *Teisės problemos* 9, 49 (2005): 60-86.
33. Klimas, Evaldas ir Jurgaitis, Vidmantas. (2011). "Pareigos bendradarbiauti principo aiškinimas ir turinys šiuolaikinėje sutarčių teisėje." *Socialinių mokslų studijos* 3, 1 (2011): 329-346.
34. Lastauskienė, Giedrė. "Teismų „interpretacinis žaismas“ ir jo doktrininės prielaidos." *Jurisprudencija* 19, 4 (2012): 1343–1359.
35. Mikelėnas, Valetinas. "Piktnaudžiavimas teise: samprata ir įstatymų taikymo problemos." *Justitia* 1, 1 (1996).
36. Miškinis, Petras Algirdas. (2002). "Savigyna Lietuvos civilinėje teisėje." *Jurisprudencija* 28, 20 (2002): 17-22.
37. Norkūnas, Algis. (2002). "Kaltė kaip civilinės atsakomybės pagrindas." *Jurisprudencija* 28, 20 (2002): 112-118.
38. Selelionytė-Drukteinienė, Simona. "Grynai ekonominio pobūdžio žala kaip specifinė žalos kategorija Lietuvos Respublikos deliktų teisėje." *Jurisprudencija* 4, 118 (2009): 123-146.
39. Selelionytė-Drukteinienė, Simona. "Sutartinė atsakomybė: grįsta kalte ar be kaltės?" *Jurisprudencija* 18, 4 (2011): 1417-1441.
40. Spruogis, Ernestas. "Dar kartą apie subjektines teises: subjektinių teisių sampratos, jų santykio su objektine teise bei prigimties problemos." *Jurisprudencija* 18, 2 (2011): 561-574.
41. Spruogis, Ernestas. (2006). "Teisės aiškinimo probleminiai aspektai." *Jurisprudencija* 8, 86 (56–62).
42. Vaišvila, Alfonsas. "Teisingumas: jo formos ir socialinė reikšmė (metodologinis aspektas)." *Jurisprudencija* 24, 16 (2002): 196-203.
43. Višinskis, Gerardas. "Savavaldžiavimo nusikaltimo ir civilinių teisių savigynos santykis." *Teisė* 92 (2014): 126-136.

Elektroniniai leidiniai:

44. "Lietuvių kalbos žodynas." Žiūrėta 2015 11 15. Prieiga per internetą: <http://lkzd.lki.lt>

Lietuvos Respublikos teisės aktai:

45. "Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas." *Valstybės žinios* 89, 2741 (2000).
46. "Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas." *Valstybės žinios* 74, 2262 (2000).
47. "Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas." *Valstybės žinios* 36, 1340 (2002).
48. "Lietuvos Respublikos Konstitucija." *Valstybės žinios*, 33, 1014 (1992).
49. "Lietuvos Respublikos vartojimo kredito įstatymas." *Valstybės žinios* 1, 1 (2011).
50. "Lietuvos Respublikos visuomenės sveikatos priežiūros įstatymas." *Valstybės žinios* 56, 2225 (2002).
51. "Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinis kodeksas." *Vyriausybės žinios* 19, 138 (1964).

Tarptautinės sutartys ir kiti dokumentai:

52. European Union. "The Principles Of European Contract Law 2002 (Parts I, II, and III)." Žiūrėta 2015 11 04. <http://www.jus.uio.no/lm/eu.contract.principles.parts.1.to.3.2002/>
53. "Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija." *Valstybės žinios* 40, 987 (1995).
54. International institute for the unification of private law. "Unidroit Principles of International Commercial Contracts." Žiūrėta 2015 11 04, 2016 01 23. <http://www.unidroit.org/instruments/commercial-contracts/unidroit-principles-2010/414-chapter-1-general-provisions/863-article-1-1-freedom-of-contract>
55. "Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas." *Valstybės žinios* 77, 3288 (2002).
56. "Visuotinė žmogaus teisių deklaracija." *Valstybės žinios* 68, 2497 (2006).

Lietuvos Respublikos teismų praktika:

57. "Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. spalio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1658-436/2014." Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/874578?nr=11>
58. "Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. spalio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-2143-390/2015." Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1146555?nr=9>

59. "Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. spalio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1700-555/2015." Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1147890?nr=8>
60. "Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-2015-555/2015." Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1148775?nr=7>
61. "Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. spalio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-2281-601/2015." Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1149348?nr=6>
62. "Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. lapkričio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-2101-555/2015." Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1156652?nr=4>
63. "Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. lapkričio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-2426-390/2015." Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1156678?nr=5>
64. "Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. gruodžio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-2282-273/2015." Prieiga per internetą: <http://eteismai.lt/byla/198625006937092/2A-2282-273/2015>
65. "Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. gruodžio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-2505-555/2015." Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1164358?nr=1>
66. "Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. kovo 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-291-513/2015." Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1017441?nr=79>
67. "Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-898-459/2015." Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1071613?nr=8>
68. "Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. birželio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-970-730/2015." Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1071660?nr=7>

69. "Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. spalio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1301-459/2015." Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1147164?nr=6>
70. "Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. spalio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1323-253/2015." Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1147160?nr=5>
71. "Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1364-538/2015." Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1157510?nr=4>
72. "Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1413-265/2015." Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1157512?nr=3>
73. "Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. lapkričio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1865-538/2015." Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1161424?nr=2>
74. "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-552/2005." Prieiga per internetą: <http://www.teisesgidas.lt/lat.php?id=29297>
75. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. sausio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-30/2006.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/57395?nr=1>
76. "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. kovo 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-133/2006." Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/59310?nr=1>
77. "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. birželio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-394/2006." Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/61870?nr=1>
78. "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. kovo 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-98/2007." Prieiga per internetą: <http://eteismai.lt/byla/47514684682292/3K-3-98/2007>

79. "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. spalio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-304/2007." Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/81411?nr=1>
80. "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. lapkričio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-496/2008." Prieiga per internetą: <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=c46c6c4e-b844-43df-b215-d17f75c9f623>
81. "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. kovo 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-53/2010." Prieiga per internetą: <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=5aff353a-0ea5-4a75-8ea5-6355b7d71325>
82. "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. balandžio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-140/2010." Prieiga per internetą: <http://eteismai.lt/byla/24781268168550/3K-3-140/2010>
83. "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. gruodžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-564/2012." Prieiga per internetą: <http://eteismai.lt/byla/105791536834805/3K-3-564/2012>
84. "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-144/2014." Prieiga per internetą: <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=66b3795d-9e8d-422c-881d-7262b46587b9>
85. "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1999 m. birželio 18 d. nutarimas Nr. 18 Dėl teismų praktikos nužudymų bylose." *Teismų praktika* 11 (1999). Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/28624?nr=21>
86. "Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. liepos 4 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos vidaus reikalų, Specialiųjų tyrimų tarnybos, Valstybės saugumo, Krašto apsaugos, Prokuratūros, Kalėjimų departamento, jam pavaldžių įstaigų bei valstybės įmonių pareigūnų ir karių Valstybinių pensijų įstatymo 11 straipsnio 2 dalies (2000 m. gruodžio 21 d. redakcija) ir 13 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. sausio 20 d. nutarimu Nr. 83 patvirtintų Vidaus reikalų, Specialiųjų tyrimų tarnybos, Valstybės saugumo, Krašto apsaugos, Prokuratūros, Kalėjimų departamento, jam pavaldžių įstaigų bei valstybės įmonių pareigūnų ir karių valstybinių pensijų

- skyrimo bei mokėjimo nuostatų 25 punkto 2 pastraipos (2001 m. gegužės 25 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir šių nuostatų 5 punkto atitikties Vidaus reikalų, Specialiųjų tyrimų tarnybos, Valstybės saugumo, Krašto apsaugos, Prokuratūros, Kalėjimų departamento, jam pavaldžių įstaigų bei alstybės įmonių pareigūnų ir karių Valstybinių pensijų įstatymo 16 straipsnio 4 daliai“.“ Prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta287/content>
87. “Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.“ Prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta217/content>
88. “Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. vasario 3 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymo (2004 m. kovo 5 d. redakcija) 11 straipsnio 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.“ Prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta164/content>
89. “Lietuvos Respublikos teismų praktikos, taikant tarptautinės privatinės teisės normas, apibendrinimo apžvalga Nr. A2-14.“ *Teismų praktika* 14 (2000). Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/25588?nr=30>
90. “2013 m. sausio 8 d. Netesybas ir palūkanas reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvoje Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga Nr. AC-37-1. 37.“ *Teismų praktika* 37 (2013).
91. “Panevėžio apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. spalio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-767-425/2015.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1149022?nr=5>
92. “Panevėžio apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. spalio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-781-425/2015.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1149021?nr=4>
93. “Panevėžio apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. lapkričio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-841-198/2015.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1154950?nr=3>

94. “Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. gruodžio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-981-357/2014.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/940965?nr=6>
95. “Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. spalio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-714-368/2015.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1143836?nr=9>
96. “Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. lapkričio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-978-210/2015.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1152432?nr=7>
97. “Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. lapkričio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-878-357/2015.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1154386?nr=4>
98. “Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. lapkričio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-943-357/2015.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1154389?nr=5>
99. “Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. lapkričio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-961-357/2015.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1154405?nr=6>
100. “Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. gruodžio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1029-569/2015.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1172298?nr=3>
101. “Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. gruodžio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-1013-368/2015.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1172294?nr=2>
102. “Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-1174-357/2015.“ Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/tp/1165543?nr=1>

ANOTACIJA LIETUVIŲ KALBA

Civilinė atsakomybė yra viena iš svarbiausių prievolių teisės instituto dalių, jai teisės doktrinoje skiriamas didelis dėmesys, tačiau civilinės atsakomybės kaip asmens teisių reglamentavimo priemonės analizė nėra išplėtotą. Įstatymų leidėjas Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse civilinės atsakomybės institutą įtvirtino kaip asmens teisių ir pareigų reglamentavimo priemonę: viena šalis turi reikalavimo teisę, kita šalis – reikalavimo teisę atitinkančią pareigą. Tam, kad suprasti civilinę atsakomybę kaip asmens teisių reglamentavimo priemonę, būtina atskleisti sutarčių laisvės principo taikymą civilinės atsakomybės institute, analizuoti civilinių teisių ribas apibrėžiančių veiksnių įtaką civilinės atsakomybės reglamentavimui. Civilinė atsakomybė yra grindžiama visiško žalos atlyginimo principu, todėl jam darbe skiriamas didelis dėmesys, bandoma apžvelgti, su kokiais pagrindinėmis nuostolių atlyginimo problemomis susiduria teismai spręsdami bylas. Įstatymų leidėjas civilinės atsakomybės institutu įtvirtino civilinių teisinių santykių subjektų teisių ir pareigų pusiausvyrą, atitinkančią teisinės valstybės sampratą. Reglamentuodamas civilinę atsakomybę įstatymų leidėjas taip pat įtvirtino civilinės atsakomybės netaikymą ir atleidimą nuo civilinės atsakomybės esant įstatyme numatytiems pagrindams, todėl darbe analizuojant minėtus institutus, bandoma atsakyti į klausimą, ar įstatymų leidėjas pagrįstai numatė vienos šalies reikalavimo teisės ribojimą, o kitos šalies žalos padarymo toleravimą bei ar toks reglamentavimas gali būti pateisinamas teisinėje valstybėje.

Atlikus tyrimą, buvo nustatyta, kad nepaisant to, jog civilinė atsakomybė kaip asmens teisių reglamentavimo priemonė, kuri pasireiškia kaip vienos šalies teisė reikalauti žalos atlyginimo, o kitos šalies pareiga tą žalą atlyginti, sąlygoja visiško žalos atlyginimo principo įtvirtinimą, tuo pačiu metu pagrįstai numato, kad ne visais atvejais asmeniui padaryta žala gali būti atlyginama.

Reikšmingi žodžiai: visiškas žalos atlyginimas, civilinių teisių ribas apibrėžiantys veiksniai, netaikymas, atleidimas.

ANOTACIJA ANGLŲ KALBA

Despite the fact that civil liability is one of the most important parts of law of obligations, to which legal doctrine pay much attention, the civil liability as an individual right regulatory measure analysis is not developed. The legislature in the Republic of Lithuania civil code institute of the civil liability consolidated as the regulatory measure of rights and duties: one party has the right to claim for damage, another party has a duty to pay the damage. In purpose to understand the civil liability as an individual right regulatory instrument it is necessary to reveal the principle of freedom of contract and it's application in civil liability's institute, to analyze civil rights limits defining factors on civil liability's regulation. Great attention is paid to civil liability which is based on the principle of full compensation, trying to review what are the main problems in courts solving cases in facing damages. The legislature in civil liability established the balance of civil legal relations between the rights and obligations corresponding the concept of the rule of law. Considering the fact that regulating the civil responsibility the legislator also instituted a civil liability's exemption and exclusion from civil liability under the law provided, it is necessary to analyze these institutes, try to answer the question of whether the legislature reasonably predicted one party of a right restriction, and the other party's damage tolerance and whether such regulation might be justified by the rule of law.

After research, it was found that despite the fact that the civil liability as an individual right regulatory remedy, which manifests itself as one of the party's right to claim damages and the other party's duty to compensate the damage, resulting in full compensation principle, at the same time reasonably expects that not in all cases the person causing damage that can be compensated.

Key words: full compensation, civil rights limits defining factors, exclusion, exemption.

SANTRAUKA

Magistro baigiamojo darbo tema „Civilinė atsakomybė kaip asmens teisių reglamentavimo priemonė“. Civilinės atsakomybės institutas yra labai platus, tačiau darbo aktualumas pasireiškia specifiniu šio instituto nagrinėjimo aspektu, kadangi yra nagrinėjama civilinė atsakomybė kaip asmens teisių reglamentavimo priemonė. Civilinė atsakomybė kaip asmens teisių reglamentavimo priemonė yra apibrėžiama kaip vienos šalies teisė reikalauti žalos atlyginimo ir kitos šalies pareiga tą žalą atlyginti. Darbe siekiama atskleisti civilinių teisių ribas apibrėžiančių veiksnių įtaką visiško žalos atlyginimo principo taikymui, taip pat civilinės atsakomybės ir civilinės atsakomybės netaikymo bei atleidimo nuo civilinės atsakomybės santykių bei nustatyti, ar įstatymų leidėjas pagrįstai numatė vienos šalies reikalavimo teisės ribojimą, o kitos šalies žalos padarymo toleravimą bei ar toks reglamentavimas gali būti pateisinamas teisinėje valstybėje. Kadangi civilinė atsakomybė yra itin svarbi prievolių teisės dalis, aptariami civilinių santykių teisinio reglamentavimo ypatumai, civilinės atsakomybės specifika, sutarčių laisvės principo taikymas ir jo ribos civilinės atsakomybės institute. Analizuojama abstrakčiomis sąvokomis įtvirtintų civilinių teisių ribas apibrėžiančių veiksnių reikšmė civilinės atsakomybės reglamentavimui, vertinama, koks veiksnys nulėmė konkrečias civilinės atsakomybės taikymo normas ir jų specifiką. Kadangi civilinė atsakomybė yra grindžiama visiško žalos atlyginimo principu, aptariama šio principo esmė ir realus jo taikymas teismų praktikoje. Darbe atskleidžiamos pagrindinės teismų praktikoje pasitaikančios nuostolių atlyginimo problemos. Analizuojant civilinės atsakomybės netaikymo ir atleidimo nuo civilinės atsakomybės taikymo institutus, pagrindžiama išvada, kad nepaisant to, kad civilinė atsakomybė kaip asmens teisių reglamentavimo priemonė, kuri pasireiškia kaip vienos šalies teisė reikalauti žalos atlyginimo, o kitos šalies pareiga tą žalą atlyginti, sąlygoja visiško žalos atlyginimo principo įtvirtinimą, tuo pačiu metu pagrįstai numato, kad ne visais atvejais asmeniui padaryta žala gali būti atlyginama.

Atliekant tyrimą analizuotas nacionalinis įstatyminis reglamentavimas, jis lygintas su tarptautiniu reglamentavimu, nagrinėta nacionalinių teismų praktika, aptarti aktualūs teisės mokslininkų darbai.

SUMMARY

The theme of this master thesis is "Civil liability as an individual right regulatory measure". The institute of the civil liability is very wide but the relevance of this institute gets specific aspects of the study because it is considered as an individual right regulatory measure. Civil liability as an individual right regulatory measure is defined as one party's right to claim for damage and another party's duty to pay the damage. This work aims to expose civil rights limits defining factors influence on the principle of full compensation, also to clarify the relationship between civil liability and civil liability's exemption and exclusion from civil liability and to determine whether the legislature reasonably predicted one party's right restriction and the other party's damage tolerance and whether such regulation might be justified by the rule of law. Considering the fact that the civil liability is an essential part of the law of obligations it is important to discuss civil relations peculiarities of legal regulation, liability specifics, the application of the principle of freedom of contract and its limits in the institute of the civil liability. Analyzing the meaning of civil rights limits defining factors consolidated by abstract concepts in civil liability's regulation, analyzing what factor determined specific application of civil liability's rules and their specifics. Since civil liability is based on the principle of full compensation it is important to discuss the essence of this principle and its application to a real case-law. This work reveals the main problems occurring in courts solving cases that includes full compensation of damage. By analyzing the institutes of the civil liability's exemption and exclusion from civil liability it is justified that despite the fact that civil liability as an individual right regulatory measure, which manifests itself as one party's right to claim damages and the other party's duty to compensate the damage, leads to the principle of a full compensation, at the same time it reasonably expects that not in all cases caused damage can be compensated.

While during this research, the author analyzes the national statutory regulation and compares it with international regulation, analyzes national case-law, examines the topical legal researchers.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2016-04-11

Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas), Teisės fakulteto, privatinės teisės instituto, civilinės teisės studijų programos studentė Giedrė Poškutė, patvirtinu, kad šis magistro baigiamasis darbas „Civilinė atsakomybė kaip asmens teisių reglamentavimo priemonė“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

(parašas)

(vardas, pavardė)